40693

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

اوزبيكستان ادبياتي و صنعتي

1993

МУСТАҚИЛ ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

4 ИЮН, № 28 (3231) ЖУМА ● БАҲОСИ 20 СУМ

БАРАКА—ҲАМКОРЛИКДА

ПРЕЗИДЕНТ ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ ЧИМКЕНТ ВИЛОЯТИДА БЎЛИШИ

Марказий Осиё халқларининг тўй-ҳашамлари қадимдан бир-бирисиз ўтмаган. Ота-боболаримиздан қолган бу удум, бу анъана эндиликда қайтадан тикланмоқда. Халқларимиз, юртбошиларимиз ўртасидаги ўзаро яқинлик, меҳр-муҳаббат, бевосита мулоқотлар ривожланмоқда. Шўро даврида тили, дили, урф-одати бир бўлган қўшни республикаларга бориш, у ердаги тадбирларда иштирок этиш учун ҳам марказнинг имдоди зарур эди. Шукроналар бўлсинки, энди бундай «имдодлар»сиз, ўз ишимизни билиб қилаверамиз, хоҳлаган жойимизга борамиз, истаган давлатнинг раҳбарини таклиф эта оламиз. Мустақилликнинг энг буюк самараларидан биридир бу.

Шу йилнинг 28 майида Чимкент вилоятида ўтган тантаналар, Қозоғистон Президенти Нурсултон Назарбоевнинг таклифига кўра, у ерда Ўзбекистон ва Қирғизистон Президентлари Ислом Каримов ҳамда Асқар Акаевнинг қатнашиши ана шу фикрларнинг амалий бир ифодаси бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовни Чимкент аэропортида Қозоғистон президенти Нурсултон Назарбоев, республиканинг бошқа раҳбарлари кутиб олдилар. Ҳар иккала республиканинг давлат мадҳиялари янгради.

Меҳмонлар, мезбонлар тантаналар ўтадиган жой — Жанубий Қозоғистоннинг Ўрдабоши деб аталадиган тепаликларига йўл олдилар. Ўрдабошига бутун Қозоғистон аҳолиси оқиб келарди гўё. Юз минглаб одамлар қозоқ халқининг XVIII асрда ўтган ардоқли фарзандлари Тўла бий, Қозибек бий ва Айтеке бийнинг хотирасига бағишланган маросимда иштирок этиш учун ошиқарди.

Бу ерга тўпланганлар уч давлат президентлари — Ислом Каримов, Нурсултон Назарбоев, Асқар Акаевни ҳамкорликда кўриб, диллари яйради, чеҳралари ёришди, кўзлари қувонди. Зотан, халқларнинг дўстлиги, аҳил ва иноқлиги, бир-бирини моддий ва маънавий қўллаб-қувватлаши аввало, давлат раҳбарларининг аҳиллигига, яқинлигига боғлиқ. Буни одамлар биладилар. Шу боис уч Президент Ўрдабоши кенгликлар бўйлаб одамлар орасидан ўтишганида минглаб аёлу эркак, ёшу кекса баравар олқишладилар уларни.

Қозоғистон Президенти тантанани очар экан, мустақилликка эришгандан сўнг қозоқ халқи ўз ўтмишига бошқача кўз билан қараётганини, миллий қадриятларни тиклаш, аждодлар руҳини шод этиш учун бир мунча ишлар олиб борилаётганини таъкидлади.

Президент Ислом Каримов байрамда нутқ сўзлади, У ўзининг, бутун ўзбек халқининг номидан бу ерга йиғилганларни табриклади. Турон заминида яшаётган халқларнинг илдизи, мақсади бир, деди Президентимиз. Уларни ҳеч қачон бир-биридан ажратиб бўлмайди. Бизлар катта бир чинорнинг шохларимиз. Тилимиз бир, динимиз бир, урф-одатларимиз бир.

«Ўзбекнинг ҳам, қозоқнинг ҳам, қирғизнинг ҳам асрий орзулари амалга ошди. Халқларимиз ўз давлатларига эга бўлди. Энди бизлар бир ёқадан бош чиқариб, қўлни қўлга бериб, порлоқ истиқбол биносини қуришимиз керак, — деди Ислом Каримов. — Халқларимиз бугунги кунда катта қийинчиликларни бошдан кечираётгани барчамизга аён. Бугунги мушкулотдан фойдаланиб, бизнинг орамизга совуқлик солишга, ҳатто бир-биримизга қарши гиж-гижлашга ҳаракат қилаётган кучлар ҳам бор.

Бизлар, айниқса, бу ерга йиғилган давлат раҳбарлари, битта нарсани жуда яхши англаб олишимиз керак: Турон заминида яшаётган халқлар бирлашса, бир-бировини қўлласа, бир-бировини ёмон кўздан асраса, турли қўпорувчиларнинг ёлғон ваъдаларига учмаса — ана шундагина биз ҳақиқий мустақилликка эришамиз...

Ўйлайманки, бугунги тантаналар — қозоқ халқининг учта атоқли бийини хотирлашга йиғилганимиз — Марказий Осиё халқларини янада жипслаштиришга, бир жон ва бир тан этишга хизмат қилади».

Сўнг учала Президент баланд тепаликка кўтарилдилар. У ерда Президентлар қўшма баёнотни имзоладилар.

...Ўрдабоши тепаликлари ажойиб бир манзара касб этган. Бу ерда Жанубий Қозоғистоннинг деярли барча туманларидан келиб, ўтовлар тикишган. Ўтовни ҳар бир туман аҳолиси ўзига хос тарзда безаган, таомлар ҳам шунга яраша. Сулув қозоқ қизларининг қўлидан қимизу кимрон ичишнинг ҳам ўз гашту лаззати бор.

Президентлар Ислом Каримов, Нурсултон Назарбоев, Асқар Акаев ўтовларга ташриф буюрдилар, меҳнаткашларнинг вакиллари билан суҳбатлашдилар. Одамлар уч республика юртбошилари олиб бораётган сиёсатдан мамнун эканликларини, энг асосийси, бу учала мамлакатда ҳам осойишталик, хотиржамлик мавжудлигини, ана шу энг катта бойлик эканини таъкидладилар. Қариялар юртбошиларни қайта-қайта дуо қилдилар. Уларга ҳурматининг рамзи сифатида Ислом Каримов, Асқар Акаев ва Нурсултон Назарбоевга биттадан тулпор совға этдилар.

Жўнғарларнинг ҳужумига қарши қозоқ халқи қандай курашгани, бу ҳаёт-мамот жангида учала бийнинг фаолияти, халқни бирликка даъват этгани, ана шу туфайли ёв енгилгани акс эттирилган театрлашган томоша йиғилганларда катта таассурот қолдирди.

Ўрдабоши кенгликларида уч республика санъаткорлари ижросида концерт намойиш этилди. Қозоқ ва қирғиз оқинлари қатори Ўзбекистон халқ артистлари Ғуломжон Ёқубов, Ортиқ Отажоновнинг ашулаларини, раққосаларимизнинг сержило ва ишвакор рақсларини томошабинлар олқишлар билан кутиб олдилар.

Кечга томон Президентлар Ислом Каримов, Нурсултон Назарбоев, Асқар Акаев ва уларнинг ҳамроҳлари Чимкент шаҳри яқинидаги Дендро паркка ташриф буюрдилар. Баҳаво бу масканда азиз меҳмонлар учун ажратилган хиёбонга Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов, Қирғизистон Президенти Асқар Акаев дарахт экдилар. Президентимиз Ислом Каримов боғнинг фахрий меҳмонлар китобига дил сўзларини ёзиб қолдирди.

Ислом Каримов бундай тадбирлар халқларимиз ўртасидаги дўстликни мустаҳкамлашда, ёшлар қалбида ватанни севиш, унинг ҳимояси учун доим тайёр туриш лозим деган туйғуни барқарор қилишда катта аҳамиятга молик эканини қайд этди. Ўтмишни эслаш, аждодларнинг хотирасини улуғлаш — яхшилик белгиси, деди у.

Барака — ҳамкорликда деган маъно ушбу тантанали маросимнинг асосий мағзини ташкил этди. Ўрдабоши кенгликлари узра ёйилган шодиёна руҳ унинг иштирокчилари қалбида ўчмас из қолдирди.

М. ҲАЗРАТҚУЛОВ

Мавлон УМУРЗОҚОВ

ИСТИҚЛОЛ МАФКУРАСИ ВА ЁЗУВЧИЛАР

Миллий истиқлол мафкурасини яратиш ва уни янги давлат, янги ижтимоий ҳаёт қураётган халқимизнинг юрагига сингдириш — бир сўз билан айтганда, асл маънавий мулкка айлантириш ғоят азиз вазифа бўлиб турибди. Матбуот, радио, телевидениеда бу борада адиблар, олимлар, зиёлиларнинг, давлат арбобларининг муҳим чиқишлари бўлмоқда. Кеча Ўзбекистон Президентининг давлат маслаҳатчиси Мавлон Умурзоқовнинг «Халқ сўзи» газетасида «Истиқлол мафкураси ва кадрлар сиёсати» деб аталган салмоқли мақоласи эълон қилинди. Унда истиқлол мафкурасининг моҳият ва мазмуни баён этилган. Мақола муаллифи, чунончи, ёзувчилар, фаолиятига тўхталиб, қуйидагиларни таъкидлаб ўтади:

Бундан бир неча йил бурун ижодкорларимиз республикада «пахта иши» ниқоби остида собиқ марказ бошлаган айёрона кампанияга қарши орият билан, дадил чиқишлар қилишган эди. Шу ва шунга ўхшаш қатор ҳаққоний мақолалар учун халқимиз ёзувчиларимиздан ғоят миннатдордир.

Бугун Республикамиз Президенти, Олий Кенгаш жорий этаётган қонун ва фармонларнинг республикамиз истиқболи учун нечоғ аҳамиятли эканлигини биламиз. Беҳуда мадҳ, даъватлар даври ортда қолди. Ўтиш жараёнида қандайдир «мафкуравий бўшлиқ» борлигини сездик. Уни тўлдирмоққа ижод аҳлининг ҳам кўламдор, тошбосар, эҳтиросли сўзи зарур. Асрлар бўйи орзу қилинган Мустақилликка эришилгач энди уни эъзозлаш, одамлар дилига эзгу туйғулар солиш, тараққиётга даъват этишда ижод аҳлининг алоҳида ўрни бор.

Элимиз ўз зиёлиларини қадимдан азиз ва мўътабар тутади, маърифатчилар деб билади. Тарихнинг ҳар қандай қирғин қатағонларида ижодкорларимизни ана шу маърифий руҳ, илм ташкилотчилиги тарк этмаган. Аҳмад Яссавий, Баҳоуддин Нақшбанд, Сўфи Оллоёр ва бошқа қатор руҳоний қалблар ижодига чуқур разм солсак, Ислом маърифати уларга халқимизга ёруғлик тарқатиш учун ҳаётбахш восита бўлганлигини ҳис этамиз. Уларнинг сўзлари масжиддан ташқарига чиқмайдиган қайтариқлар эмас, инсонни юксакликка чорловчи нурли чақириқлар эди.

Энди андак истиҳола билан мулоҳазаларни билдирмоқчимиз Бугун ёзувчиларимиз корхонасига назар солсангиз бироз изза бўласиз, кўп нарсаларни айтишга тортинасиз. Неча авлод адибларининг ватанпарварлиги, умри, ҳаёти, жони эвазига

МИЛЛИЙ ҒОЯ ВА ИСТИҚЛОЛ

Мустақилликка чиққанимизда бугун битта ажойиб ташкилот иккига бўлиниб «рўзғор бошқа, қозон бошқа» қилиб ўтиришлари тўғримикин?

Ватанпарварлик туйғуларини жўрттага кичрайтирмоқчи эмасмиз, лекин маънавият масалаларида кичик муаммонинг ўзи йўқ. Яна ва қайта-қайта муаммо кадрларга келиб тақалади. Бу ерда ҳам эндиликда кучли ташкилотчи кишилар, умуммманфаати, ёзувчилар бирлиги учун фидойилик кўрсатиб, кексаларнинг ҳам, ёшларнинг ҳам бошини силай оладиган жасоратли ҳалол раҳбарлар керак. Мутахассис бўлмаган кишига ҳам кундек равшанки, Ўзбекистонда янги Конституция қабул қилинди, ҳар иккала ижодий ташкилот, агар уларнинг баъзи раҳбарлари кўпчиликдан ажралиб, ёлғизланиб қолмаган бўлсалар, бугун мардона ва баралла айтишлари керак: «Биродарлар, ҳамкасблар! Иттифоқнинг ҳам, уюшманинг ҳам дастур ва низомлари эскирди, улар собиқ тузум мафкураси таъсирида тузилган эди. Келинг, ўз ваколатларимизни топширайлик дастур ва низомларимизга Мустақиллик даври руҳини киритиб, бирлашайлик, ташкилотимизни янгилайлик, Дўрмон боғларида яна илҳом, ижод қайнасин, Гуррас-гуррас вилоятларга чиқайлик, энг олис ҳудудлардаги жамоалар, корхоналар, мактабларда, далаларда, хонадонларда истиқлол мафкураси нурларини тарқатайлик!»

Чор қўшинлари Ўрта Осиёга юриш қилганларида дастлаб энг баланд иморатларни бузганлар, маърифатли кишиларнинг пайини қирққанлар, деҳқон ўз кетмони билан ёлғиз қолиб кетган. Ўзбекларнинг бир қисми эса «хориждаги ўзбек»ларга айланиб. Ватан, Миллат, тупроқ, имон туйғуларини олисларда мислсиз қувғинлар, қатағонлар, сарсон-саргардончиликларда сақлай билганлар. Демак, Ватан кучли шахслар, соғлом тафаккур эгалари, дини, имони ҳалол, покиза кишиларнинг ҳисобига бойдир, ўлмасдир. Қувонарлиси шундаки, бугун ёзувчиларимиздан, ижодкор зиёлиларимиздан истиқлолга хизмат қилиш борасида кўплаб ташаббус, таклифлар битилган хатлар ҳам келмоқда. Ҳар бир истеъдодли ижодкор — Ўзбекистонимизнинг бебаҳо миллий бойлигидир. Ҳар бир истеъдодни ҳимоялаш — бизнинг бурчимиздир. Куни кеча Ўзбекистон Президенти республикада чиқадиган газета ва журналларнинг, журналистларнинг шарт-шароитларини яхшилаш, муҳим имконлар яратиб бериш белгиланган махсус фармойишини имзолади. Ҳа, давлат ўз маданият хазинасини мунтазам бойитиш чора-тадбирларини кўраверади.

Мамлакатимизда ҳар ҳафтанинг жумасини Маърифий кун деб белгилаб ўша куни ҳар бир жамоада маданият, адабиёт, санъат ва фан юзасидан махсус ўқувлар, лекциялар ташкил этилса, ўзаро фикр алмашилса, Хонадонларда эса қадим анъанамиз— китоб мутоаласи қайта тикланса, Жойлардаги ҳокимлар, ташкилот, муассаса ва хўжалик раҳбарлари ана шу тадбирларга Маънавий интизом сифатида қараб, уларни жиддий назорат қилиб боришлари мақсадга мувофиқдир.

УСТОЗГА ЭҲТИРОМ.

С. МАҲКАМОВ сурат-лавҳаси.

Низомиддин МАҲМУДОВ

ЖОҲИЛЛАР ШАҲРИДАН ФОЗИЛЛАР ШАҲРИГА

Қишилик жамияти пайдо бўлибдики, бу жамиятнинг ҳаёти муайян мафкура, сиёсат билан боғлиқ. Она туркий тарихимиз ҳам бунга гувоҳ. Шоҳ Ҳусайн Бойқаронинг маслаҳатчиси, XV асрнинг улкан алломаларидан бири Ҳусайн Воиз Кошифий «Аҳлоқи Муҳсиний» асарининг «Сиёсат» деган бобида айтади:

Мамлакат тобқай сиёсатдин низом,
Гар сиёсат бўлмаса етгай ҳалал,
Тобмагай олам иши асло тузут,
Бесиёсат ҳеч вақту ҳеч маҳал.

Биз мустамлака давридаги, қизил империя давридаги мафкурани, миллий республикаларни жиловлаб туришга хизмат қилувчи, сохта ватанпарварликни, «катта ака»нинг темир қўли остидаги «укалар дўстлиги»ни тарғиб этувчи макрли сиёсатни батамом инкор этдик. Энди мутлақо янги, ўзимизга мусаллам, истиқлолимизга мунтазам, миллийликда мустаҳкам мафкурага адоқсиз эҳтиёж сезилмоқда. Буни Президентимиз алоҳида таъкидламоқдалар, бир гуруҳ сўз санъаткорларини очиқ кенгашга таклиф қилиб, янги миллий мафкура зарурияtини чуқур асослаш жараёнида бундай мафкуранинг аниқ тарҳини ҳам чизиб бердилар. Бугун теран, комил ва одил миллий мафкурани яратиш ва ҳеч бир кечиктирмай амалга киритиш зарур.

Кимнингдир кўнглидан «Яна мафкурами?» деган бир савол ўтар, «қизил мафкура» тушунчасидан зада бўлган кўнгил бир ғашлик билан ижирғанар. Аммо баркамол маънавиятсиз истиқлолни англаш ва асраш мумкин эмас, маънавий камолот учун эса доимий, изчил ва аниқ мақсадли тарбиявий-тарғибий фаолият зарур. Шакллантирилажак миллий мафкура эса ана шу фаолият дастури бўлади. Бу мафкуранинг олий мақсади Ўзбекистонимизнинг мустақиллигини мустаҳкамлаш учун чинакам фидойиликни ҳар бир кишининг иймон ишига айлантирмоқ, қалбига муҳрламоқдан иборатдир. Жамиятимизнинг ҳар бир аъзоси шуурида «Ўзбекистонимиз абадий мустақилдир» деган азиз тушунча пўлатдай қотмоғи, ҳар қандай маккор қутқу бу тушунчани, бирор даражада бўлсин, бесаранжом қила олмаслиги лозим. Истиқлолимизнинг бутун залвору салоҳиятини, қадру масъулиятини чуқур ҳис қилган Президентимиз шундай таъкидлайдилар: «Эртага эски Иттифоқ тузумини қайта тиклаш масаласи қўйилса, кимдир келиб орамизда шундай ҳаракат олиб борса, одамларимизнинг неча фоизи буни хайрихоҳлик билан қарши олади? Бу энг оғир, энг мураккаб, энг нозик, лекин энг керакли савол... Халқимиз орасида бир вақтлар унинг елкасига миниб, ҳақини еб, ҳукмдорлик қилиб юрган одамлар жуда кўп...» Бу истиқлол тақдиридан нафақат хавотирлик, балки истиқлол тақдирига ўта масъулиятлилик ва бу масъулиятнинг барчага дахлдорлигини яна бир карра эслатишдир, барчани ҳушёрликка чорлашдир.

Ҳали ҳам Озодлик, Эрк сўзларининг чин ва сохталаштирилган маъноларини фарқлай олмасдан, билиб ёки билмасдан истиқлолимиз ғанимларининг нопоқ тегирмонларига сув қуяётганлар йўқ эмас. Мантиқ ва грамматика жиҳатидан Озодлик сўзи «кимдан?» ва «нимадан?» сўроқларига жавоб бўладиган сўзларни бошқаради. 1917 йилдаги «озодлик» ва 1991 йилдаги Озодлик сўзлари бир-биридан тамоман фарқли сўзларни бошқарадики, бу мазкур сўзнинг сохта ва чин маънолари билан боғлиқ. 1917 йилда бизни минг йиллик миллий тарихимиздан, қадриятларимиздан, жаҳонга ҳайрат бармоғини тишлатган фану маданиятимиздан, яхлит муқаддас Ватан—Туркистонимиздан, қисқаси, ўзлигимиздан «озод» қилдилар. Бағри хун Чўлпон «Ўзбегим» дея оҳ тортди:

Ҳуррият бўлганда сен келдинг,
Минайин семирган отга деб,
Оғзингга «маллалар» бир тепди,
«Маърифат ҳаромдур «сортга», деб...

1991 йилда биз тобеликдан, қарамликдан, ўзгалар етовидан озод бўлдик. Озодликнинг чин маъноси будир. Буни билмоқ ва билдирмоқ керак.

Бир сиёсатчи яқинда Масков телевизорида бошқа бир сиёсатчини «Мен гўшт 2 сўм турадиган Россияни биламан, гўшт 1000 сўм турадиган Россияни ҳам биламан. Мен сариёғ 5 сўм турадиган Россияни биламан, сариёғ 2000 сўм турадиган Россияни ҳам биламан» қабилидаги «далиллар» билан мот қилмоқчи бўлди. Бугун бизда ҳам мустақилликни ана шундай ошқозон мезони билан ўлчайдиган, иқтисодий танглиқдан оҳ-вой қилаётган, маънавиятдан бехабар кимсалар бор. Улар инону ихтиёрдан мосуво бўлса ҳам, майли, қоринлари тўйса бўлди, «хўжа»га «лаббай» дейишга, қуллик қилишга тайёр. Миллий кадр, халқ ҳамияти тушунчалари нима эканлигини улар билмайдилар. Эрксевар, ҳамияти баланд аждодларимиз, оталаримизнинг «Қорнимга эмас, кадримга йиғлайман», «Тиз чўкиб яшагунча, тик туриб ўлган яхши» деган тиллага тенг сўзларининг мағзини чақа олмайдилар.

Шарқнинг буюк алломаси Абу Наср Форобий (873—950) ўзининг «Фозил шаҳар аҳли қарашлари» китобида фозил ва жоҳил жамиятларнинг белгиларини кўрсатиб, ёзади: «Жоҳиллар шаҳрининг бир қанча турлари бор. Шулардан бири зарурий эҳтиёжлар шаҳридир. Бундай шаҳар аҳолиси фақат бадан учун зарур бўлган нарсалар

Давоми еттинчи бетда

МИЛЛИЙ МАКТАБ ЗАРУР

МУҲАРРИРГА мактублар

Ҳар бир ота-она фарзандини ўқимишли, оқил бўлиб ўсишини истайди. Бунинг учун аввало устоз тарбияси, чуқур билим зарур. Шундай экан, болаларимизнинг тарбиясига, билим олишига қайғурмай иложимиз йўқ.

Биз ота-оналар мустақил Ўзбекистонимизни, миллий қадриятларимизни янада равнақ топиши учун миллий мактабларни қайта тиклаш лозим деб биламиз. Чунки мактабнинг баъзи тартибсизликлари болаларимиз тарбиясига салбий таъсир кўрсатмоқда. Болаларимиз серҳарҳаша бўлиб кетишяпти. Синфлар ўртасидаги «мода» рақобати, ортиқча оро беришлар, меҳнатга лаёқатсизлик, атрофдагиларга бефарқлик бизларни кўпроқ ташвишга солмоқда. Чунки болаларимиз бизлар билан эмас, ўша носоғлом муҳит билан кўпроқ мулоқотда бўлишади. Болалар бекорчиликдан зерикишади ва билиб-билмай жиноятга қўл уришади. Кўпинча жиноят содир бўлгандан кейингина унинг келиб чиқиш сабабларини қидирамиз. Жиноят ёки бахтсиз ҳодисалар рўй бермаслиги учун бугунги оғир шароитда миллий мактабларни ҳар бир районда камида 1тадан тажриба сифатида ташкил қилиш керак. Миллий мактабнинг нимаси ёмон? Бу миллатчилик эмас. Ҳар ким ўз бахти, ўз келажаги учун курашмоғи лозим. Қани эди, бизнинг ҳам болаларимиз учун мактабда араб, форс, инглиз тиллари чуқурроқ ўргатилса. Эски ўзбек ёзуви ёзув эмас, сўзлашиш, баҳслашиш дарсига айланса. Бу соҳага ҳақиқий мутахассислар ишга олиниб, нима яхшию нима ёмон, нима гуноҳу, нима савоб, инсон қандай бўлмоғи ва қандай яшамоғи керак каби зарур масалалар ўргатилса. Бола тарбиясида маҳалла-кўй, қўни-қўшни ўз масъулиятини сезса нақадар хайрли иш бўларди. Бунинг учун эса шарт-шароит, миллий мактаб ташкил қилмоғимиз керак. Ҳозирги кунда ўғил болалар гимназияси, қиз болалар коллежи, билимдонлар лицей-мактаби қаторида милий мактаб ҳам керак, деб ўйлаймиз. Бу мактабда миллий маданиятга, миллий қадриятга ва болалар тарбиясига кўпроқ эътибор берилса, жамиятимизда жиноят ва тартибсизликлар бирмунча камаяр эди. Биз ота-оналар Президентимизнинг миллий кадрларга эътиборни кучайтириш, ўқиш шароитларини яхшилаш ва ўқиш сифатини ошири керак деган чақириқларидан илҳомланиб, сизлардан миллий мактаб ва унга ном бериш масаласини ижобий ҳал бўлишида кўмак беришингизларни сўраймиз. 1992 ўқув йили охирида ўқувчилар, ота-оналар ва педагоглар жамоаси болаларимиз ўқийдиган 8-ўрта мактабга бир овоздан Заҳириддин Муҳаммад Бобур номи берилсин, деб қарор қабул қилган эдик. Зеро, буюк ватандошимиз ҳаёти фарзандларимизга ибрат бўлса, унинг мисолида болаларимиз сабрқаноатли, меҳр-оқибатли, қатъий иродали бўлиб ўсишса.

Илтимосимиз ерда қолмас деган умид билан «Наврўз» маҳалласи аҳли.

А. ЮНУСОВ,
А. ИЛҲОМОВ,
У. КАРИМОВ,
А. ЮСУПОВ,
Иккинчи жаҳон уруши қатнашчилари (жами 677 имзо).
Тошкент шаҳри,
Сирғали райони

РЕДАКЦИЯДАН: ҳафталигимизда 1992—93 йиллар давомида миллий мактаблар очишга, ёшларга юксак савияда таълим беришга оид бир неча чиқишлар қилинди. «Мактаб синовлар майдони эмас», «Ёш бўғинга янги таълим керак» каби мақолаларимизга газетхонлардан кўплаб ижобий муносабатлар билдирилган мактублар олдик. Юқоридаги мактуб ҳам шу чиқишларимизга акс-садодир. Халқ таълими вазирлиги миллий мактаблар очиш бугунги кунда муҳим зарурат эканлигини ҳисобга олиб, ушбу масалага жиддий эътибор беради, Сирғали меҳнаткашларининг талабларига амалий ёрдам кўрсатади, деб ишонамиз.

ОНА БЎЛА ҚОЛГИН, ТАБИАТ

Тўқсон учинчи йилнинг баҳори ўзбек деҳқонини беҳад қийнаб қўйди. Устма-уст ёққан ёмғирлар, жала, сел не азобда кўкартириб олинган ниҳолларни, мева туккан дарахтларни қийратиб кетди. Фақат дала ва боғларгина эмас, тоғ этакларидаги қишлоқларнинг баъзи бирларида ҳам сел олган уйлар, бошпанасиз қолган одамлар, бузилган йўл ва кўприкларни кўриш мумкин.

Ҳавога булут чиқса одамнинг юраги ҳапқирадиган бўлди. Бу булут яна бир балони бошлаб келмасайди, деган ташвиш, ҳадик-хавотирда яшаш одамларнинг жонидан ўтиб кетди. Андижон, Фарғона, Наманган, Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятларининг айрим туманларида табиатнинг бундай бевақт қилган ҳамлалари боис иқтисодимизга қанчадан-қанча зиён-заҳмат етди. Бироқ одамлар қалбида сабот, ирода бор, эртанги кунга умид бор. Кулфатда қолган оилаларга ҳукумат шошилинч ёрдам бермоқда, маҳаллий ҳокимият ўз мурувватини аямаяпти. Бузилган уйлар, йўл ва кўприклар тикланаяпти, одамларга моддий ёрдам, ун, гуруч тарқатилмоқда.

Баъзан табиатнинг бундай инжиқликлари тез-тез такрорланаётганига қараб ўйга толасан. Нега ёз-ёзга, қиш қишга, баҳор баҳорга ўхшамай қолди? Табиатнинг мувозанат занжири наҳотки шу қадар тез узилиб кетган бўлса. Наҳотки, буларнинг ҳаммаси бизнинг она денгизимиз — Оролнинг қуриётганлиги билан боғлиқ бўлса! Академик Мирзаали Муҳамаджоновнинг фикрига кўра жумҳуриятимиздаги деҳқончилик ҳудудларининг саксон фоиз қисми табиатнинг кутилмаган салбий таъсирлари остида экан. Эндиликда Орол денгизи ўзининг об-ҳавони бошқарувчилик хусусиятини борган сари йўқотиб бормоқда.

Бундан келиб чиқадиган хулоса шуки, биз денгизни асраш йўлидаги ҳаракатларимизни жадаллаштирмасак аҳвол ўнгланмаслиги тайин. Одамлар қадимда бежиз сувга, оловга, табиатга сиғинишмаган, бежиз табиатни муқаддас деб билишмаган. Улар бизнинг бугунги авлоддан неча бор доно эканликларини жоҳил ва нодонлар энди-энди тушуна бошлагандир! Жоҳил оломон давлат тепасида турган етмиш йилдан кўпроқ вақт мобайнида инсониятга, унинг бебаҳо неъмати бўлган табиатга етказилган жароҳатларни яна қанча йилларда тузатиш мумкин? Бу жароҳатлар битгунча табиат яна қанча ўч олади. Жоҳиллар касрига қолгач одамлар бу кулфатлардан қачон қутулади.

Табиатнинг жуда тезлик билан ўзгариб бораётганига қараб туриб шулар ҳақида ўйлайсиз. Беш-олти йил муқаддам ёзувчилар табиат бузғунчиларига қарши курашга бел боғлаганларида қатор лойиҳа институтлари, Сув хўжалиги вазирлигининг айрим раҳбарлари бу ишга ўта беписандлик билан қараган эдилар. Улардан сўрайдиган, талаб қиладиган вақту аллақачон келди, бугун эса, сизлар яна қандай «буюк» лойиҳалар устида ишламоқдасиз, дея сўраб қўйишга ҳам асло кеч эмас...

Юртимизнинг мустақиллиги боис тупроғимизга эгалик ҳисси, ўз ватанимизни таниш ҳисси кучаймоқда. Маънавий тарбия, экологик тарбиянинг зарурияти ниҳоят англанмоқда. Одамлар табиатига озор етказмай, уни муқаддас билиб яшайдиган кунлар, иншоолло, тезроқ келгусидир. Шундай кунларгача заҳрингни сочмасдан, меҳрингни дариғ тутмасдан чин Она бўла қолгин, бизга табиат!

М. ЭШМУРОДОВ

ЎЗБЕКИСТОН ДАРВОЗАЛАРИДА

ДАВЛАТ БОЖХОНА ҚЎМИТАСИ ВА БОШҚАРМАЛАРИНИНГ ХИЗМАТЧИЛАРИ ҲУШЁРУ СЕРГАК ТУРИШИБДИ

ДИЁНАТ ҲАМРОҲ БЎЛСА...

ДАВЛАТ БОЖХОНА ҚЎМИТАСИ РАИСИ, МИЛИЦИЯ ГЕНЕРАЛ-МАЙОРИ Ў. АБДУҒАНИЕВ БИЛАН МУЛОҚОТ

ЎЗБЕКИСТОН Республикаси Давлат божхона қўмитаси ходимлари 1992 йилда ноқонуний равишда республикадан ташқарига олиб кетилаётган 1 миллиард 250 миллион сўмлик товар-моддий бойликларни ушлаб қолдилар.
Бу кўрсаткич 1993 йил 1 чорагида 741 миллион сўмни ташкил этди.

●

БОЖХОНА ходимларининг 1992 йилда экспорт ва импорт операцияларидан тўплаб давлат ғазнасига топширган маблағи 3 миллиард сўмдан иборат.
1993 йил 1 чорагининг ўзида бу кўрсаткич 2,5 миллиард сўмга етди.

●

1993 ЙИЛНИНГ 1 чорагида 2 миллион 400 сўмлик ун, 7 миллион 300 минг сўмлик дон, 3 миллион 600 минг сўмлик сариёғ ва маргарин, 4 миллион 600 минг сўмлик ўсимлик мойи, 5 миллион 200 минг сўмлик чой ноқонуний равишда бошқа давлатларга олиб кетилаётганда ушлаб қолинди. Бу маҳсулотлар ҳаммаси қонун асосида давлат фойдасига мусодара этилди.

●

1993 йилнинг I чорагида қонунга хилоф равишда республикадан ташқарига жўнатилаётган 575,9 тонна ёнилғи-мойлаш материаллари ушлаб қолинди. Уларнинг қиймати — 38 миллион 900 минг сўм.

— Ўрайимжон Абдуғаниевич, божхона хизмати азал-азалдан давлатлар ўртасида мавжуд бўлган. Мол ортган туя карвонлари бошқа бир мамлакат дарвозасидан кириб бораётганда махсус ўрнатилган идишларга баҳоли қудрат тилла-кумуш тангалар ташлаб ўтишган. Ўрта Осиёни Русия босиб олгандан кейин ўтган 130 йил мобайнида Туркистоннинг бож хизмати ҳам ўзгалар қўлига ўтиб кетган эди. Мустақиллик ўша хизматни ҳам қайтариб олди.

— Ўтган йили хазинамизга ноқонуний равишда олиб кетилаётганда ушланган мол-моддий бойликлар ҳисобидан 1 миллиард 250 миллион сўм, 1993 йилнинг ўтган 4 ойи ичида бу хазинага яъни Республика ва маҳаллий бюжетга жами 3 миллиард 316 миллион сўмлик ҳисса қўшдик. Бунинг 2 миллиард 800 миллион сўми экспорт-импорт учун олинган бож, 500 миллион сўми мусодара қилинган мол ва маҳсулотларни сотишдан тушган пул, 16 миллион сўми айбдор шахслардан ундирилган жаримадан иборат. Шунингдек, қоидабузарлардан 3 килограмм 864 грамм тилла, 2 килограмм 366 грамм кумуш, 103.057 АҚШ доллари, 5 миллион 635 минг сўмлик қадимий маданият ёдгорликлари — жами 450 миллион 477 минг сўмлик мол ва валюталар олинди. Бу — ишнинг бошланиши. Ривожланган мамлакатларда божхона давлат бюжетининг 30—40 фоизини беради. Бизнинг яқин келажак маррамиз ҳам ўша даражага етиб бориш.

— Мол ва маҳсулотларни республикадан ташқарига ноқонуний равишда олиб кетиш ҳоллари камайса, сиз айтган даражага етиб бориш мушкул бўлиб қолмайдими?

— Йўқ. Ҳозир кўп кишилар божхонанинг иши фақат қонунга хилоф равишда олиб кетилаётган мол-моддий бойликларни ушлаб қолишдан иборат деган нотўғри тушунчадалар. Юқорида таъкидлаганингиздек, божхона хизмати 130 йилдан сўнг, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг 1991 йил 25 октябрдаги Ўзбекистон Республикаси божхона қўмитаси ташкил этиш тўғрисидаги Фармони билан республиканинг ихтиёрига бутунлай қайтиб келди. Шундай бўлгач, бугун кўпчилик божхона нималигини тўлиқ билмаслиги ҳам табиий. Божхонанинг асосий вазифаси — ягона давлат бож сиёсатини ўтказиш, республиканинг иқтисодий манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш, наркотик моддалар, қурол-яроғ, ўқ-дори, портловчи моддалар контрабандасига қарши кураш самарадорлигини ошириш, шунингдек, таъқиқланган буюмларнинг қонунга хилоф равишда олиб келиниши ҳамда моддий ва маданий бойликлар олиб чиқиб кетилишининг олдини олиш, Вазирлар Маҳкамаси белгилайдиган тартиб ва миқдорда бож йиғимлари, солиқлар ва бошқа йиғимларни республика бюжетига ўз вақтида ўтказишдан иборат.

Ҳозирги қилаётган ишимиз — мол-моддий бойликларнинг ноқонуний равишда республикадан ташқарига чиқиб кетишига йўл қўймаслик эса, вақтинчалик ҳол. Беш-олти йилдан кейин бундай ишни бажаришга эҳтиёж қолмайди ва бу вазифа ўз-ўзидан йўқолади. Ўшандай кун эса албатта келади. Бугун республикамиз раҳбарияти, Президентимиз олиб бораётган тўғри иқтисодий сиёсат — қўшма ва кичик корхоналарнинг ташкил этилиши, буғдой, картошка етиштиришни, қанд-шакар, чорвачилик маҳсулотлари, радиотехника-телевизорлар ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш ва бошқа юзлаб шу каби тадбирлар эртага сўзсиз ўз самарасини беради. Ана шунда мол ва маҳсулотларни республикадан ташқарига ташиб кетилишини чеклаш тўғрисидаги қонун ўз-ўзидан ҳаёт саҳнасидан тушиб қолади. Чунки бозорлар, пештахталар мол-маҳсулотларга тўлганида уни сотиб оладиган харидор қидириб қоламиз. Ҳозир ривожланган мамлакатларда шундай: чет эллик фуқаро молини сотиб олгани учун моддий рағбатлантирилиб, мазкур молга ўз фуқароси тўлайдиган бождан озод этилади.

— Демак, ҳозир бу тармоқ йўлга тушиш жараёнини бошидан кечираяпти?

— Ҳа. Ва бу жараён бирмунча оғир кечаяпти. Айни пайтда, ташқи иқтисодий алоқалар қатнашчиларининг, айниқса бирлашмаларнинг ва қатор ташкилотларнинг тўлов интизомини назар-писанд қилмаётганликлари оқибатида хазинага катта миқдорда пул келиб тушмаяпти. Бугун уларнинг бож тўловлари бўйича қарзи бир неча миллиард сўмни ташкил этмоқда.

— Ўрайимжон Абдуғаниевич, ҳозирги иқтисодий алоқалар тизимида «бартер» сўзи кенг қўлланилмоқда. Бу — мол айирбошлаш дегани. Республикамизда «бартер»нинг аҳволи қандай?

— Ёмон, 1992 йилда мол-моддий бойликлар айирбошлаш бўйича тузилган 172 та шартноманинг қонунийлигини ўрганиб чиқдик. Ана шу шартномалар бўйича бошқа давлатларга 3 миллиард 146 миллион сўмлик мол ва маҳсулотлар жўнатилган, уларнинг ўрнига 1 миллиард 156 миллион сўмлик мол ва пул келган, холос. 1993 йилнинг I чораги тугаган бўлишига қарамай, ҳануз 1 миллиард 900 миллион сўмга на маҳсулот, на пул келган. Буни Мустақил Ҳамдўстлик Давлатлари ўртасида мол айирбошлашнинг қатъий механизми йўқлиги оқибати ва биринчи навбатда уларга мол ва маҳсулот жўнатаётган ўзбекистонлик катта-кичик лавозимдор шахсларнинг меҳнаткаш халқнинг пешона тери билан етиштирилган бойликка лоқайд муносабати деб баҳолаш керак. Агар улар шахсий чўнтагидан миллионларни эмас, бир неча сўмни қўшнига қарз беришса, қандай қилиб қайтариб олишни яхши билишади. Халқнинг миллиардлари эса кўкка совурилиб ётибди.

Муштарийлар мени тўғри тушунишсин: мен ҳам, барча божхона ходимлари ҳам ишбилармонликка қарши эмасмиз. Фақат, бу ишбилармонлик қўштирноқ орасида бўлмасин. Яъни, ишбилармонлик ниқоби остида меҳнаткаш халқимизнинг қадоқ қўллари билан яратилган ноз-неъматлар ноқонуний равишда бошқа давлатларга пулланиб, бундай ишбилармонлар Ўзбекистонни бойитиш ўрнига уни кафангадо қилиш ҳаракатларини авж олдирмасинлар. Давлатимизнинг бугунги сиёсати ҳам худди шундай: Мустақил Ўзбекистонни гуллаб-яшнатишга хизмат қиладиган қонуний ишбилармонликка — яшил йўл. Ва биз ҳам бу йўлни қўллаб-қувватлаймиз.

— Мол айирбошлашда халқнинг миллионларини кўкка совураётганлар бўйича бир-иккита мисоллар келтирсак бўладими?

— Марҳамат. Мен қайд этган 172 та «ҳотамтой» корхона ва ташкилотлар рўйхатида биринчи бўлиб «Ўзмевасабзавотвиносаноати» концерни турибди. Улар айирбошлаш шартномаси бўйича бошқа давлатлардан 820 миллион сўмлик мол-моддий бойликларни қайтариб олишолмади. «Узкоопзаготторг» ташкилоти эса, ҳанузгача 461 миллион 728 минг сўмлик маҳсулот ўрнига мол ёки пул олишмаган. Шунингдек, Сурхондарё, Бухоро, Қашқадарё вилоятларида ўзлари бошқа давлатга жўнатган мол-маҳсулот ўрнига на мол, на пул олган корхона ҳамда ташкилотлар бор. Жиззах вилояти ташкилотлари 500 миллион сўмлик маҳсулотни гўё осмонга қушдек учириб юбориб, энди «қўнармикин ё йўқми?» дея оғизларини очиб ўтиришибди.

Шуниси ачинарлики, айирбошлаш шартномаси бўйича кўраётган катта миқдордаги зарар учун ҳеч ким етарли даражада жазолангани йўқ. Оқибатда лоқайд фаолиятига қатъий баҳо берилмаётганидан талтайиб кетган айрим «уддабуронлар» халқ бойлигини кўкка совуришни давом эттиришмоқда. Масалан, «Ўзавтомобилйўллар» концернига қарашли Тошкент кўприк темир-бетон конструкциялари заводи 1992 йилда Тюмен вилоятига 358 миллион 542 минг сўмлик темир-бетон буюмлари жўнатиб, ўрнига 225 миллион 576 минг сўм олишган, холос. Қарз — 127 миллион 866 минг сўм! Бошқа давлатларга ҳотамтойлик қилишга суяги йўқ корхона раҳбарларининг ўзи нонини еб турган республикага нисбатан хасислиги шу даражага бориб етибдики, ҳатто, божхонанинг қалбаки тамғасини ясаб олишибди. 1993 йилнинг 17 феврал куни ана шу тамға босилган яна 2 миллион 178 минг сўмлик темир-бетон плиталарни Тюменга жўнатаётганда қўлга тушдилар.

— Ўзбекистон бойлигини ноқонуний равишда четга жўнатишга бош-қош бўлаётган раҳбар ходимлар ҳисоб-китоб қилинадими божхонада?

— Ҳа. Шу йилнинг ўтган 4 ойи мобайнида мол-моддий бойликларни республикадан ташқарига жўнатиш қоидаларини бузган 6 мингдан ортиқ кишини маъмурий жавобгарликка тортган бўлсак, улардан 294 нафари масъул шахслардир. Бевосита ана шуларнинг «қўли очиқлиги» туфайли ноқонуний равишда бошқа давлатларга жўнатилаётган 266 миллион сўмлик мол ва маҳсулотлар ушлаб қолинди. Тошкент шаҳридаги ташкилотлар раҳбарлари 86 миллион сўмлик, Самарқанд вилояти ташкилотлари раҳбарлари 50 миллион сўмлик, андижонлик раҳбарлар 24 миллион сўмлик, фарғоналик раҳбарлар 37 миллион сўмлик мол-моддий бойликларни четга гумдон қилишга фатво беришган.

— Азал-азалдан «божхона» сўзи «контрабанда» сўзи билан ёнма-ён юради.

— Контрабанда йўли билан қурол-яроғ, ўқ-дори, гиёҳванд ва заҳарли моддалар, товар-моддий бойликлар, валюта олиб ўтилишини назорат қилиш божхонанинг асосий вазифаларидан эканини юқорида айтган эдик. Шу йилнинг 4 ойида бу борада 215 марта божхона қоидалари бузилгани аниқланди, шу аснода ушланган товар-моддий бойликлар қиймати 450 миллион 477 минг сўмни ташкил этди. Бундан ташқари, 1 тонна 200 килограммдан ортиқ гуёҳванд модда бор. Ўтган йили Афғонистон Ислом Республикасидан Голландияга олиб кетилаётган 13 тонна гуёҳванд моддани ушлаб қолган эдик. Бир грамми фалон пул турадиган бу заҳарзаққумнинг шунча тонналари «эгаларига» етиб борганида, унинг ортидаги минглаб, балки ўн минглаб инсон фожиаларини тасаввур этаверинг. Шунинг учун ҳам контрабанда бўйича курашни кучайтиришга алоҳида эътибор бераяпмиз. Ўтган йилнинг дастлабки 4 ойида 28та контрабанда фош этилган бўлса, бу йилнинг ўша муддати ичида бу кўрсаткич 125тага етди, яъни 4 бараварга ўсди. Контрабанда ишлари бўйича жиноий иш қўзғатиш эса 7тадан 112тага етди — 17 баравар кўпайди.

Шу ўринда иккитагина мисол айтиб ўтсам. Мустақиллик шарофати билан бутун дунёга дарвозалар очилмоқда. Бироқ бу дарвозалардан шахсий бойлик орттириш мақсадидагина кириб-чиқаётганлар ҳам анчагина. Қайси чет мамлакатга учаётган сайёҳларни текшириб кўрманг, ҳар тўрт нафарининг биридан божхонадан махфий тутилган ортиқча долларлар чиқади. Кимнинг пайпоғидан, кимнинг костюмининг астар-авраси орасидан. Шу йил май ойида Бирлашган Араб Амирликларига учадиган рейс йўловчилари сафидаги фуқаро К. Холиқбердиева костюмининг икки елкаси тагига 1350 долларни тикиб қўйибди. 1943 йилда туғилган бу опамиз Шайхонтохур туманидаги 39-поликлиникада гинеколог бўлиб ишлайман, деб ёлғон ҳам гапирибдилар. Аслида, Зангиота тумани соғлиқни сақлаш бўлимига қарашли аёллар маслаҳатхонасида акушер вазифасида ишлар эканлар. Шу рейс «турист»лари орасида кетаётган Тошкентдаги «Наврўз» ресторанининг ошпаз-бригадири Ю. Мирзаевнинг ички чўнтагидан ҳам ноқонуний олиб кетилаётган 1150 доллар чиқди.

— Ўрайимжон ака, суҳбатимиз ўз-ўзидан ҳозирги даврнинг яна бир оғриқ нуқтасига келиб тақалди: майда корхоналар, қўшма корхоналар кўпайиб бормоқда. Ташкил этилаётганда бирон-бир маҳсулот ишлаб чиқариш орқали Ўзбекистон халқининг фаровонлигини таъминлашни ваъда қилиб, қўлга муҳрни олволганидан кейин эса, ўзимизда ишлаб чиқарилаётган мол ва маҳсулотларни чет давлатларга қимматга пуллаш билан шуғулланиб, халқнинг оғзидаги ошини тортиб олаётган бундай корхонаю фирмалар керакми бизга?

— Тўғри таърифладингиз. Унақа текинхўр ширкатлар бемаза қовуннинг уруғидек кўпайган. Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек туманида жойлашган «Барака» ишлаб чиқариш-тижорат фирмаси Қибрай туманидаги лимонзордан 20 тонна лимоннинг килограммини 150 сўмдан олиб, ҳар килосининг устига 30 сўмдан «шапка» қўйиб, Павлодардаги фирмага жўнатаётганда қўлга тушди. Жами 600 минг сўм пора бир неча киши ўртасида тақсимланган. Яқинда Тошкент вилояти судида бу жиноий иш бўйича ҳукм ўқилди: фирма директорининг ўринбосари Аҳмаджонов 8 йилга озодликдан маҳрум этилди, ноқонуний лицензия олишга ёрдамлашган «Ўзмевасабзавотвиносаноати» концерни бўлим бошлиғи Новикова 3 йил шартли жазога ҳукм этилди. Қашқадарё вилояти Китоб туманидаги «Китоб» давлат хўжалиги ҳузуридаги «Восток» кичик корхонаси директори Б. Бойназаров Приморе ўлкасига қалбаки ҳужжатлар билан 3 миллион 185 минг сўмлик маҳсулот жўнатаётганда қўлга тушди. Прокуратурада унга нисбатан катта миқдорда талон-тарож қилганлиги учун жиноий иш қўзғатилди.

Шу йил 24 феврал куни Тошкент вилояти ҳудудида Қозоғистонга йўл олган 2та «КамАЗ» машиналари тўхтатилганда, уларга Тўйтепа шаҳридаги «Ҳаракат» кичик корхонасининг «маҳсулотлари» ортилгани маълум бўлди: Томск шаҳрига жами 2 миллион 942 минг сўмлик атир-упа, 1200 килограмм қуруқ мева, 1880 килограмм маргарин равона бўлаяпти. Ноқонуний. Юк мусодара этилди, айбдорларга жарима солинди. «Ҳаракат» кичик корхонасининг эса номи бору ўзи йўқ. Директор ва ҳисобчи ўз уйларида, идора йўқ, корхона йўқ. Муҳр директорнинг чўнтагида. Кичик корхона ташкил этилаётганда таъсисчилар сифатида исм-фамилиялари келтирилган тўрт киши ҳам ҳужжатда кўрсатилган адресларда яшамайдиган қалбаки одамлар бўлиб чиқди. Ҳолбуки, салкам икки йилдан бери юқоридагича «фаолият» кўрсатиб келаётган, яъни Ўзбекистон маҳсулотини четга ташмаловчиларга «қонуний» йўл очиб бераётган бу кичик «корхона»ни ташкил этиш тўғрисидаги ёлғон-яшиқ ҳужжатларга Ўрта Чирчиқ тумани раҳбарлари жимжимадор имзо чекишган. Тошкентдаги Болалар фонди ҳузуридаги «Интер» хўжалик ҳисобидаги ишлаб чиқариш бирлашмаси вакиллари Чимкент шаҳридаги «Кайлас» ширкатига салкам 4 миллион сўмлик гилам ва 552 минг сўмлик 12та «Наврўз» мебель йиғмасини ноқонуний равишда олиб кетаётганда қўлга тушдилар. Бу халқ истеъмоли моллари Энергетика ва электрлаштириш вазирлиги бўлинмаларидан олинган. Минг афсуски, вазирликнинг бир неча масъул раҳбар ходимлари мазкур «операция»га бош-қош бўлганлар. Бекобод шаҳридаги ЮАД деб номланмиш ишлаб чиқариш-тижорат корхонаси 10 тонна солярканi Тожикистонга жўнатаётганда ушланди. Бунақа фактлар рўйхати билан рўзноманинг тўрт саҳифасини тўлдириш мумкин.

— Хулоса?

— Хулоса шуки, менинг фикримча, бунақа текинхўр «кичик корхонаю» «фирма»ларнинг фаолиятини атрофлича ўрганиб, сарагини саракка, пучагини пучакка ажратадиган вақт келди. Буни тезроқ амалга ошириш керак, токи ундай текинхўрлар пештахта ва дастурхонларимиз учун аталган маҳсулотларни машиналаб, вагонлаб четга пуллашига чек қўйилсин. Бу давлатимиз мустақиллигини мустаҳкамлаш билан боғлиқ йирик масала.

— Қалбаки лицензиялар, рухсатномалар ясаб мол ва маҳсулотларни республикадан ташқарига олиб кетиш фактлари ҳам қулоққа чалинаяпти.

— Бу бор гап. Айримларини айтай: Самарқанд вилояти божхона ходимлари шу йил 20 февралда 1 цистерна — 14 миллион 585.840 сўмлик «Жасорат» виноси бир гуруҳ кишиларнинг кўзбўямачилик ҳаракатлари орқали ноқонуний равишда Москвага жўнатилаётганда ушлаб қолдилар. Бизда тўпланган ҳужжатларга кўра, комбинатнинг темирйўл станциясидаги омбори мудири Р. Давидян бу ноқонуний ишни бажаришга бош-қош бўлган. Юк мусодара этилди, комбинат директори Н. Эшонқуловга 17.500 сўм жарима солинди. Директор бу ноқонуний ҳаракатнинг олдини олмагани бир нави, у мусодара этилган маҳсулотнинг олиб кетилишига ҳам тиш-тирноғи билан қаршилик кўрсатди. «Ўзмевасабзавотсаноати» концерни раисининг биринчи ўринбосари Х. Раҳматуллаев Божхона қўмитасига йўллаган жавоб хатида воқеага принципиал баҳо бериш ўрнига, уни хаспўшлаб, инкор этиб бўлмайдиган далил-ҳужжатлар билан исботланган «қора»ни «оқ» дейиши кишини ажаблантиради ва афсуслантиради.

Шу йил 10 февралда Яккасарой тумани прокуратураси «Ўзбектекстилмаш» ишлаб чиқариш бирлашмаси томонидан берилган қалбаки лицензия бўйича Ярославль шаҳрига 400та — 1 миллион 170 минг сўмлик электр гўшт қиймалагичлар олиб кетилаётгани факти бўйича жиноий иш қўзғатди. 18 февралда Қибрай тумани прокуратурасида «Равшан» фирмаси вакиллари Чилонзор тумани озиқ-овқат идораси раҳбари номидан тайёрланган қалбаки хат бўйича 800 банка томат пастасини Қозоғистонга олиб кетаётган факти бўйича жиноий иш қўзғатилди. Тошкентдаги «Лаҳор» фирмаси директори М. Нуруллин шартномасиз, лицензиясиз Чимкентдаги «Ботир» фирмасига 75та «Сино» музлатгичини жўнатишга накладной ёзишга буйруқ берган. Бу факт бўйича материаллар жиноят иши қўзғатиш учун Тошкент шаҳар прокуратурасига берилди. 23 апрелда Тошкент вилояти божхонаси ходимлари тўртта автомашинада 60 тонна томат пастаси «Ўзмевасабзавотвиносаноати» концерни томонидан илгари бошқа юк учун берилган лицензиядан ноқонуний фойдаланиб Нижний Новгород шаҳрига олиб кетилаётганда ушладилар. Бу иш бўйича текшириш давом этяпти.

— Божхона илгари Москвага бўйсунарди, энди Мустақил давлатнинг мустақил Божхонаси — янги ташкилот. Ишни ташкил қилишдаги муаммолар қандай ҳал этилаяпти, яқин ва узоқ чет мамлакатлар билан алоқаларингиз қандай?

— Қайта қуриш муносабати билан вужудга келган иқтисодий тақчилликни тўхтатиш ниятида икки йил аввал Ички ишлар вазирлиги ҳузурида мол-моддий бойликларни республикадан ташқарига ташиб кетилишининг назорат қилиш инспекцияси ташкил этилган эди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармонига асосан ташкил этилган Давлат Божхона қўмитаси ана шу инспекция ва божхона хизматини ўз ичига олди. Шундан буён божхона фаолиятини такомиллаштириш бўйича шахсан Президентимиз Ислом Каримов ва Вазирлар Маҳкамаси томонидан қатор ҳужжатлар қабул қилиндики, уларни бажариш бизнинг биринчи галдаги вазифамиздир. Шунингдек, халқаро Божхоналар ҳамкорлиги Кенгашига аъзо бўлиб кирганимиз зиммамизга катта масъулият юклайди. Шу кунлардаги яна бир долзарб вазифа ҳамда орзумиз — Божхона кодексини Олий Кенгаш сессиясида кўриб тасдиқлатиб олиш. Мустақил давлат Божхонаси фаолияти тўғрисидаги бу бош қонун лойиҳаси тайёрланиб Олий Кенгашга топширилган. Собиқ СССРдаги давлатлар чегарасида, маълумки, тикансимли тўсиқлар йўқ. Уларнинг кўплари билан бир неча марта учрашиб, ҳамкорликда ишлаш режаларини гаплашиб олдик. Яқинда мен тажриба ўрганиш учун Англия, Франция, Белгия давлатларида қисқа муддатли сафарда бўлдим. У ерда амин бўлдимки, биз Божхонамизда ўзимизча ташкил этган тизим кўп томонлари билан Франциянинг божхона тизимига мос келар экан.

— Ўрайимжон Абдуғаниевич, охирги савол бевосита Сиз раҳбарлик қилаётган жамоа ҳақида. Халқ орасида божхона ходимлари тўғрисида ҳар хил гаплар юради...

— Тушундим. Бу саволни мен «айрим ходимлар» тўғрисида деб таҳрир қилган бўлардим. Шўро идеологияси етмиш йил тарбиялаган жамият жар ёқасига келиб қолган эди. Божхона ходимлари ҳам ўша жамият тарбияланувчилари. Мен бу билан ёппасига қора ёки ёппасига оқ деган тушунчаларни асосламоқчи эмасман. Ҳамма соҳада бўлганидек, божхона ходимлари орасида ҳам айрим нопоклари, порахўрлари бор ва ундайларга қарши қаттиқ курашаяпмиз. Бу курашда бизга ёрдам керак. Бизга қуруқ умумий гаплар эмас, аниқ факт ва далиллар керак. Давлат божхона қўмитаси ташкил этилгандан буён салбий сабабларга кўра 132 нафар ходим ишдан бўшатилди, 83 нафар ходим интизомий тартибда жазоланди. Улар орасида бир неча раҳбар ходимлар ҳам бор.

— Агар ҳамма ходимларингиз ёппасига нопок бўлса, ҳар куни чегара постларида бир неча ўн миллионлаб сўмлик мол ва маҳсулотлар ушланиб давлат фойдасига мусодара қилинмас, тўрт ойда давлат хазинасига 3 миллиард 316 миллион сўм маблағ топширилмас эди. Бу миллиардлар жуда қаттиқ кураш, катта-кичик доиралардаги таранг муносабат орқали, ҳатто, божхона ходимларининг сиҳат-саломатлигию жони эвазига келаётганини ҳам халқ матбуотдан, телевидениедаги кўрсатувлардан яхши билади. Катта ва мураккаб курашда Сизга, жамоангизга куч-қувват, сабр-матонат ҳамроҳ бўлсин.

— Раҳмат. Мен иқтисодий буҳронлар пўртанаси авжга минган бугунги «ўтиш даврида» барча юртдошларимга диёнат, миллатпарварлик туйғуси ва миллат ғурури ҳамроҳ бўлишини тилайман. Инсон кўкрагида жо бўлғувчи бу сифатлар — энг ишончли божхонадир.

Суҳбатдош:
Ҳабибулла ОЛИМЖОНОВ

НАФСИ ҲАКАЛАК ОТГАНЛАР

ДЎКОНЛАРИМИЗ пештахталарида қайси маҳсулот камёб ёки халққа талон орқали сотилаётган бўлса, худди ўшаларни тонналаб ноқонуний равишда республикадан ташқарига ташиб кетишга уриниш ҳоллари рўй бермоқда.

2 апрел куни Тошкент вилоятидаги божхона постида «59—61 ЧМТ» номерли «КамАЗ» автомашинаси тўхтатилганида, унга 200 қути — 4 тонна маргарин ортилгани аниқланди. Маҳсулот 19—23 март кунлари Тошкент ёғ-мой комбинатида ишлаб чиқарилган. Уни Тошкентдаги «Карвон» кичик корхонаси директори А. Куприянов билан Бишкекдаги «Дасмих» фирмасининг директори Шермат Давлаталиев кузатиб боришмоқда.

Хўш, Тошкент дўконларида грами анқонинг уруғи бўлган бу маҳсулотнинг тўрт тоннасини қайси шерюрак бойвачча чет давлатга пуллади? Давлаталиев, ўзининг гапига кўра, уни Куприяновдан 850 минг сўмга харид қилган. Куприянов эса «Ўзбекнефтгаз» тижорат-ишлаб чиқариш бирлашмасининг республика улгуржи-чакана корхонаси экспедитори Йўлдош Зокировдан сотиб олган. Бироқ база раҳбарлари бундан бехабарликларини баён этишди...

Маргарин мусодара қилинди, айбдорларга 20 минг сўм жарима солинди, Й. Зокиров етказилган моддий зарар эвазига ўз хоҳиши билан 200 минг сўм топширди.

Текшириш ишлари давом этмоқда.

●

ЎЗ ЧЎНТАГИДАН бошқа нарсани кўрмайдиган ва ўйламайдиган одамлар орасида амалдорлик курсиларида ўтирганлар кўп. «Электросигнал» илмий ишлаб чиқариш бирлашмасининг тақсимот бўлими бошлиғи Элмира Илясова 5 минг сўмлик «миннатдорчилик» эвазига 3 миллион 386 минг сўмлик кабел маҳсулотларини Қозоғистонга жўнатиш учун қалбаки ҳужжат тайёрлаб берибди. У илгари фойдаланилган лицензияга зарур ўзгартиришлар киритиб бергач, Тошкент шаҳридаги «Восток» фирмаси учарлари юқоридаги маҳсулотни Қозоғистонга ошираётганларида йўлда қўлга тушдилар.

Маҳсулот мусодара қилинди.

●

САМАРҚАНДЛИК божхона ходимлари темирйўл станциясида одатдаги иш кунларининг бирида ноқонуний равишда Чита шаҳрига жўнатилаётган 1 миллион 364 минг сўмлик олча ва малина компоти, анжир мураббоси, томат шарбати, 21 тонна олма, 1664 килограмм анор, 26 тонна пиёз ва бошқа маҳсулотларни ушлаб қолдилар. Халқнинг дастурхонини қоқиштириб шахсий чўнтакларини қаппайтирмоқчи бўлганлар «Узметаллургпром»нинг Самарқанддаги савдо-сотиқ базаси вакилларидир. База бошқарувчиси А. Ҳатамов, омбор мудири Ф. Ҳатамов.

●

САМАРҚАНДДАГИ «Улуғбек» темирйўл станциясида божхона назоратидан ўтказилган мехсекцияда 1 миллион сўмликдан ортиқ — 10800 банка томат пастаси ноқонуний равишда республикадан ташқарига жўнатилаётгани аниқланди. Бу — Самарқанддаги «Ўроқ ва болға» консерва заводи уддабуронларининг иши. Омбор мудири — А. Насимов.

●

УРГУТ ТУМАНИ Охунбобоев номидаги жамоа хўжалиги ҳузуридаги «Зарафшон» кичик корхонаси директори Ғ. Каримов «Ё остидан, ё устидан» дейдиган таваккалчилардан экан. У «майдалаб» ўтиришни ўзига эп кўрмай, биратўла 16 тонна 370 килограмм — 9 миллион сўмликдан ортиқ тамакини темирйўл орқали Литвага жўнатмоқчи бўлган экан. Лекин ниятига етолмади, қўлга тушди.

Божхона қонунига асосан «директор бово»га жарима солинди, юк давлат фойдасига мусодара қилинди.

●

АНДИЖОН мева-чеваларини қуруқ қолда чет давлатларга пуллашга ишқибозлар кўпайиб бормоқдалар... Шаҳар темирйўл станциясида назоратдан ўтказилган мехсекция (бирнеча вагон)да Хўжаобод тумани консерва заводидан 1 миллион 145 минг сўмлик маҳсулот — мева-сабзавот консервалари, томат пастаси, пиёз, лимон ва бошқалар Қарағандага йўл олган экан...

«Пахтачи» темирйўл станциясидан Кемеровога жўнатилаётган вагондаги маҳсулотлар учун лицензия-рухсатнома бор эди. Бироқ Шаҳрихон туманидаги Юсупов номидаги жамоа хўжалиги ишбилармонларининг ишини қарангки, улар лицензияда рухсат этилганидан 556 минг сўмлик кўп мева-сабзавот консерваларини вагонга уриб юборишибди. Аммо ўзларини шу кетишда бир куни халқ қарғиши уришини ўйлашмабди.

●

СУРХОНДАРЁ вилоятидаги 6-постда тўхтатилган тўртта номерсиз транспортларда 15 тонна 220 килограмм — 456.600 сўмлик дон Тожикистонга олиб кетилаётган эди. Республикамизда ҳар бир кишига чегараланган миқдорда ун тарқатилаётган, бу маҳсулот тилла баҳосида чет давлатлардан сотиб олинаётган бир пайтда, Термиз туманидаги Янгиариқ матлубот жамияти (раиси Ч. Аминқулов) шунча донни бошқа давлатга пуллаётгани нонкўрликдан бошқа нарса эмас.

●

МАРҒИЛОНДАГИ 426-хўжаликлараро ихтисослашган кўчма механизациялашган колоннага қарашли «30—86 ФЕМ» номерли «КамАЗ» машинасида 11 тонна 708 килограмм гуруч Исфарага олиб кетилаётганда ушланди. Унинг жами баҳоси — 1 миллион 149 минг сўм. Материаллар вилоят прокуратурасига юборилди.

●

3 ФЕВРАЛ КУНИ чегара постида «79—48 ЧМЛ» номерли «Шкода» юк машинаси тўхтатилди. Унда Покистонда ишлаб чиқарилган 354 қути — 8 миллион 745 минг сўмлик печенье Қозоғистонга олиб кетилаётган экан. Тошкент шаҳридаги «Глория» кичик корхонаси бу маҳсулотни Кентов шаҳридаги «Жанар» фирмасига пуллаган. На Вазирлар Маҳкамасининг, на шаҳар ҳокимлигининг рухсати бор. «Глория» ишбилармонлари тошкентликлар «импорт» печеньени ёмон кўришади, деб ўйлашган шекилли. Бироқ уларнинг ўйи хом хаёл бўлиб чиқди. Мусодара қилинган печенье тезда сотилиб кетди.

●

ПОЙТАХТ ШАҲАРДАГИ яна бир кичик корхона — «Алина»нинг кароматгўйиларини қаранг: улар Тошкент шаҳар ҳокими ўринбосари Б. Қаюмов имзо чеккан эски лицензияни иккинчи марта ишлатиб, Олмаотага 3 миллион сўмлик шифт безак плиталарини жўнатаётганда қўлга тушдилар. У ердаги «Кенес» кичик корхонаси плиталар эвазига Ўзбекистонга картошка етказиб бериши лозимлиги шартномада таъкидланган. Бироқ бу ноёб қурилиш материали учун 4 миллион 843577 сўм пулни Олмалиқ кон-металлургия комбинати «Алина» ҳисобига ўтказгани қизиқ.

ТОШКЕНТ ТАЙЁРАГОҲИДА. Божхона хизмати кичик инспектори Абдуманноп Отажонов навбатдаги рейс йўловчиларини назоратдан ўтказмоқда; ноқонуний олиб кетилаётганда ушланган моллар.

Н. МУҲАММАДЖОНОВ олган суратлар

Яшар ҚОСИМ

«ХОТИРАМНИНГ ҚАЪРИДА ТАРИХ...»

ИЗТИРОБ—ОЛТМИШИНЧИ йиллар ўзбек шеъриятидаги етакчи образ-кечинмалардан. Янги авлод шоирларининг, айниқса, илк лирикасида хотирот азобларидан туғилган кечинмалар кўп учрайди. Умуман, дастлабки поэтик машқлар учун табиий ва характерли бўлган анъанавий шоирона ҳайрат ҳисси олтмишинчи йилларнинг ёш қаламкашлари ижодида қисқа кечади. Янги лирик қаҳрамон ўз романтик орзулари қанотида — ёшлик осмонларида узоқдан-узоқ парвоз қилмайди. Аксинча, унинг беғубор қалби тезда муқаддас алам ва армонлар оғушида ўртана бошлайди. Хусусан, Рауф Парфи ва Абдулла Орипов лирикасида бу қутлуғ изтиробга мажнунона садоқат, изчил ва ҳассос муносабат эътиборни жалб этади.

Аёнки, ҳақиқий шеъриятда ясама изтироблар, сунъий қадар, мавҳум ғам-ҳасрат йўқ. Сохта кечинмалар, нотабиий ғам, нотайин туйғулар асосига қурилган ижод намуналари эса ўз номи билан сохта ва ёлғон адабиётдир. Чинакам поэтик аламнинг ҳаққонийлиги, аввало, унинг рўйи-рост ҳаётий илдизларга, муайян миллий-ижтимоий заминга эга бўлишида.

Бадиий изтиробнинг тарихан аниқлигини воқеликка публицистик садоқат, ҳаётий тафсилотларнинг тўғридан-тўғри баёнидай тушуниш ярамайди. Зеро, муайян бир давр адабиётида, хусусан, мавжуд ижтимоий-сиёсий тузумга қарама-қарши мавқеда турган фидойи санъаткорлар ижодида тасвирланаётган алам ва армонларнинг туб сабаблари, уларнинг туғилишига туртки берган фожиалар батафсил акс этмаслиги мумкин. Бироқ ҳеч қачон ўша бадиий ҳодиса ва жараёнларни ҳаётий илдизлари ноаниқ, нотайин ва мавҳум деб эълон қилишга ҳаққимиз йўқ.

Янги ўзбек лирикасидаги теран ва таъсирчан дардманд кайфиятнинг ўзига хос моҳиятини таҳлил қилишга киришишдан олдин шуни таъкидлаш керакки, олтмишинчи йилларнинг навқирон поэтик изтироби келиб чиқиш сабаблари ва ҳиссий-ғоявий мазмунига кўра бевосита шахсга сиғиниш фожиалари билан чамбарчас боғлиқ эди. Ушбу авлод ижодидаги ғам-ҳасрат ва барча дардчил кечинмаларни фақат бир мавзу, битта муаммо билан қатъий чегараламоқчи эмасмиз. Мазкур давр шеърияти намуналарида акс этган лирик изтиробнинг ижтимоий мундарижаси, турли характердаги образ ва кечинмалар, ҳолатларнинг ғоявий-ҳаётий кўлами муайян даражада, бевосита ёки бавосита сталинизм даҳшатлари билан узвий алоқадордир. Бу узвий боғланиш шу даражада чуқур ва мустаҳкамки, уни четлаб ўтиш ёки эътибордан соқит қилиш ушбу давр шеърияти билан маънавий-эстетик мулоқотни буткул йўққа чиқаради.

Умуман, янги лирик қаҳрамон қалбидаги дилни ўртагувчи кадар ва мотамсаролик, ёниқ изтироб ва фожиавий кечинмаларнинг дастлабки қатлами қатли ом йиллари даҳшатларининг акс-садосидай туғилгани шак-шубҳасиздир.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, турғунлик даври ўзбек адабиётида, жумладан, шеъриятда шахсга сиғиниш фожиаларини тўғридан-тўғри фош қиладиган асарларни кам учратамиз. Эҳтимол, бу ўринда Мақсуд Шайхзоданинг «Хиёбон» ва Рауф Парфининг «Боғчасарой чашмаси» шеърларини истисно қилиш керакдир. Бироқ шеъриятимизнинг ушбу намуналарини ҳам Анна Аҳматованинг «Марсия»си, Александр Твардовскийнинг «Хотира ҳуқуқи» достони билан қиёслаб бўлмайди. Зеро, «Хиёбон»да ўтган кўргуликларга шиддатли бир ғазаб, исён сезилмайди, балки Мақсуд Шайхзоданинг шеъриятига хос бир кенглик-кечиримлилик, услубига монанд бир эпиклик билан йўғрилган сокин-собир ўкинч-ҳасрат, ҳайратомуз босиқлик билан қоғозга тушган афсус-надомат бор, холос. Рауф Парфининг «Боғчасарой чашмаси» шеъри ҳам тахминан шундай таассурот қолдиради.

Умуман, олтмишинчи йиллар ўзбек шеъриятида шахсга сиғиниш даври даҳшатларига муносабат, асосан, икки йўналишда акс этган:

1. Сталинизм ҳодисаларига ва қурбонларига тўғридан-тўғри ёндашув, халқимиз қалбидаги яраларни бевосита ёритишга уриниш.

2. Ўша давр фожиаларини иложи борича айтиш, тагдор қилиб ифодалаш, рамзлар ва имо-ишоралар орқали, яъни бавосита очишга интилиш.

Бу ўринда мазкур давр ўзбек шеъриятида иккинчи йўналишнинг асосийлигини, устивор мавқени эгаллаганини алоҳида таъкидлаш жоиз.

Турғунлик даврида қатли ом ва қатағонлар замонини чинакамига фош қилиш, унинг барча машъум сирларини очишга йўл қўйилмади. Зеро, турғунлик йилларининг сиёсий қиёфаси илк қарашда ўзгачароқ туюлсада, аслида моҳиятан шахсга сиғиниш даврининг бир қадар ўзгартирилган, ниқобланган давоми эди. Бироқ ана шу шафқатсиз хулоса жамиятимизнинг ўжар ва шаккок курашчиларининг шижоатини олтмишинчи йилларда синдириб улгурмаганди. Ҳали эрксевар кўнгилларда эрк умиди, ҳақиқатга ишонч тирик эди. Замоннинг барча нурли ва ўтюрак истеъдодларини олдинда чорак асрли қаҳратон зулумот, омонсиз синов ва зарбалар кутмоқда эди...

ОЛТМИШИНЧИ ЙИЛЛАРНИНГ навқирон истеъдодлари ана шу ҳақиқатни эртароқ англаб етгандилар. Уларда мазкур тушунчанинг шаклланишида қатағон қилинган адабиёт сабоқлари беқиёс аҳамият касб этганди. Айни пайтда, ёш шоирларимиз омон қолган адабиётнинг аччиқ тажрибасидан ҳам жиддий хулосалар чиқариб олгандилар. Шундай қилиб, янги ўзбек лирикларининг фуқаро сифатидаги мавқеи ҳам, ғоявий-эстетик қарашлари ҳам бевосита миллий сўз санъатимизнинг ушбу бир-бирига ўхшамаган, тақдири, ҳаёт ва ижод йўли бутунлай ўзгача кечган иккита қудратли авлоди таъсирида улғайиб, вояга етганди. Янги ўзбек лирикасининг ғоявий-бадиий моҳиятидаги барча чигалликлар ва мураккабликларнинг бир қанча сабаблари мавжуд. Асосий сабаблардан бири эса таъсир манбаларининг турлилиги ва қарама-қаршилиги билан изоҳланади. Ана шу икки хиллик ўша даврнинг барча ёш қаламкашлари ижодий изланишларида ўз муҳрини қолдирган.

Тўғри, биз олтмишинчи йилларнинг бадиий жараёнида, хусусан, ёш шоирлар ижодида шахсга сиғиниш даврининг барча иллатларини, ҳатто энг муҳим ва характерли белгиларини, уни тагтуби билан фош қиладиган поэтик манзараларни учратмаймиз. Гап шундаки, сўқир замон фожиаларини ёш шоирларимизнинг етарли даражада билишлари ҳам амри маҳол эди. (Ўша давр даҳшатларидан 60—70-йиллардаги ижодкорларга, умуман, чорак аср бурунгиларга нисбатан бу кун биз анча яхшироқ хабардормиз). Турғунлик йилларида эса махсус сиёсий-давлат идораларидан ва Сталиннинг ўлим лагерларини ўз кўзлари билан кўриб келганлардан ташқари, деярли, ҳеч ким замоннинг омонсиз разолатлари ҳақидаги асл ҳақиқатни билмасди. Демак, биз бундай теранликни ва батафсилликни чорак аср бурун ёзилган асарларнинг муаллифларидан талаб қилишга ҳақли эмасмиз. Бироқ навқирон ижодкорлар асарларида яқин ўтмишимизга ёндашувдаги, сталинизм даҳшатларига муносабатдаги илғор жиҳатлар бугунги кун нуқтаи назаридан ҳам таҳсинга сазовордир.

Биринчидан, янги ўзбек лирикасида шахсга сиғиниш йиллари ғайри инсоний тузум сифатида қатъий суратда инкор этилади. Қонхўр замон, деярли, барча ёш шоирларимиз ижодида «қора ўтмиш», «қаҳратон йиллар», «зим-зиё тун», «зулмату ваҳшат», «кўкларни қоплаган булут», «машъум кечмиш», «қора тун», «ёвуз давр», «қоп-қора булут» сингари эпитет ва истоаралар силсиласи орқали кескин қораланади.

Иккинчидан, турғунлик йилларининг сиёсий таомилига қарама-қарши ўлароқ, халқ душмани сифатида қатл этилган ёки қатағон қилинган жабрдийдалар, қурбонлар янги лирикада алам ва ҳасрат билан улуғланади. Биз ёш шоирларимизнинг ўтли шеърларида, исёнкор марсияларида XX асрдаги ўзбекона-туркона руҳнинг Абдулҳамид Чўлпон, Абдурауф Фитрат, Абдулла Қодирий, Усмон Носир, Ойбек, Мақсуд Шайхзода, Миртемир сингари ўчмас армонларининг номларини ўқиймиз.

Янги ўзбек лирикасида ҳануз аҳамиятини йўқотмай келаётган эътиборга лойиқ жиҳат — қатағон қилинган халқлар тақдирига муносабатдир. Энг кўзга кўринган шоирларимизнинг ушбу мавзуга мурожаат қилиши миллий-маънавий оламнинг эркка, озодликка узлуксиз интилишидан, шеъриятимизнинг эса ўша йиллардаёқ юксак ахлоқий сифатларга эга эканлигидан далолатдир.

XX аср — туркий тарихнинг энг маҳзун ва қонли саҳифаларидан биридир. Айни шу асрда халқларимиз бошига жуда кўп кулфатлар тушди. Тўғрироғи, туркийларни узил-кесил жиловлаш учун XVIII асрдан эътиборан қатъий режалаштирила бошланган қатли ом ва катта қирғинлар айни XX асрда амалга оширилади... Сталин салтанати тарихда тенги йўқ бир ваҳшийлик билан қилган жиноятлари — қиримтатарларини, Туркия билан Гуржистоннинг чегарадош туманларида яшаган туркларни ва умуман, Кавказдаги туркий халқ ҳамда элатларни ўз туққан юртларидан жудо этиши, юз минглаб одамларнинг Туркистонга, узоқ ва даҳшатли Сибирга сочиб юборилиши бизларга қарши қаратилган омонсиз умумхристиан ва умум Оврупо аҳдлашувининг таркибига кирганлиги шак-шубҳасиздир.

Кавказ, кимларга сен
иқбол даргоҳи,
Кавказ, кимларга сен
қатағон диёр.

Ҳа, севимли шоиримизнинг ушбу сатрларида Кавказдан қувғин қилинган барча мусулмон ва туркийларнинг — қиримтатарларининг ҳам, масҳатили туркларнинг ва қабардину болқорларнинг ҳам, чечену ингушлар ва доғистонлик қумиқларнинг ҳам, Озарбойжондан қувғин этилган озарий-туркларнинг ҳам — барча-барчасининг адоқсиз аламлари, бепоён ҳасратлари чин бир самимият билан айтилган...

ФАҚАТ АБДУЛЛА ОРИПОВ ижодида эмас, Эркин Воҳидов, Муҳаммад Али, Жамол Камол, Омон Матжон, Чўлпон Эргаш, Миразиз Аъзам, Маъруф Жалил, Абдулла Шер сингари шоирларимизнинг айрим поэтик ибора ва образларида ҳам биз ушбу умумтуркий ғамнинг акс-садосини кузатишимиз мумкин. Рауф Парфи ва Абдулла Шернинг шеърларида эса ўша қонли фожиалар ўзига хос бир куюнчаклик билан куйланади. Ватан ҳасрати Рауф Парфининг, айниқса, «Боғчасарой чашмаси», «Қирқ учинчи йил алласи» каби ёниқ марсияларида, Абдулла Шернинг «Қизил шалонлар» номли оташин шеърий туркумида бениҳоя таъсирчан акс этган.

Янги ўзбек лирикасининг кейинги авлоди — етмишинчи йиллар шоирлари ҳам мазкур мавзуга ўз садоқатини ёрқин намойиш этган. Хусусан, қиримтатар халқининг фожиавий қисмати ёш ижодкорларимиз асарларида диққат марказида турган.

Табиийки, янги ўзбек лирикасида шахсга сиғиниш фожиаларининг бевосита тасвиридан кўра — унинг акс-садоларини акс эттирадиган намуналар кўпроқ учрайди. Бу шеърлар бир қарашда умуман дард, умуман ҳасрат (турғунлик даври адабий танқидида қайта-қайта айтилганидай, «мубҳам қадар», «бетайин дард», «замири очилмаган ҳасрат») шеърларидай туюлиши мумкин. Лекин эътибор қилинса, мана шу йўналишдаги поэтик намуналарда замон ва макон жиҳатидан муайянликни, яъни бир қанча аниқлик белгиларини осонгина кузатса бўлади. Айтмоқчимизки, чиндан ҳам кўнгилга яқин олинса, янги услуб вакиллари берилиб тасвирлаган, уларнинг дастлабки шеърларида эътиборга лойиқ ўрин тутган лирик «мен»нинг — азоб чекаётган, алам ва изтироб гирдобида тўлғонаётган ёш ва таъсирчан «мен»нинг кечинмалари мазмунини тушуниш, ҳис қилиш мушкул эмас.

Бу ўринда шуни алоҳида таъкидлаш керакки, турли поэтик дастхатга эга шоирлар ижодида акс этган лирик туйғу ва кечинмалар табиатидаги яқинликдан ташқари, ушбу дард ва ҳасратнинг ифода йўсинлари, бадиий қиёфаси — қатор образлар ва ўхшатишлар ўртасидаги уйғунлик, қолаверса, бир-бирига уйқаш-қариндош шеърий чизги ва иборалар силсиласи ҳам уларнинг шу сабабдан туғилганини далиллайди. Узоқ ўтмиш оғриқларини куйлаганда ҳам, олис кечмишларнинг қонли саҳифаларини варақлаганда ҳам кечагина бўлиб ўтган фожиаларни ёш «мен» четлаб ўтолмайди, кўнгилнинг бир бурчагида, демакки, шеърнинг ҳам бир парчасида — қайсидир образларида, қайсидир мисраларида ёки сўзида ўша ғам яшайди, ўша дард нафас олади. Ҳа, ўша Буюк Ҳасратнинг, Улкан Дарднинг турли мавзуларга, ҳатто хилма-хил замонларга бағишланган шеърларга «сочилиб» кетишининг асосий сабабларидан бири шудир.

Иккинчи томондан эса, ёш шоирларимиз ўзларининг адоқсиз ҳасратларини, алам ва армонларини турли бадиий воситалар панасида яширишга, уларнинг заминини очмасликка, умуман, изни йўқотишга ҳам қаттиқ интилганлар. Бу маънода ақидапараст мунаққидларнинг янги лирикларга қаратилган «таъна» ва «дашном»ларида, хусусан, Абдулла Орипов ва Рауф Парфи шеърияти атрофида бўлиб ўтган «гап-сўзлар»да, «тушуниш қийин, фикр мубҳам» қабилидаги «нолишлари»да жиндай «жон» бордай. Ёш шоирлар ўз фикр ва туйғуларини цензура нигоҳидан ўтказиш, унинг қалтис эътиборидан ҳимояланиш учун атай шундай воситаларга мурожаат қилишга мажбур бўлганлар... Айтмоқчимизки, навқирон истеъдодлар ўтган асрларнинг ғамини куйлаганда ҳам кўпроқ ўз дард-ҳасратларини кўзда тутганлар. Масалан, Рауф Парфининг «Ватан», «Шоир қисмати», «Туркистон ёди», «Муктибодҳ», «Ёнғин», «Уйғон болам», «Ҳижратда она алласи», «Ватан ҳақида Бернд Иенцшга мактубим», «Пабло Неруда ўлимига», «Оҳанг» каби машҳур шеърларида худди шундай ўзига хос ва илк қарашда бир қадар ғалати поэтик-маънавий ҳолатларга дуч келамиз.

Бир пайтлар олтмишинчи йиллар навқирон ижодкорларининг маънавий-ахлоқий манифестидай машҳур бўлган «Ватан» шеъридаги поэтик замоннинг ёшини белгилаш дабдурустдан қийин, албатта: «Хотирамнинг қаърида тарих, Доим сўзлаб турар эзгин ҳикоя. Тутқин қуш сингари қолурман ғариб, Руҳимга булутлар ташлайди соя. Бот-бот хаёлимдан чекинди мубҳам, Фикримдан юлқинди ватан қораси. Олисда милтираб сўнаётган шам, Кўҳна ҳасратимнинг машъум яраси, Кишанбанд қилинар қўлларим гўё. Тупроққа қўшила бошлайди таним. Шу қадар юраги тормидир — дунё. Наҳот фарзандига — ўзига ғаним. Ўзи юрагига жо бўлди аммо, Нечин сиғдирмади, нечун Ватаним?!» Фақат шеърдаги айрим образлар — «тутқин қуш», «Кишанбанд қўллар», «юлқинган ватан қораси», «милтираб сўнаётган шам», «юраги тор дунё», «ҳасратимнинг машъум яраси» ва «Наҳот фарзандига — ўзига ғаним», «Нечун сиғдирмади, нечун Ватаним?!» каби ибора ва сатрларда ифодаланган йўналтирувчи фикрлар орқали биз шахсга сиғиниш йилларининг йўқотишлари ҳақида сўз кетаётганини қалбимиз, вужудимиз билан ҳис қиламиз.

ЮҚОРИДА АЙТИЛГАНЛАРДАН шундай хулосага келиш мумкинки, янги ўзбек лирикасидаги Изтиробнинг дастлабки қатлами нафақат шахсга сиғиниш йиллари кўргуликларининг акс-садосидай туғилган, балки ўша даҳшатли воқеалар 60-йиллар шоирлар авлодининг, умуман, ижодий қиёфасининг ва поэтик дунёсининг шаклланишига кучли таъсир қилган. Айни ана шу таъсир туфайли озодлик ва эркка ташналик, қатағон қурбонлари руҳига чексиз садоқат янги лирикамизда асосий эстетик пафос, ёниқ Изтироб ва ҳасрат эса етакчи кечинма даражасига кўтарилган.

МЕНГА ТИНЧЛИК БЕРМАЁТГАН ФИКРЛАР

МУАЛЛИФ ҲАҚИДА:

Олимхон тўра ўғли Юсуфхон Шокиров 1926 йили Қирғизистоннинг Тўқмоқ шаҳрида туғилган. 1948—1955 йиллари Бухоро шаҳридаги «Мир Араб» мадрасасида ўқиган, 1955—1961 йиллари Қоҳирада «Ал-Азҳар» ислом университетида ўқиб, араб тили факультетини битирган. 1961—1975 йиллари Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний идорасида халқаро ишлар бўйича бўлим мудири ва 1975 йиллари 1990 йилгача мазкур идорада раис ноиби бўлиб ишлади. Ҳозир нафақада.

Юсуфхон Шокиров Тошкент давлат университетининг Шарқ тиллари факультетининг араб тили бўлимини тугатган. Филология фанлари номзоди.

МУСТАҚИЛЛИК шарофатида кўпгина хорижий мамлакатлар билан иқтисодий ва маданий ҳамкорликни ривожлантириш имконига эга бўлдик. Натижада ижтимоий ҳаётимиз тараққиётига боғлиқ янги-янги сўзлар, атамалар тилимизга кириб келиши илмий асосда бўлишини кузатиб бориш ва, шунингдек, тилимизнинг миллийлигини сусайтириш учун сиёсат қаҳри билан мажбуран киритилган сўзлардан тозалаш учун Атамақўм тузилди. Демак, қўмита халқимиз вужуди билан чамбарчас боғланган ҳолда, худо хоҳласа, Туркистон Чиғатой Тиллари академиясининг асосини ташкил этадиган бир илмий бўлим бўлиб қолади.

Атамақўмнинг вазифаси жуда оғир. У ерда ишлаётган олимларнинг олдида етмиш йилдан зиёда вақт ичида одамларнинг қон-қонига сингиб кетган сўзларни, балки бутун-бутун ибораларни бошқа сўз ҳамда иборалар билан алмаштириш ва халқ оммасига маъқуллатишдек мушкул вазифа туради. Ижтимоий ва маданий ҳаётимиз фан ва техниканинг ривожланиши натижасида тилимизга қўшилган янги сўз-ибораларнинг муқобили ҳақида шу вақтгача ҳеч ким ўйлаган эмас, балки ўйлашга журъат қила олган эмас эди.

Ҳозир Атамақўм фаолиятининг бошланғич даврида, жумҳуриятимизнинг ривожланиш тарихида ўткинчи марҳалани босиб ўтаётган бир даврда, маслаҳатчилар кўпайган, луқма солувчилар ва ҳар хил таклиф киргизувчилар, «танқидчилар» чиқиб турган бир пайт. Атамақўм фаолияти билан ҳисоблашмасдан ўзларича янги-янги сўзларни ишлатиш, ўзбекча бўлмаган сўзларни ҳар қайсилари ўз билганларича таржима қилиш, жумлаларига диний ёки адабий тус бериш мақсадида оят ва ҳадисларни билиб-билмасдан янги ҳарфлар билан бузиб бериш каби ҳаракатлар ривожланиб бормоқда. Бундай ҳодисаларни кундалик газет ва журналларда тез-тез учратмоқдамиз.

Ўзбек тилида, бошқа араб бўлмаган мусулмонларнинг тиллари каби, ислом дини таъсири остида ва қўшничилик қоидасига биноан истеъмолга кириб қолган кўпгина араб, форс ва бошқа қўшни тилларнинг сўзлари мавжуд. Лекин бу сўзлар мажбуран, ўзбек тилини йўқотиш ёки мағлуб этиш мақсадида зўрлаб киритилган эмас. Бу сўзларни ўзбек халқининг ўзи ёқтириб табиий равишда қабул қилган ва бу сўзлар тилимизда мустаҳкам ўрнини топган, халқимиз дилидан она тилидек жой олган. Бу — ҳар бир тилнинг ривожланиш тарихида рўй берадиган табиий бир ҳолдир.

Гап ҳозир булар устида эмас. Гап бозори чаққон китоблар «яратиш» мақсадида арабчани ҳам, форсчани ҳам яхши негизи билан билмай, **«нур устига аъло нур»** деганларда, гап ўзбекча бўлмаган сўзларнинг ҳаммасини совет даврида руслар зўрлаб киргизган деб, у сўзларни «ўзбекчалаштириш»га шошилиб, **университетни «олийгоҳ»** деганлар ва шунга ўхшашлар устида. Ҳақиқатда булар Атамақўм фаолиятига тўсқинлик қилади, у ердаги олимларнинг фаолиятини илмий йўналишдан чалғитади. Бундай ҳаракат тилимизни бойитишга, унинг аслий гўзаллигини қайтаришга ва тарихий қадриятини ўз ўрнига тиклашга асло хизмат этмайди, аксинча, тилимизнинг равнақини кетказиб, унинг миллийлигини йўқотиб, ҳатто ўз фарзандларига ҳам тушуниксиз бир ҳолатга олиб келади.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси ҳурматли Иброҳим Раҳимнинг атамалар ҳар хил қўлланиб келинаётганидан ранжиб ва унинг сабабларини очиб берган мақолаларини ўқиб ундан кўп ибратли фикрларни олдим. Демак, Атамашунослик қўмитасининг вазифаси фақатгина тилимизга мажбуран киргизилган ажнабий сўзларнинг муқобилини излашдан иборат эмас экан, балки четчетдан чиққан «атамачилар»нинг фаолиятини ҳам кузатиб бориш ва уларга бўлган муносабатларини ўз вақтида билдириб туриш экан.

Бир миллат тилининг тақдири устида иш олиб боришдек, бу дунёда инсоният ва миллат олдида, у дунёда Оллоҳ Таоло қошида масъулиятли вазифага мутасадди бўлган олимлар Атамақўмнинг вазифаси нимадан иборат эканлигини яхши ва тўғри тасаввур этиб олишлари керак бўлади. Шу муносабат билан кўпдан бери менга тинчлик бермай келаётган фикрларимни Атамашунослик қўмитасида иш олиб бораётган олимлар ва ҳурматли ўқувчилар эътиборига ҳавола қилмоқчиман.

1. Атамақўм олимлари, биринчи навбатда, ўзбек тилининг тарихини яхши билишлари керак. Араб ва форс тиллари билан лоақал таниш бўлишлари зарур. Собиқ Совет Бирлигида яшаган татар, бошқирд, қирғиз, қозоқ, озарбойжон, туркман ва бошқа турктилли халқларнинг тил ҳамда лаҳжалари билан ошно бўлишлари лозим.

Атамашунослик қўмитасининг фаолияти етмиш беш йил давомида улуғ рус шовинизми томонидан юргизилган турк миллатларини бир-биридан узоқлаштириш сиёсатига қарама-қарши ўлароқ, бу халқларни бир-бирига яқинлаштиришга қаратилган бўлиши зарур. Шунинг учун Атамақўм ходимлари таркибида қардош миллатларнинг вакиллари бўлиши мақсадга мувофиқдир. Марказий Осиёнинг бошқа давлатларидаги атамақўмлар ёки шунга ўхшаш ҳайъатлар билан ҳамкорликда иш олиб борилса тағин ҳам яхшироқ ва ишлари пухтароқ бўларди. Шунда баъзи-бир муқобили бўла туриб, «маданий» тил деб истеъмолга киритилган сўзларни ва янги-янги истилоҳларнинг муқобилини қидиришдаги имконият доираси кенгаяди. Сўз қидириш майдонини кенгайтиришда ўзимизнинг ўзбек тилимизнинг хилма хил лаҳжалари ҳам катта ёрдам беради.

Бир ажнабий сўзни иккинчи, яна ўзбекча бўлмаган, унинг устига одамларга тушуниксиз бўлган сўз билан алмаштиришдан нима фойда? Бу ҳаракат ҳеч қачон тилимизнинг асли равнақини қайтариб келтиришга хизмат этмайди. Бундай ҳаракатдан сақланишимиз керак.

2. Атамалар бир хил бўлишига риоя қилиш лозим. Ҳар бир сўзни, олимлар назарида маъқул бўлгач, кундалик ҳаётда ишлатадиган халқ оммасига ҳам маъқул ва мақбул бўлишини эътиборга олиш зарур. Атамақўм ишига халқ оммаси ҳакам деб қаралсин. Етти ўлчаб, бир кес қабилида иш кўриш даркор. Шошилинч равишда қарор эълон қилиб қўйиб кейин уни ўзгартиришдаги ҳаражатларни ҳисобга олмаганда ҳам, атамақўмнинг обрўйига етган зарар каттадир.

3. Тилимизга рус тили билан бир қаторда кўпгина лотинча ва бошқа халқларнинг сўзлари аралашиб қолган. Буларнинг истеъмолда халқ дидига сингиб кетиш даражаси ҳар хилдир. Бир хил сўзлар борки, уларни халқимиз ажнабий сўз деб ҳисобламайди, улар она тилимиздан ўрин олган. Масалан: **машина, вазелин, институт, парта, ручка, кино, палто** ва шунга ўхшаш сўзлар. Бу сўзларга муқобил топиб берган тақдиримизда ҳам одамлар раҳмат айтиб қабул қилиб кетмайди. Иккинчи томондан эса, тиббиёт соҳасида янги-янги ихтиро этилаётган дори-дармонларнинг номлари, саноат корхоналаридаги асбоб-дастгоҳларнинг отлари, қолаверса, **машина, паровоз, самолёт** ва шунга ўхшаш ижтимоий тараққиёт натижасида вужудга келган сўзларнинг, бўлса, муқобилини қидириб топиш, бўлмаса, унга бир от қўйиш, у ҳам бўлмаса, ўзича қабул қилиш афзалми? Буларнинг ҳаммаси устида кўп фикрлар юргизиш керак бўлади. Олимларимиз олдида шундай улуғ ишлар ва буюк масъулиятлар турган бир пайтда, улар **университетни** нима деб атаймиз, **магазинни** нима деб атаймиз ва шунга ўхшаш ҳозирча зарур бўлмаган атамалар билан шуғулланишлари вақтни беҳудага сарфлашдан бошқа нарса эмас дейиш мумкин.

4. Атамаларни ўзбеклаштириш кампанияси жараёнида кўпгина кўчалар, майдонлар, районлар, баъзи ўқув юртлари ва ҳатто баъзи шаҳарлар номлари ўзгартирила бошланди. Бунинг сабаблари бор, албатта. Аммо пухта ўйлаб иш қилайлик. Бутун дунё халқлари бир-бирларининг тарихий шахслари номларига кўчалар ва майдонларни аташ дўстона одат тусига кирган. Шунинг учун ўзбекча бўлмаган номларнинг ҳаммасига руслардан қолган деб қарамасдан собиқ СССР таркибида бўлган давлатлар тарихий шахсларининг номларининг баъзилари фақат бир жойда қолиши маслаҳатдир, айтайлик, Низомий, Шота Руставели, Абай, Лев Толстой... Чунки ўзбек халқининг асл алломалари номлари ҳам шу тариқа бошқа мамлакатларда эъзозланишидан умидимиз бор.

АТАМАШУНОСЛИК қўмитасининг фаолияти маданиятлар яқинлиги ва тинч-тотувлик муносабатларини мустаҳкамлашга қаратилган бўлиши замоннинг талабидир.

Олимхон тўра ўғли
Юсуфхон ШОКИРОВ

Адиблар — Шароф Бошбеков, Икром Отамурод ва Омон Мухтор.

ДОИМИЙ ҲАМРОҲ

«ТАЗКИРАИ ШУАРО». Шоир ва тарихчи Ҳасанмурод қори Лаффасийнинг янги нашр этилган асари шундай деб номланади. Хевада яшаб ижод қилган Лаффасий инқилобгача хон саройида ва Хоразмда кечган воқеалардан яхши хабардор бўлган, ижодкорлар анжуманларида қатнашган, тарихчи сифатида воҳа маданияти санъатига оид тарихий ҳодисаларни асарлари саҳифаларида акс эттирган. Инқилобдан кейин 40—50-йилларгача Хева музейларида хизмат қилган.

«Тазкираи шуаро» ана шу йиллар давомида эшитган ва ўзи билган воқеалар асосида яратилган. Унда Хева хони саройида кейинги бир аср давомида яшаб ўтган шоирлардан эллик биттасининг ҳаёти ва ижоди қаламга олинган. Тазкира Мунисдан бошланиб Лаффасийнинг ўзи ҳақидаги маълумотлар билан тугайди. Маълумки, Хева хонлигида кейинги юз йил ичида яшаб ўтган шоирлар, ижод аҳли хусусида кўплаб тазкиралар битилган. Лаффасийнинг тазкираси эса улардан фарқли ўлароқ шоирларнинг ҳаёти ҳақида кенгроқ маълумот беради. Айни пайтда, бошқа тазкираларда тилга олинмаган ўнлаб шоирлар ҳаёти ва ижоди хусусида ҳам маълумотлар мавжуд. Лаффасий бу асарини инқилобдан кейин яратган, шу сабабли ундан халқ орасидан чиққан шоирлар номлари ҳам ўрин олган. Бироқ шунга қарамай, бу тазкира ўз вақтида нашр қилинмаган. Эски ўзбек ёзувидаги бу қўлёзма асарни 50-йилларда адиб ва журналист Матёқуб Бобожонов рус алифбосига ўтказган, айрим нуқталарини тўлдириб ишлаган. «Тазкираи шуаро» ана шу асосда журналист Полвонназир Бобожонов сайъи ҳаракати туфайли нашрга тайёрланиб илк марта китоб ҳолида чоп этилган.

Хеванинг 2500 йиллик тўйига бағишланган ушбу китоб Хоразм вилоят Матбуот бошқармасининг «Хоразм» таҳририят-нашр бўлимида тайёрланиб, Хева районлараро босмахонасида босилиб чиққан. Китоб 13 минг нусхада чоп этилган.

●

Давлатёр Раҳим ва Шихназар Матрасулнинг янги китоби «ФЕРУЗ (ШОҲ ВА ШОИР ҚИСМАТИ)» деб аталади. Унда Хевада энг узоқ вақт 47 йил ҳукмронлик қилган Саид Муҳаммад Раҳимхон Баҳодирхони Соний — Феруз ҳаёти, ижоди, қисмати, оиласи тақдири тарихий-бадиий лавҳаларда ёритилади. Маълумки, Шўролар ҳукмронлиги пайтида тарихимиздаги кўплаб тарихий шахсларга, хусусан, хон, амир, тўра, бойларга бир ёқлама баҳо берилар, қилган ишлари қораланар эди. Хева хони Феруз ҳам, гарчи у ижодкор ва санъат ҳомийси бўлишига қарамай, ана шундай қораланиб келинган инсонлардан эди. Шунинг учун ҳам муаллифлар бугунги истиқлол шабадаларидан баҳра олган ҳолда Ферузни хон, шоир, санъаткор, ота, маърифат эгаси сифатида кўрсатишга, унинг инсон сифатидаги феъл-атвори, табиати, одатлари билан таништиришга интилганлар. Улар тарихий ҳақиқатларни талқин қилиб, мушоҳада юритганлар. Шунинг учун адабиётшунос Бахтиёр Назаровнинг китобга ёзган сўзбошисидаги асар «бадиий мушоҳадага эрк берилган лавҳалардан иборат» деган фикрига қўшилиш мумкин.

Китобда шу пайтгача тилга олинмай келган тарихий фактлар ҳам бир талай. Масалан, Саид Муҳаммадхон (Ферузнинг отаси)нинг шажараси тўла берилган. Шунингдек, Феруз авлодлари орасидан етишиб чиққан шоирлардан айримлари — Комёб, Муродий, Оқил, Ғозий, Асад, Содиқ, Султоний, Саъдий кабилар хусусида маълумотлар берилади. Айни пайтда, Хевага рус босқини тўғрисидаги фактлар ҳам эътиборлидир. Булардан ташқари кўплаб тарихий шахслар тақдири ҳам қаламга олинган.

Муаллифларнинг ўз ҳисобидан нашр эттирган бу китоби Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида чоп қилинган. У 50 минг нусхада босмадан чиқарилган.

●

«АМИР ТЕМУР ҒОРИ АЖОЙИБОТЛАРИ» китобида эса буюк соҳибқирон тақдирига оид тарихий лавҳалар қаламга олинган. Китоб муаллифлари Владимир Соснин ва Муҳаммад Очил Амир Темур ҳаётининг баъзи нуқталарини унинг тақдири билан боғлиқ бўлган бир ғорга қилган саёҳати давомида кўрган-кечирганлари асосида ёритишга интилганлар. Ижодкорлар ғорни кўздан кечирар эканлар, уни Амир Темур номига шунчаки боғламайдилар, балки тарихий лавҳалар, битиклар асосида бу қадамжо улуғ саркарда ҳаётига алоқадор эканлигини асослайдилар. Китобда халқ афсоналари, ривоятларидан ҳам кенг фойдаланилган.

«Чўлпон» нашриётида тайёрланган бу китоб, гарчи ўрта мактаб ёшидаги болаларга мўлжалланган бўлсада барча китобхонларнинг диққатини жалб қилади, қизиқтиради, деб ўйлаймиз. Китоб 50 минг нусхада чоп этилган.

Истиқлол одами Саид АҲРОРИЙ

ИЗЛАРИНИ ИЗЛАЙМАН

Холида АҲРОРОВА

ЭСИМНИ ТАНИГАНИМДАН бери отамни излайман. Хаёлда, 1930-йил ноябрида ишга кетганча бедарак йўқолган отам Саид Аҳрорий хаёли умр бўйи ҳамроҳ бўлди менга. Дадам ким эдию аждодларим кимлар? Бу саволларга топган жавобларим узук-юлуқ. Ўзи аслида киммизу кимларнинг фарзандларимиз, бу саволга жавоб излашнинг ўзи хатарли бўлган. Зеро, бизларга гўдаклигимизданоқ: «Сизлар яқин-яқинларда миллатлар бўлмайдиган, ҳамма бирдай Совет халқи деб номланадиган Совет Социалистик Республикалар Иттифоқи аталадиган мамлакат фарзандларисиз», — деб уқдирилган... Хуллас, орадан ярим асрдан ортиқ вақт ўтиб кетган. Йиллар ўтгани сайин соғинч ошса ошдики, камаймади. Ва... тўсатдан... отамни топдим. Тўғрироғи, отам изини топдим.

Агар тасодифнинг шакл-шамойили бўлса эди, унга ҳайкал қўймоқ керак эди. Шу тасодиф туфайли олтмиш йил деганда дадамдан дарак топдим. «Родина» ойномасининг 1989 йил ўн биринчи сонида тарих фанлари доктори Фарҳод Қосимов билан фалсафа фанлари номзоди Баҳодир Эргашевнинг мақоласини ўқидим. Мен бу ойномага обуна эмас эдим. Ўқимаслигим ҳам мумкин эди. Ўқимасам, яна ўша-ўша ғафлатда юраверар эдим. Мақола Бухоро инқилобига доир бўлганлиги учун ҳам ўқидим. Қалбимда, дадам ҳақида бирор дарак топмасмиканман деган умид ҳам йўқ эмас эди. Негаки дадам тақдири шу инқилоб билан туташ. Бирдан... дадам ҳақидаги икки оғиз сўзга дуч келдим: «Ўзбекистон Жумҳуриятининг биринчи раиси бўлган Хўжаевдан ташқари 1920 йил инқилобига алоқадор бўлган кўплаб кишилар Сталин даври қатли омига гирифтор бўлди. Улар орасида Бухоро Компартиясининг биринчи раиси Нажиб Ҳусанов, 1923 йилда худди шу лавозимда ишлаган Абдулло Раҳимбоев, Ўзбекистоннинг биринчи Халқ Молия Комиссари Қори Йўлдош Пўлатов, биринчи ўзбек ва тожик профессорлари Абдурауф Фитрат, Мусо Саинжонов ва Аббос Алиев, ўша даврнинг таниқли адабиёт намояндалари Саид Аҳрорий ва Аҳмаджон Абдусаидов (Ҳамдий), Ўзбекистоннинг таниқли партия ва совет ходимларидан Абдураҳим Юсуфзода, Раҳматулла Музаффаров, Отахўжа Пўлатхўжаев ва кўплаб бошқа ўртоқлар бор эди».

Тонггача мижжа қоқмадим. Кимдан, қаердан аниқласам бўлади? Бирон хабар топишимга ишончим йўқ эди. Элликинчи йилларда ОГПУга ариза билан мурожаат этган ва «Бизда ҳечқандай маълумот йўқ» мазмунида жавоб олган эдим... Барибир ўша маҳкамага яна мурожаат қилдим. Ахийри орадан икки ой ўтиб ўша давлат идорасидан жавоб хати олдим.

Ўзбекистон ССР Олий Судининг 1957 йил 5-сентябрдаги 216/Н ажрими билан СССР Бирлашган Бош Сиёсий Бошқармаси Коллегиясининг 1931 йил 25-апрелидаги Саид Абдурашидович Аҳрорийга доир иш тўхтатилиб, унинг пок номи ўлимидан сўнг тикланди...

Олтмиш йил бедаракликдан сўнг отам ҳақида топган илк аниқ маълумот эди бу. 1990 йил апрели эди. Табиат айнан менинг қалбимдаги тўфонни ўзида акс эттиргандек эди... Қуёш чарақлаб турар ва шаррос ёмғир ёғарди. Кўзимдан қуйилиб келаётган ёшни артиб улгуролмасдим. Ўттиз олти ёшида кафансиз ва бежаноза кетган отамга биринчи бор куйиниб йиғлашим эди...

Айни шу кундан бошлаб дадам изларини излашга тушдим ва аввало, Ўзбекистон ССР Олий Суди Раиси Бобир Маликов имзо чеккан Саид Абдурашидович Аҳрорийнинг оқланганлиги ҳақидаги справкани олдим...

КАТТАКОН ЕМАК СТОЛИНИНГ бир бошида ўтирибман. Қаршимда отамнинг сурати. Москвада «Бутирка» турмасининг шарқ бўлимида қамоқда ётганида олинган бўлса керак. Суратда дадамнинг сочлари қириб ташланган. Мен дадамнинг олтмиш йилдан ортиқ сақлаганим суратлари ичида сочсиз тушган суратни кўрмаганман. Ҳамма суратларда майин, хурморанг сочларини бир ёнга ётқизиб тараган, ҳушбичим либосларда тушганлар. Аммо бу суратдан нигоҳлари ҳар қараганимда юрагимни эзади. Бу суратга тикилганимча дадам ҳақида ўйлай бошлайман. Дадамни биламанми ўзим?! Нималарни хотирлайман? Хотираларим 1930 йилга, — яъни дадам боши узра қора булутлар тўпланаётган вақтга оид. Лекин улар гўдак хотиротлари... Аммо, «Мунавварқори Абдурашидов, Салимхон Тиллахонов ва бошқалар» деб номланган жиноий ишнинг ўн иккинчи жилдида ОГПУнинг анкетаси бор. 1931 йилнинг 14-феврали куни оператив вакили Журавлев тўлдирган ана шу анкетада, тўғрироғи, тергов протоколида дадамнинг манзилгоҳи: Самарқанд шаҳри, Қаландархона даҳаси, Маҳдум Хоразмий маҳалласи, 4-ҳовли деб кўрсатилган.

Тергов давомида дадам ҳақида эслаб ўтганларнинг бари унинг номини «Изчилар тўдаси» билан боғлайди. Бу нима ўзи? Қандай тўда ёки уюшма?

Билишимча, бу кашшофлар уюшмаси — республикамиздаги энг биринчи ёшлар уюшмаси. Ёш авлодни билимдон, жисмонан пишиқ қилиб тарбиялашни кўзда тутган уюшма. Ҳужжатлардан билишимча, Туркиядан биринчи жаҳон урушига жўнаган Муҳаммад Саид (бобом Абдурашидхўжа хўжандлик бўлиб, ҳаж сафаридан қайтаётиб Туркияда яшаб қолган эканлар) турклар билан ўрислар ўртасида бўлган жангда жароҳатланиб, ўрисларга асир тушиб қолади ва ўрислар уни Красноярск шаҳридаги тутқунгоҳга жўнатишади. Ҳужжатлардан яна шуни билдимки, 1918 йил февралида Красноярск тутқунгоҳидан қочиб Тошкентга келган Саид Аҳрорий Ўқчи маҳалласида «Ватан» деган мактаб очади ва шу мактабда кашшофлар гуруҳини ташкил этади. «Изчилар тўдаси» уюшмаси аъзолари, асосан, ўша кашшофлардан иборат.

Лекин отам ҳақида билмаганларимни жиноят ишининг ўн иккинчи жилдидан топдим. Мен учун катта янгилик — Туркиянинг Истанбул шаҳрида Акрам деган амаким ва Асмо исмли аммам бўлганлигидан дарак топдим. (Рус тилида тўлдирилган тергов анкетасида аммамнинг номи Осман дейилган). Отам авлодлари Истанбулда 1897 йилдан бошлаб яшаган экан. Дадам Истанбулда аввал гимназияни тамомлаган, сўнг икки йил мобайнида ҳарбий мактабда таҳсил олиб, офицер бўлиб чиққан экан. 1918 йилда Туркистонга келганидан буёғига «Турк ўчоғи» миллий уюшмаси ташкил этган, «Турк сўзи» рўзномасини чоп этган, унинг саҳифаларида қатор мақолаларини чоп этган. «Ватан» мактаби ҳузурида «Изчилар тўдаси» уюшмаси ташкил этган экан. Саид Аҳрорийнинг ҳамма қилган саъй-ҳаракатларини гуноҳга йўйиб, уни ҳибсга олади, лекин унинг қамалганини хотини ҳам, бола-чақаси ҳам, бирга хизмат қилганлар ҳам билмаган.

Яна ҳужжатлардан шуларни билдимки, дадам ташкил этган «Изчилар тўдаси» ўз олдига талай маърифий вазифаларни қўйган. Лекин бунга тергов органларининг қараши бошқача бўлган. Шу ўринда дадам кетидан тушган ҳуфялардан бири — «Юрчи»нинг ёзувларидан келтираман: «Тўданинг олдига қўйган мақсади: ўн олти ёшдан ўттиз ёшгача бўлган ёшларга миллий байроқ остида илм бериш, улардан мутахассислар тайёрлаш, уларни жисмоний етук қилиб тарбиялашдан иборат бўлиб, илм олиш учун хорижга жўнатиш, санъатни ривожлантириш, адабиёт ва матбуотни миллий руҳда барпо этиш, ҳарбий ўқувни йўлга қўйиш ва охир-оқибатда Туркистон халқини миллий мустақиллик учун курашчи қилиб тарбиялашдан иборатдир... — деб ёзади у ва давом этади. — Отряд ҳузурида қуйидаги тўгараклар ишлайди:

1. Духовой оркестр.
2. Миллий мусиқа тўгараги.
3. Физкультура.
4. Театр труппаси.
5. Педагогика курслари.
6. Саводсизликни тугатиш курслари.

...Тўданинг моддий бойлиги—аъзолик бадаллари, қўйган спектаклларидан,томоша кечалари, сайрлар ва лекциялардан тушадиган маблағлар ва хайр-эҳсонлардан иборатдир. Тўда аъзоси саводини чиқаришга, илм олишга ҳеч бўлмаганда бир ҳунар эгаллашга, ҳар куни физкультура қилишга (шу жумладан, ҳарбий машғулот билан икки соат шуғулланишга), иқтисод режимига итоат этишга мажбур...».

Ҳуфянинг чақувларига бу кунги кўз билан қаралса, «Изчилар тўдаси» қанчалар хайрли ишларни мақсад қилиб қўйганлиги, ёш авлод тарбиясида зарур талаблар қўйилганлиги намоён бўлади.

«Изчилар тўдаси» ёшлар учун мўлжалланган уюшма бўлса, бошқалар учун ҳам уюшмалар ташкил этила бошланган. Бунинг ўзига яраша сабаблари бор эди. Совет воқелигида бўлиб турган ерлиларга нисбатан шовинистик муносабатлар — камситишлар, халқ турмуш даражасининг кун сайин пасайиб бориши, алифбомизнинг ўзгартирилиши, марказнинг миллий жумҳуриятлар устидан юритаётган ҳокими мутлақлиги... шунга ўхшаш қатор бедодликларга чек қўйиш ниятида зиёлилар «Иттиҳоди тараққий», «Иттиҳоди тараққийпарвар» каби уюшмалар ташкил этдилар ва миллий мустақиллик учун кураш йўлида фаоллик кўрсата бошладилар. Бу уюшмалар кейинчалик «Миллий истиқлол» номи остида иш юритади. «Миллий истиқлол»чиларнинг нияти ҳуррият учун курашмоқ эди. Лекин Бирлашган Бош Сиёсий Бошқарма уларни таъқибга олди ва «Миллий истиқлол»чиларни ҳибсга олиб, уларнинг кўпларини 10-15 йиллаб каторгага ҳукм этди.

БУ ДАҲШАТЛИ ЭЛЛИК саккизинчи модда қаердан пайдо бўлдию, қанча одамнинг бошини еди, деган саволлар кўпдан мени лол қилиб келади. Куни кечагина бу саволимга жавоб топдим. «Известия» рўзномасининг 1992 йил 22 апрелидаги сонида олим Дмитрий Волкогоновнинг «Шафқатсизларча қатъият билан...» сарлавҳали мақоласини ўқидим. Юрагим дилдираб, руҳим тўнгиб, алам-изтироб билан ўқидим. «Наҳот шу рост бўлса! Наҳот бутун умрим алданиб ўтиб кетган бўлса! — деган нидо қалбимни поралади. — Ленин номини беш ёшимдан эъзозлаб ўсган бўлсам, бутун бир умр алдам-қалдам ичида ўтиб кетган экан-да?! Алданган бир менгинами? Бутун бир авлод, бутун халқ алданган, панд еган бўлса? Даҳшат!!!»

Мақола муаллифи Лениннинг дастхатига мансуб қораламалар сақланган ҳужжатгоҳда бўлганини, зирҳланган эшик ортида, халқ кўзидан панадаги бу ҳужжатгоҳда, ҳеч қачон матбуот бетини кўрмаган, Ленин дастхатига доир 3724 ҳужжат неча-неча йиллардан бери сақланиб келишини айтаркан, ўша хат ва ёзувлардан айримларини мисол келтиради. Ўша ёзувлардан мен ҳам ўрис тилидан ўзбекчага таржима қилиб эътиборингизга ҳавола қиламан. Ҳужжатгоҳда Лениннинг Т. Крестинский деган кимсага йўллаган мана бу ёзуви ҳам сақланаркан: «Яширинча террорга ҳозирлик кўрилсин! Албатта ва зудлик билан».

Ахир бу кўрсатмалар асосида бизнинг республикада ҳам озмунча оила сарсари бўлиб кетдими?! Шу зайил бу мақолада мен бири-биридан даҳшатли бошқа ёзувларни ўқирканман, булардан ҳам баттарига дуч келаман, деб сира ўйламайман ва тўсатдан мени кўпдан ўйлатган РСФСР Жиноят Мажмуасининг 58-моддасининг келиб чиқишига асос бўлган ҳужжатга рўпара келаман Адлия Халқ Комиссари Д. И. Курскийга ёзган хатида Ленин шундай дейди: «...Тарғибот ва ташвиқот ёки халқаро буржуазиянинг капитализм ўрнига келган коммунистик тузумни тан олмаган қисмига ёрдамлашишга уринган уюшмаларга қатнашганлик... энг олий жазога лойиқдир». Кўриниб турибдики, РСФСР жиноят мажмуасининг даҳшатли 58-моддаси шу тариқа пайдо бўлган ва миллионлаб кишилар, Москвадан энг чекка ўлкаларгача, шу модданинг турли бандлари билан, баъзида бир варақай бир неча бандлари билан айбланиб отиб юборилдилар, туткунгоҳларни тўлдирдилар, борса келмасга кетгандай изсиз йўқолдилар... Ўзбек халқининг ўн беш нафар миллатпарвар фарзанди (улар қаторида отам Саид Аҳрорий ҳам) худди шу моддага асосланиб отиб юборилдилар. Истиқлол йўлида шаҳид кетган ҳамюртларимизни Аллоҳ таоло раҳмат қилсин.

Саид Аҳрорий тўнғич ўғли Аҳмадхон ва рафиқаси Вазирахон билан.
Бухоро. 1922 йил.

Бир йилдан ортиқ ҳужжатгоҳда ўтириб отам Муҳаммад Саид Аҳрорийнинг қисқагина умри давомидаги ўн йиллик меҳнат фаолиятига доир фактларни аниқладим. (То шу кунгача мен булардан тамомила бехабар эдим).

1. «Турк ўчоғи» уюшмаси ташкилотчиси ва раҳбари.
2. «Турк сўзи» рўзномасининг адабий муҳаррири.
3. «Ватан» мактаби ташкилотчиси ва раҳбари.
4. «Изчилар тўдаси» уюшмаси ташкилотчиси ва раҳбари.
5. «Ёш бухороликлар» қўмитаси саркотиби.
6. Бухоро Халқ Шўролар Жумҳурияти нашриёти директори.
7. «Бухоро ахбори» рўзномаси муҳаррири.
8. Бухоро Халқ Шўролар Жумҳуриятининг Озарбайжондаги мухтор элчиси.
9. Бухоро Халқ Шўролар Жумҳурияти Нозирлар Кенгаши аппарати ходими.
10. Молия Халқ Комиссарлиги ходими.
11. «Зарафшон» газетаси муҳаррири.
12. Самарқанд Молия-иқтисод техникуми ўқитувчиси.

Дадамга доир ҳужжатларни ўрганганимда шафқатсиз қонунсизликнинг шоҳиди бўлдим.

Бирламчи, Саид Аҳрорийни ҳибсга олишга ижозатнома — ордер бўлмаган. Қамаш ҳақида ордер бўлмагани ҳолда қай йўсин уни ҳибсга олдилар экан. Инсон ҳуқуқини поймол этишнинг далили эмасми бу?

Иккиламчи, Саид Аҳрорий ҳибсга олингач, тўрт ой давомида тергов қилинмаган. У Москва шаҳрида «Бутирка» турмасининг Шарқ бўлимида қамоқда ётган. Дадамга доир тергов протоколини қайта-қайта ўқирканман, Саид Аҳрорийнинг сиёсий қарашларига доир бир оғиз сўз топмайман. Бундай маълумотларни бошқа маҳбусларнинг терговидаги дадам ҳақидаги мулоҳазаларида ҳам учратмайман... Астағфурулло! Бу нима деган гап? Менинг отам — мен бутун умр иссиқ дийдорига зор-интизор ўтган бузрукворим бегуноҳдан бегуноҳ, «ҳар эҳтимолга қарши» отиб юборилган экан-да...

Олтмиш йилдан сўнг топдим отам изини. Лекин қувонмоғим керакми ёки куюнмоғим — билмайман. Дўстёрларим менга: «Қувонгин» дейишади. «Ҳар ҳолда отанг изини топдинг-ку!» Лекин дилимда қувончдан асар бўлмаса қандоқ қилай?

ЮРАГИМ КУЯДИ. Гулдай умри фироқ ўтида ёниб ҳазон бўлган Вазирахонга қалбимда аза тутаман.

Мен қалбимда кўпларга аза тутаман. Умрим бино бўлиб ҳеч қачон кўрмаганим, Истанбул шаҳринда, Нури Усмония сўқоғида умргузаронлик қилган бобом — тижоратчи ва сандиқсоз Абдурашидхўжа Аҳрорга, мен ҳатто исм-шарифларидан ҳам бехабар бўлган, ўн тўққиз ёшли ўғлони Муҳаммад Саидни 1914 йилда Истанбулдан жаҳон урушига кузатиб қолганидан кейин ўла-ўлгунича йўлига кўз тиккан, биз набиралари ҳеч қачон бағрида исинмаган бувижонимга ва Истанбулда яшаб қолган Акрам амаким ва Асмо аммамга аза тутаман, улар авлодларини қўмсаб яшайман. Дилимда тилимга чиқмаган фарёд. Бир савол менга тинчлик бермайди: педагог, журналист, шоир ва дипломат Саид Аҳрорийнинг ўлими кимга керак эди ва нега? Дадам билан бир кунда олий жазога — отувга ҳукм этилган халқимизнинг сара фарзандлари ўлими, ўттиз еттинчи йиллардаги ҳадсиз-ҳисобсиз қирғиннинг илдизи қаерга боради? Буларнинг барининг хуни кимларнинг ёқасидан тутмоғи керак?!

Дадам изларини излаб Навоий номидаги жумҳурият Миллий кутубхонасининг нодир асарлар бўлимида йигирманчи йилларда чиққан рўзнома ва ойномаларни ҳижжалайман. Дадам муҳаррирлик қилган «Бухоро ахбори» рўзномасини қўлимга оламан. Юрагим алғов-далғов — дадам руҳи мени кузатиб тургандай... Қани энди саводим бўлсаю, бу рўзномаларни сўнгги нуқтасигача кўздан кечирсам. (У чоқларда рўзнома ва ойномалар эски ўзбек алифбосида чоп этилган). Аммо, афсус, бизнинг юртда ҳар мучалда бир мартадан алифбони янгилаганлар — бизларни манқуртларга айлантирганлар... Бизни атай ўз тарихимиздан йироқлаштирганлар.

Дадам ёзган мақолаларни ўзим ўқий олишим учун эски ўзбек ёзувини ўқиш имконига эга бўлдим ва кутубхона ходими Раҳим Файзуллаевнинг самимий ёрдами билан дадамнинг 1918 йилда «Турк сўзи» рўзномасида чоп этилган «Турклик жараёни», «Яшамоқ орзуси», «Инглизларнинг сўнг умиди» ва яна «Кўланкаларимга» мақолаларини кўчириб олиш имкониятига эга бўлдим.

Ҳали ҳам бўлса дунёда яхши одамлар бор. Бухоролик журналистика фахрийси Абул Бозоров менинг ҳаракатларимдан хабар топиб, ҳужжатгоҳларда ишлаганларида дадам қаламига мансуб мақолаларни рўзномалардан кўчириб олиб менга йўлладилар. Улар талайгина. Дадам муҳаррирлик қилган «Бухоро ахбори» рўзномасида чоп этилган «Инқилобимиз», «Дўстлик муносабати», «Қайтиш», «Вазифа бошинда», «Қонга қон» каби мақолалари шулар жумласидандир. Яқинда Абул Бозоровдан яна хат олдим. У киши ёзган мактубида «Бухоро ахбори» рўзномасининг ўн тўрт сонида Муҳаммад Саид Аҳрорийнинг «Туркузбек атамалар луғати» берилганини хабар қилибди. Луғатни алоҳида нашр этиш зарурлигини айтибди. Демак, изланиш давом этади. Она тилимизга эътибор ошган ҳозирги кунларда Саид Аҳрорий луғати асқотиб қолса ажаб эмас. Изласанг, топар экансан. Дадам изларини умрим борича излашга тайёрман... Ҳамон излайман...

Дадам ёзган мақолаларни ўрганиш баробарида мен унинг қарашларини англадим. Истибдодга қарши, мустақиллик учун кураш садолари эшитилади сатрларида.

Мана, дадамнинг Муҳаммад Саид имзоси билан 1918 йилда «Турк сўзи» рўзномасининг 5-6 ва 7-сонларида чоп этган «Яшамоқ орзуси» мақоласи. Бундан етмиш беш йил муқаддам ёзилган бу мақоладан истиқлолга ташналик иси уфуради. Бундан чорак кам бир аср муқаддам зиёлиларимиз қалбини ёндирган масала — мустақиллик учун курашиш масаласи эканини, бу йўлда қилинаётган тадбирлар айримларга номақбул эканлигини англаймиз.

«Биз, миллий хусусият ва истиқболимизни муҳофаза қилиб яшамоқ истаганимизга ва бу орзуи муқаддасимизга кучимиз билан, қаттиқ бир шиддат билан ёпишиб, керак бўладирган чораларга бош урганимизга дарҳол теварагимиздагиларнинг жони сиқилади. Бинобарин, ҳар тарафимиздан ҳиддатли товушлар ва шиддатлик эътирозлар бош чиқариб, бизни эски ҳолатимизга қайтармоқчи бўлиб қўрқита бошлайдилар. Ўзлари учун фидокорлик ва қаҳрамонлик деб қабул қилинган бу ҳаракатлар табдил қилиниб, бошга кўтарилган бу ҳислар бизнинг учун бир ақлсизлик ва бир ҳурматсизлик деб ҳукм бериладир. Биз яшамоқ истаймиз ва улар бизнинг маҳв бўлишимизни ҳамда ўз-ўзимизни ўз қўлимиз билан йўқ қилишимизни хоҳлайдилар.

Чунки ўз кўзимизни ўзимизга кавлатмоқ осонроқ бир иш, яқинроқ бир йўлдир, ҳам чиқимсиз бир суратда ва қонсиз бир баҳо билан майдонга келадир. Николай вақтида Туркистоннинг бус-бутун маҳв ва паришон бўлганини ҳамма дунё билган эди...».

Отагинамнинг йигирма уч ёшида ёзган бу сатрларини ўқирканман унинг зеҳни-камолига ҳавасим келади. Бошқача бўлиши ҳам мумкин эмас эди. Хорижда таваллуд топиб, ватанини қўмсаб ўсган Муҳаммад Саиднинг ўн беш ёшидаёқ Истанбулда гимназия талабаси чоғиданоқ Туркистонни истибдод зулмидан озод этишга бел боғлаган бир гуруҳ фидокорлар қатори «Турк нашри маориф» уюшмасига аъзо бўлишида жон бор эди. 1910—1911 йилларда Истанбулга борган Исмоил Ғаспирали ва Маҳмудхўжа Беҳбудий билан учрашиб, бу хусусда маслаҳатлашувида ҳам жон бор эди. Мана энди, ўн тўққиз ёшида жаҳон уруши майдонларида жон олиб жон берган, ўрислар қўлида асирлик азобини тортган, тутқунгоҳдан 1918 йил февралида қочиб Тошкентга келган Муҳаммад Саид Туркистон халқининг азоб-уқубатларини англаб етиб, уни бу кўргиликлардан қутқариш йўлларини излар эди. Ҳолбуки, мустамлакачилар назарида «...Ҳурриятимизни талаб қилганимиз бир қабоҳат мухториятимизни қўлдан бермаслигимиз бир қабоҳат,

Абдурашидхўжа Аҳрор авлодлари даврасида.
Истанбул. 1921—22 йиллар.

хориждан ўзимизга керакли таълим ва устодларни келтиришимиз қабоҳат, ниҳоят катта бир қувват пайдо қилмоққа бошлашимиз ҳаммадан катта бир қабоҳат бўлиб кўринадир. Чунки энди ҳар кимга алданиб юрмаймиз... Энди биз ҳам бошқа миллатлар орасида бир мавқе тутмоқ учун барча овозимизни кўтариб ҳаққимизни тилаймиз...» — дея бонг уради. Муҳаммад Саид «Яшамоқ орзуси» деган мақоласида.

Бу сатрларни ўқирканман, она ватанида мусофир бўлиб юриб, ўзини шу ватан фарзанди деб билган ёруғ ва олов қалбли йигирма уч ёшли йигитнинг оқсоқоллардек фикр юргизишига таҳсинлар ўқийман ва Муҳаммад Саид сатрлари ила ватандошларга мурожаат қиламан: «...Бугунги уйғонишимиз билан бошқа миллатларнинг икки йилда ишлайдурган ишини бир йилда тамомламоғимиз зарур...».

ДАДАМ ВА УНИНГ замондошлари истиқлол учун курашдилар, уни интиқ кутдилар, умидвор бўлиб кутдилар, курашдилар. Шулар тўғрисида ўйларканман, бирдан дадамнинг — Саид Аҳрорийнинг куни кечагина ўқиганим «Бухоро ахбори» рўзномасининг 1920 йилнинг 26 январида чоп этилган «Сўнгсиз қиш» сарлавҳали қатраси ёдимга тушади. Ўша давр зиёлиларининг кайфияти билан сизларни таништириш учун шу қатрани тўлалигича эътиборингизга ҳавола қиламан:

«СЎНГСИЗ ҚИШ...

Бир кун келиб барча гуллар, ёғочлар бир ел билан йиқилиб ерни ўпадирлар. Япроқлар учуб, чаманлар йиғлайдурлар ва бутун очунни қайғули бир тус чулғаб оладур... Гуллар сўлуб, табиат ўладур...

Бироқ бу сўлғун гуллар, йиқиқ ёғочлар, бир кун яна жонлануб турли туслар билан безанарлар, титроқ ишқлар ва кулимсировчи гуллар бир янги қуёшдан жон топадирлар, демак, янгидан кўклам қайтиб келган бўлур.

Менинг ўйноқ хаёлларим қайғу қорлари билан оғуланғон ҳолда учқон сайин бахтсиз руҳим тўнгмоқда, қуримоқда ва сарғаймоқдадир... Бироқ... Сенинг, оҳ! Уксиз руҳим, сенинг ўз кўкламингга қовушар эҳтимолинг ҳечда йўқдир».

АММО... МУСТАҚИЛЛИК учун кураш давом этди. Зиёлилар турли тўда ва уюшмаларга бирлашиб курашни давом эттирдилар ва бу йўлда қурбон бўлдилар.

Мана ҳозир шундай замонга етдикки — биз истиқлолга эришдик. Букун Ўзбекистонимиз ҳур — Мустақил давлат. Жумҳуриятимиз мустақиллигини жаҳондаги юздан ортиқ давлат тан олди. У Бирлашган Миллатлар Ташкилотига аъзо бўлиб кирди. Қувончимнинг чеки йўқ — уни сўз билан изҳор этишга ожизман.

Хаёлан отамга мурожаат этаман:

— Отажон! Ўн олти ёшлигингиздан — Истанбулда гимназияда талабалик чоғингизданоқ Туркистон эли учун сиз орзулаган, сиз интиқ кутган тансиқ кунларга — истиқлолга эришдик! Энди буёғи ўз қўлимизда: ақл-заковатимиз ва меҳнатимиз билан юртимизни обод этамиз, ҳар хонадонга рўшнолик, файз олиб кирамиз! — дея ёзганларимга нуқта қўяман. Аммо қалбимда туғилган бир тилакни ўртага ташлагим келади:

— Азиз юртдошлар! Тарихдан биламизки, бугунги истиқлол бизга осмондан тушгани йўқ. Бу истиқлол йўлида қурбон бўлганларнинг ҳали ҳисобига етганимиз йўқ. Бу қурбонлар ёдини келажак авлод қалбида сақлаб қолмоқ учун ҳур жумҳуриятимиз пойтахти Тошкент шаҳрида истиқлол йўлида қурбон бўлганларга ёдгорлик ўрнатилса. Яна, мустақилликка эришиш йўлидаги кураш тарихини кўзгуда акс эттиргандай намоён этадиган музей ташкил этилса. Токи юртимизнинг етти ёшидан етмиш ёшигача бу кураш тарихини билсин. Истиқлолнинг тотли нашъаси қадрига тушуниб етсин.

Яна излайлик, азизлар, юртдошларимизни. Истиқлол йўлида ёш жонидан кечган юртдошларимиз бедарак кетмасин. Кунимиздан бир кун қолса ҳам излайлик! Биз изламасак ким излайди?! Марҳумлар олдидаги бурчимизни ўтаб улгурайлик. Мустақиллигимизни мустаҳкамлашга ҳисса қўшайлик. Мустақил юрт дастурхонига барака сиз билан бизнинг, бутун элнинг ҳаракатига боғлиқ экан — ҳаракатимизга барака!..

Саид АҲРОРИЙ

ИСТАЙМАН

Истайманким кўнглим ўзин бошқа ўтға қўймасин,
Севгингдаги ниҳоятсиз тиниқликқа тўймасин.

Сендан гўзал кўрингуси дилбарларга уймасин,
Севгингдаги ниҳоятсиз тиниқликка тўймасин.

Эй кўнглимга эга бўлган қора кўзли жайроним,
Қўй йиқилсун ишқ куйинда тотли умрим, жаҳоним.

Тилайманким, ёш чоғимда сезгим, жоним, виждоним,
Севгингдаги ниҳоятсиз тиниқликка тўймасин.

16.08.22. БОКУ.

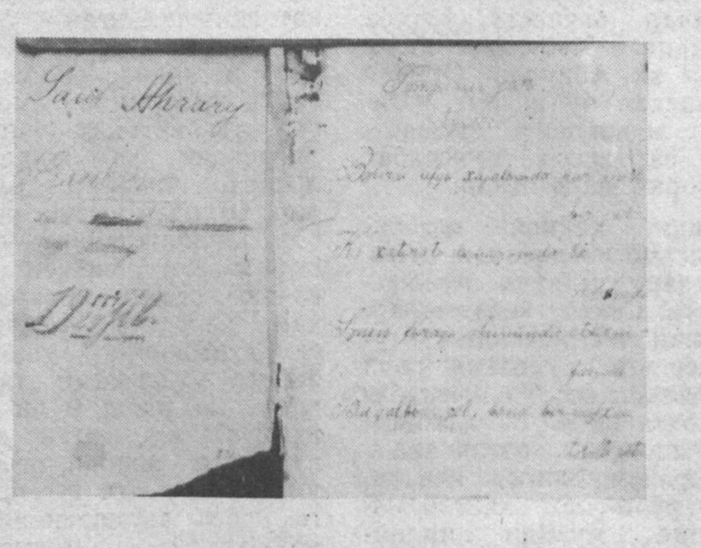

Саид Аҳрорийнинг турк тилида ёзган илк шеъри қўлёзмаси.

СОҒИНИШ

Далалар, қирлар,
Соғиндим сизни,
Кўркам ҳаётга
Элтгучи изни.

Усандим — бездим
Тор кўчалардан,
Мотамли, унсиз
Кар кечалардан.

Қақшаган кўнглим —
Яйрамоқ истар
Уфқимда, доим
Бир шафақ истар...

Соғиндим сизни,
Кўкча тайлоқлар,
Шилдираб оққан
Тоза ирмоқлар.

Сиздаги кучдан
Жонланар барча,
Сизда бор -иш-ла
Жонланар дунё...

Соғиндим сизни,
Ишга қўл қутла!
Юксалинг кунда
Янги бир куч-ла!

26.1.30. Самарқанд

Саид Аҳрорийнинг «Қизил аскар» беш пардали драмасининг илк саҳифаси. Суратни адибнинг ўғли рассом Аҳмад Аҳроров чизган.

ЎКСИМА!

Гўзал дилбар, ўксима,
Олма ғамни устингга.
Ёлғиз уйда ёш тўкиб
Ханжар урма кўксима...

Қайғи, ҳасрат, аламдан
Гул юзларинг сўлмасин.
Юраккинанг ўртаниб
Зардоб билан тўлмасин.

Дутор чертиб йиғлама,
Ёш жонингни қийнама.
Тун ўртаси мунг айтиб
Юрак-бағринг тиғлама.

Тонг отарда уйғонсанг,
Тилгинанг бахт куйласин,
Ўйчан, азиз бошгинанг
Келажакни ўйласин.

Енг шимариб хизматга
Сийнангни оч меҳнатга!
Тенгларинг кун кўрганда
Берма тан дард-кулфатга...

Қанот қоқиб юксал, уч,
Гуллаганда ҳар томон.
Маърифатни дўст тутиб,
Яйраб олғил беармон.

12.11.29. Самарқанд

Музаффар АҲМАД

ОЙБЕКНИНГ КЎЗЛАРИ

Ойбекнинг кўзлари — тубсиздир бирам,
Ойбекнинг кўзлари — лиммо-лим фикрат.
Ойбекнинг кўзлари — денгиздир теран,
Ойбекнинг кўзлари — минг маъно ҳайрат.

Ойбекнинг кўзлари — муаззам китоб,
Тикилиб тўймайсиз — ўқиб тўймайсиз.
Ойбекнинг кўзлари — энг тиниқ шароб,
Симириб тўймайсиз, чўкиб тўймайсиз.

Ойбекнинг кўзида улуғ бир қалбнинг
Эрки, эътиқоди, қисмати зоҳир.
Ойбекнинг кўзида бутун бир халқнинг
Қувончи, орзуси, ҳасрати жодир.

Ойбекнинг кўзида қалқиб турар дард —
Исён бор, туғён бор, қурбонлар бордир.
Ойбекнинг кўзида кенглик бор бегард —
Поёнсиз-поёнсиз осмонлар бордир.

Бу кўзлар тирикдир мангулик қадар,
Унга дахл қилолмас на тупроқ, на туз,
Ойбекнинг кўзида порлаб кўринар
Улуғ Алишердан мерос — гавҳарсўз.

Ўзбаки синоат, ўзбаки қудрат,
Ўзбаки эҳтирос, ўзбаки меҳр,
Ўзбаки донолик, ўзбаки ҳикмат —
Ойбекнинг сермазмун кўзларидадир!

Ойбекнинг кўзига ҳали Келажак
Асрлаб-асрлаб жим тикилажак...

МАШРАБ

Бўйсунмади.
Тизза букмади зинҳор.
Бевафо дунёни мағрур тарк этди.
Шунча юксакмиди замон қурган дор —
Шоирнинг бошига у қандоқ етди?!

БУЛБУЛ

Овози ялтироқ, ҳарир ва инжа —
Булбул уйғотади мени ҳар куни.
Бу не нағма ўзи,
бу не мўъжиза?
Нафаси — шудрингдан,
гулдан — ҳалқуми.
Унинг лаҳжалари тобора хуш-хуш,
Тобора хижолат чекаман минг-минг...
Нечун уялтирар мени митти қуш,
Булбул сайрагудай не иш қилдим мен?

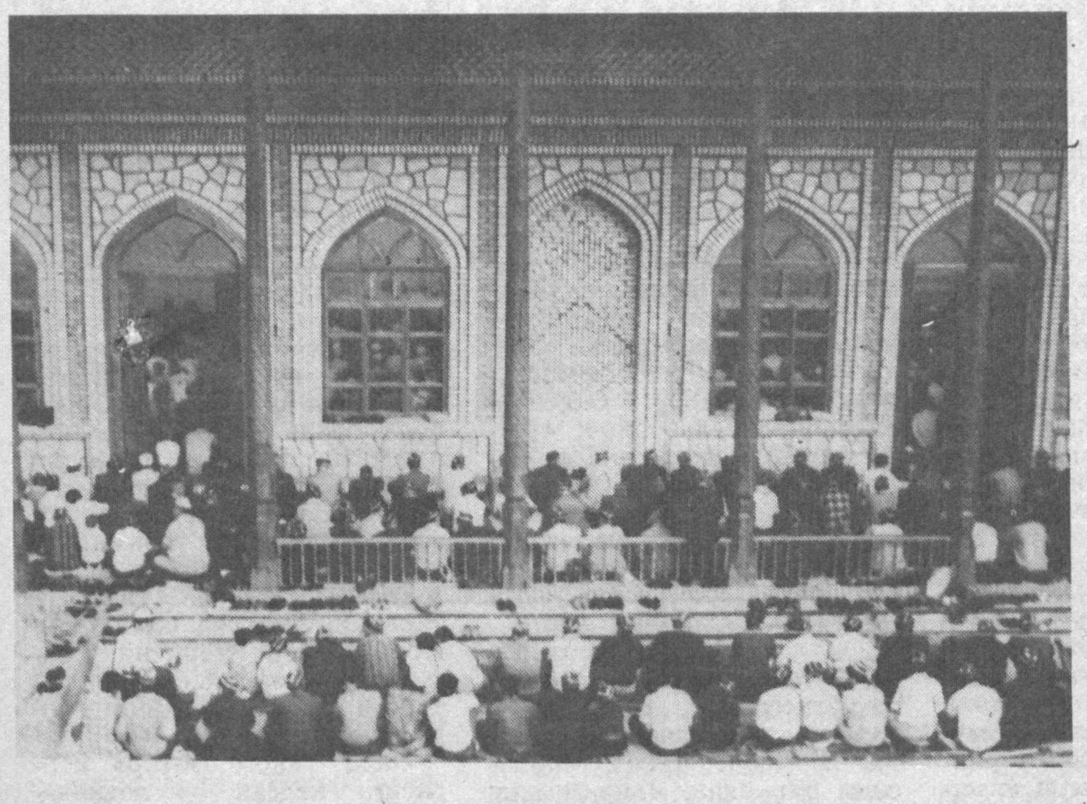

Қурбон ҳайит намози

ҲАЖ ИБОДАТИ

Жума ўгитлари

БИСМИЛЛОҲИР РОҲМАНИР РОҲИМ.

Аллоҳ ҳамма нарсадан огоҳдир. Тоат-ибодатли — номоз ўқигувчи, рўза тутгувчи, ҳайр-эҳсон — закот бергувчи, қурбонлик қилгувчи, муборак Ҳаж мақомига эришганда шукроналар айтгувчи бандаларнинг бир ҳисса яхши хатти-ҳаракатларига минг ҳисса билан жавоб бергувчи Аллоҳ Қуръони Каримда улуғ ваъдалар беради: «Улар шундай кишилардирки, бенуқсон пайғамбарга — номини ўз олдиларидаги Таврот ва Инжилда ёзилган ҳолда топишадиган элчимизга эргашадилар. Пайғамбар (Муҳаммад) уларни яхшиликка буюради, ёмонликдан қайтаради ва пок нарсаларни уларга ҳалол қилиб, нопок нарсаларни уларга ҳаром қилади ҳамда улардан юкларини ва устларидаги кишанларни олиб ташлайди (яъни Ислом динидан аввалги динларга бўлган оғир, машаққатли ибодатларини олиб ташлаб, уларнинг ўрнига енгилларини келтиради). Бас, унга иймон келтирган, уни улуғлаб, унга ёрдам қилган ҳамда унинг (келиши) билан нозил қилинган нурға (яъни Қуръонга) эргашган зотлар — ана ўшаларгина нажот топгувчилардир». (7-сура, 158-оят).

Аллоҳ табиатда ҳамма нарсани пардали қилиб яратди. Аллоҳ Одами сафий фарзандларига ҳам либос кийишни буюрди. Шу тариқа Одам табиат олдида, одам олдида ва ўзи олдида пардали бўлди. Яна Аллоҳ буюрдики, бандаларим, тақво либосига бурканинглар, тақво либоси — ибодат пардаси бошқа либослардан хайрлироқдир! Тақво либоси — мусулмонлик шартларини бекаму кўст адо этиш, Аллоҳни ва унинг пайғамбарини дўст тутиш, уларга иймон келтириш, ўзи учун тоат-ибодат қилиш, ёмонлик ва зулмдан сақланишдир. Тақво пардаси (либоси) бўлган тоат-ибодат тан ва руҳни чиниқтиради. Тани ва руҳи соғлом одамлар художўй, ҳаётсевар, эътиқодли бўладилар. **Ҳаж ибодати ҳам тақво пардаси — либоси бўлиб, мусулмон кишининг тан ва руҳини чиниқтиришга хизмат қилади.**

Ҳаж ибодати Ислом биносининг бешинчи устуни ҳисобланади. Бу фарзи вожибнинг ўзига хос тарихи бор. Муҳаммад алайҳиссалом қирқ ёшларида ваҳий илоҳий ила пайғамбарлик мартабасига эришдилар. Шундан бошлаб Муҳаммад пайғамбаримиз умрларининг охиригача — 23 йил давомида Маккаи Мукаррамада ва Мадинаи Мунавварада турли эътиқоддаги қавмларни тавҳидга — яккаю ягона Аллоҳни танишга ва унга имон келтиришга даъват қилдилар. Аммо Макка аҳли бу даъватларни осонликча қабул қилмади. Жоҳилият аҳли ва мушриклар Расулуллоҳ ва саҳобаларга кўп мусибатлар етказдилар. Муҳаммад алайҳиссалом ўз асҳоблари билан Мадинага ҳижрат қилишга мажбур бўлдилар. Шундан бошлаб ислом қувғинга кирди. Аммо ширк-залолат зулмати чекиниб, тавҳид-ҳидоят нури ёриша бошлади.

Қуръони Каримда муборак Ҳаж ибодатини адо этишга доир бир неча оятлар бор: «Ҳаж ва Умрани Аллоҳ учун комил суратда адо қилинг (Бақира сураси, 197-оят). «Ҳаж (мавсуми) маълум ойлардир (яъни Шаввол, Зулқадда ва Зудҳижжа ойининг ўн куни). Бас, ким шу ойларда ўзига ҳажни фарз қилса (ҳаж қилишни ният қилса), ҳаж давомида (жуфтига) яқинлашмайди, гуноҳ ишлар, жанжал-сурон қилмайди. Қандай яхши амал қилсангиз, албатта Аллоҳ билади. Ва (зарур озуқа билан) таъминланиб олинг. Энг яхши озуқа (яъни ўзингиз билан бўлиши лозим бўлган энг яхши нарса) Аллоҳдан қўрқишдир. Мендан қўрқинглар, эй аҳли донишлар» (Бақара сураси, 198-оят).

Расули акрам Муҳаммад алайҳиссалом охирги Ҳажларида арафа куни мусулмонларга шундай мурожаат қилган эканлар: «Эй инсонлар! Менинг сўзимни эшитинглар, чунки бу йилдан кейин сизлар билан яна учрашаманми, йўқ, билмайман. Сизларга икки нарсани қолдириб кетаяпман, агар шу икки нарсани маҳкам ушласанглар, ҳаётда асло адашмайсизлар. Бу икки нарса Аллоҳнинг китоби (Қуръони Карим) ва пайғамбарнинг суннати (Ҳадиси)дир».

Ҳаж ибодати ҳижратнинг тўққизинчи йили фарз қилинди. Ўша йили Абу Бакир Сиддиқ 300 нафар саҳоба билан биринчи Ҳаж сафарига отландилар. Пайғамбаримиз ўзларига нозил бўлгап «Бароат» сурасини ўқиб бериш учун улар ортидан ҳазрат Алини юбордилар.

Ҳижратнинг ўнинчи йили Муҳаммад алайҳссалом ўзлари бош бўлиб, ҳажга боришларини маълум қилганларида аҳли муслим жамоаларидан тўқсон минг киши Расулуллоҳ билан Ҳаж қилишликни ихтиёр этади. Улар Макка шаҳрига яқин бўлган «Зул ҳулайфа» деган жойда эҳром боғлаб, «Лаббайка...» айтган ҳолда Маккага кириб бордилар ва Ҳаж ибодати арконларини мукаммал адо этдилар. Мазкур Ҳаж «Ҳажжатул вадоъ» яъни «Видолашиш ҳажи» деб номланган. Ислом тарихчиларининг ёзишича, пайғамбаримизга бошқа Ҳаж қилишлик насиб бўлмаган.

РАСУЛУЛЛОҲ ЎША «видолашиш ҳажи»да — Зул Ҳижжа ойининг саккизинчи куни Мино тоғида тунаб, эртасига Арофат тоғига келадилар. Бу ерда тўпланган аҳли муслимга — жаноби пайғамбаримиз машҳур видолашув хутбасини ўқиганлар. Хутбада мусулмонларга шундай васият қилинган: ноҳақ қон тўкмаслик, бировнинг ҳақини емаслик, омонатга хиёнат қилмаслик, шайтон йўлидан юрмаслик, аҳли аёллар ҳақ-ҳуқуқларини поймол этмаслик, одамлар орасида турли низолар ва ихтилофлар чиқармаслик, дунё халқларининг ранги, ирқи, миллати ва тилидан қатъи назар ўзаро иззат-икромли бўлишлик, иймон, номоз, закот, рўза ва Ҳаж ибодатларини ўз вақтида адо этишни баён этадилар:

Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи вассаламнинг «Ҳажжатул вадоъ» охирги ҳажларидаги хутба-нутқлари.

Аллоҳ таолога ҳамду сано айтгандан сўнг Расулуллоҳ шундай дедилар:

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим!

Эй инсонлар! Қайси ойда, қайси кунда ва қайси жойда турганларингизни биласизми?

Саҳобалар: — Муқаддас кунда, муқаддас ойда ва муқаддас шаҳарда турибмиз.

Расулуллоҳ: — Сизларнинг қонларингиз, молларингиз ва номусларингиз бир-бирларингизга шу кунларингиз, шу ойларингиз ва шу шаҳарингиз каби муқаддасдир, Сўзларимга қулоқ солсангиз фаровон ҳаёт кечирасизлар. Огоҳ бўлингиз! Зулм қилманг! Зулм қилманг! Зулм қилманг! Инсон ўз қалбидан рози бўлиб бермаган молни олиш ҳалол эмасдир.

Жоҳилият даврида тўкилган ҳар бир қон, ҳар бир ноҳақ ейилган мол ва топталган номус қиёматгача қолди. Биринчи кечирилган хун бу хузайлиликлар ўлдирган Рубайъа ибн Хориснинг хунидир. У Бани Лайс қабиласи билан разоъдош эди.

Жоҳилиятдаги ҳар бир рибо (судхўрлик) эндиликда амалдан қолди. Биринчи амалдан қолган рибо Аббос бин Абдил Муттолибнинг рибоси эканлиги ҳақида Аллоҳ таоло ҳукм этди. Сизлар асл молларингизни олиб, ундан ортиғини ё камини олмасангиз зулм қилмаган, ҳам хорланмаган бўласиз.

Замон (кунлар ва ойлар) Аллоҳ таоло еру осмонни яратган кунги тартибига қайтди» (сўнг ушбу оятни ўқидилар):

Аллоҳ таоло еру осмонларни яратган кунда ойларнинг сонини ўн икки ой деб ўз китобида эътибор этгандирки, улардан тўрт ойи ҳурматли ойдир. Уларнинг ҳурматини сақлаш — тўғри диндир. Мазкур ойлар ҳурматини топташ билан ўзингизга зулм қилманг.

Мендан сўнг баъзингиз баъзингиз билан уришиб, диндан чиқувчилардан бўлманг. Шайтон намозхонларнинг эргашмаслигига кўзи етди, лекин шундай бўлса-да, ўрталарингизни бузишдан қайтгани йўқ.

Аёллар хусусида Аллоҳнинг ҳукмларига қатъий риоя этинг, зеро улар сизларнинг ёрдамчиларингиз, ўзлари учун бирор нарсага эришолмайдилар. Уларнинг сизларда, шунингдек, сизларнинг уларда ҳақларингиз бор: Тўшагингизни бировга бостирмасликлари, сиз ёқтирмаган кимсани уйингизга киришга рухсат этмасликлари лозим. Уларнинг саркашлиги сезилиб уни кучайишидан қўрқсангиз, панду насиҳат қилинг, бу фойда бермаса тўшакни бошқа қилинг, бунинг ҳам самараси бўлмаса, зарар етказмасдан уринг! Аёлларингизнинг озиқ-овқати ва кийим-кечаги қодирлигингиз даражасида, сизнинг зиммангиздадир. Аллоҳ таолонинг ишончи билан сизлар уларга эга бўлдингиз ва Аллоҳ таолонинг каломи билан ўзингизга ҳалол қилиб олдингиз.

Кимга омонат қўйилган бўлса, уни эгасига топширинг. Сўнг муборак қўлларини очиб, шундай дедилар: «Мен сизларга рисолатни етказдимми! Етказдимми! Бу ерда ҳозир бўлганлар — бўлмаганларга етказсин! Зеро, ҳозир бўлиб эшитганлардан кўра, кўплаб ҳозир бўлмай эшитганлар саодатлидирлар» (Муснад имом Аҳмад).

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи вассаломнинг инсониятга қарата айтган бу мангу, мўъжаз хутба-нутқларидан инсон ҳуқуқларининг ҳамма қирралари қамраб олинган.

Расулуллоҳ Ҳажнинг бошқа аҳкомларини адо этиб бўлгач, Маккада ўн кун туриб, Мадинага қайтадилар. Расули акрам Муҳаммад алайҳиссалом ҳижратнинг ўн биринчи йили Рабиул-аввал ойининг ўн иккинчисида — душанба куни қамарий ҳисоб билан 63 ёшларида вафот этадилар.

Ҳаж имкони бор мусулмонларга умрида бир марта бажарилиши фарз бўлган гўзал ибодат. Бу бахтга сазовор бўлган мусулмон умр бўйи билиб-билмай қилган гуноҳларидан фориғ бўлади, имон эътиқоди покланади.

Ҳаж ибодати вақтида муқаддас Каъбатуллоҳ, Масжидул Ҳарам ва Масжидул Набавия каби муқаддас қадамжолар зиёрат қилинади. Муборак Ҳаж ибодати адо этиладиган жой Аллоҳ таоло тарафидан хавфсиз ва осойишта қилиб қўйилган. Аллоҳ Ҳаж ибодатини адо этувчиларга шундай иноят қилган: У ерга (яъни Ҳажга) бораётганлар ўз жонларидан хотиржам бўлсинлар». (Ол-и Имрон сураси, 97-оят).

Ҳаж мусулмонларнинг бирлигини, ҳамжиҳатлигини тўла ифода этади. **Ҳаж ибодаги Аллоҳи бир, меҳроби ва қибласи бир, ниятлари, орзу-истаклари бир, китоби бир мусулмонларга ана шу буюк бирликни, ҳамжиҳатликни ўргатувчи, уни янада мустаҳкамловчи ғоят гўзал машқдир.**

ИСЛОМДА ҲАЖГА БОРИШНИНГ бир неча шартлари белгиланган. Ҳаж ибодатини ўташга киришган мусулмон: биринчидан, исломга эътиқод қўйиши; иккинчидан, руҳий-жисмоний, ва маънавий оқил бўлиши, учинчидан, балоғат ёшида бўлиши; тўртинчидан, муборак Ҳаж ибодатини адо этиш учун моддий имконияти бўлиши; бешинчидан, аёл киши Ҳаж ибодатига отланса сафар давомида ёнида танмаҳрам (эри, ака-укаси, тоғаси, амакиси) бўлиши вожиб қилинган.

Ҳаж ибодатига чоғланган кишининг исломда бўлишининг маъноси шуки, ҳар бир мўъмин-мусулмон исломнинг беш фарзини адо этмоғи, уларга қаттиқ амал қилиб яшамоғи шарт.

Ҳаж ибодатига чоғланган кишининг руҳий-жисмоний ва маънавий оқил киши бўлмоғи шартининг маъноси шуки, исломда мўъмин кишиларнинг буюрилган фарзларни адо этишда иймон келтириш ва номоздан бошқа амалларга баъзи енгилликлар берилган. Хусусан, агар мўъмин киши руҳий-жисмоний носоғлом бўлса, номоздан бошқа амалларни маълум қоидалар асосида бажариши буюрилган. Айрим маҳалда муборак Ҳаж ибодати руҳий-жисмоний куч-қувватни ҳам талаб этадики, бу ҳаммага тушунарликдир.

Исломнинг беш фарзи орасида кунлик беш вақт номозни адо этиш қаттиқ қўйилган. Бу фарзни ҳар бир мусулмон ҳар қандай ҳолатда бажариши шарт. Касал ва ногирон кишиларга ҳам номозда енгиллик берилмайди. Ҳар йили Рамазон ойида 30 кун тўлиқ рўза тутиш мусулмончилик фарзидир. Агар рамазон ойида рўза тутиш имконияти бўлмаса, унинг саноғини бошқа ойларда тутиб бериш шарт қилиб қўйилган.

Аллоҳ таоло мўъмин мусулмон кишининг аввало Ҳаж ибодатига бориб келишига харажати етадиган бўлсагина, бу ибодат фарзлигини айтиб, камбағал кишилар зиммасидан Ҳаж ибодатини соқит қилади, Айни маҳалда бой-бадавлат мусулмонларга ҳам Ҳажнинг фарзлигини инкор этмаган ҳолда, яъни мусулмон киши амал қилиши лозим бўлган фарз-амалларни адо этиб юрган кишиларга сафар қилишликни эслатади.

Ҳаж ибодатига чоғланган киши аёл киши бўлса унинг ёнида бир танимаҳрами, яъни эри — жуфти ҳалоли ёки никоҳланиши мумкин бўлмаганлар — ака-ука, амаки, тоға-жиян ҳамдам бўлишлигининг маъноси шуки, бу ҳақда Муҳаммад алайҳиссалом Ҳадиси шарифларида шундай марҳамат қиладилар: «Аллоҳга ва қиёмат кунига иймон келтирган аёлга, уч кундан узоқ масофага эри ёки тани маҳрамсиз сафар қилмоғлиги ҳаромдир». Ҳаж ибодати аёлларга ҳам фарз қилингани бошқа бир Ҳадиси Шарифда ҳам келтирилган. Имом Бухорий ривоят қилишларича, бир куни Ойиша онамиз: «Ё Расулуллоҳ, сиз амалларнинг энг афзали жиҳод деяпсиз, биз аёллар ҳам жиҳод қилайликми?» деб сўраганларида Сарвари олам: «Сиз аёллар учун энг афзали жиҳод Ҳаж мабрурдир (гуноҳ ишлар аралашмаган Ҳаждир) деган эканлар. Шундай қилиб, муборак Ҳаж ибодати аёлларга ҳам фарз қилинди.

Мўъмин-мусулмонлар муборак Ҳаж ибодатини Маккаи Мукаррамадаги Каъба ибодатхонаси Ал-масжид Ал-Ҳарам (арабча «муқаддас масжид»)ни зиёрат қилиш билан бошлайдилар. Ал-Масжид ал Харам — Каъба ибодатхонаси исломгача ҳам сиғинадиган жой бўлган. Ривоятларда уни Иброҳим Ҳалилуллоҳ бино қилган дейилади. Юнон тарихчиси Птоломей Маккадаги бу ибодатхона мелодий II асрда мавжуд бўлганлиги ҳақида хабар беради. Расули акрам Муҳаммад алайҳиссалом 630 йили Маккани тўла фатҳ этганларидан сўнг Каъба — Масжид ал-Ҳарам ислом динининг маркази — энг муқаддас ибодатгоҳ деб эълон қилганлар. Каъбада Замзам булоғидан сув ичишни ҳар бир мусулмон киши шараф, деб билади. Каъба атрофидаги муқаддас жойларни зиёрат қилиш Ҳаж ибодатига киради.

Мусулмонларнинг бир муҳлат юртидан, бола-чақасидан, тижорат ва юмушларидан воз кечиб муборак Ҳаж ибодати учун савоб сафарини ихтиёр этишининг ўзи улуғ Аллоҳга ва унинг расули Муҳаммад алайҳиссаломга бўлган улуғ муҳаббати рамзидир!

Ғуломхон ҒОФУРОВ

Мурод МИРЗО АҲМАДҚОРИ ўғли

БЕПИСАНДЛИК ЗАВОЛИ

Ёш тадқиқотчи Мурод Мирзо Аҳмадқори ўғлининг ҳафталигимиз саҳифаларида босилган «Истило ва кумуш қадаҳча», «Олимхоннинг олтин қиличи» сарлавҳали мақолаларида юртимизнинг босқинчилар томонидан харобага айлантирилган меъморий ёдгорликлари, осори атиқалари ҳақида ҳужжатлар тили билан ҳикоя қилинган эди. Муаллиф ушбу мақоласида ҳам ўтмишнинг ғубор босган саҳифаларини тадқиқ этади.

ҚАДИМ ТУРКИСТОННИНГ бебаҳо обидаларига беписанд муносабат чор амалдорлари томонидан рағбатлантирилган бўлса-да, рус олимлари ва ўлкашунослари орасида асл дурдоналарнинг жонкуяр ҳомийлари ҳам йўқ эмасди. Ўлкашунос Д. И. Нечкин 1920 йили Туркистонга келганда мусулмон тарихий ёдгорликларининг ҳалокат ёқасига келиб қолганлигини ўз кўзи билан кўрди. Айниқса, Самарқанд, Анов, Марв ва Туркистон шаҳарларида аҳвол ачинарли даражада эди. Марказий археологик қидирув ишларининг ваҳшиёна тарздаги талончилик жиҳатларини, ноёб тарихий-бадиий аҳамиятли ёдгорликларнинг четга сотиб юборилаётганини, маҳаллий ноёб ўсимликлар ва ҳайвонот дунёси талон-тарож қилинишини ўз кўзи билан кўриб, буларга қарши чора ва тадбирлар зарур эканлигини кўп маротаба керакли жойларда огоҳлантирди ва ёрдам сўради. Лекин, булар натижасиз қолаверди. Унинг РСФСР Маориф Халқ Комиссари А. В. Луначарскийга ёзган хатида Шўролар ҳокимиятининг бу соҳадаги сиёсати ифодасини топган: «Адабиёт, мусиқа ва санъатнинг бошқа турларига оид ёдгорликларнинг ниҳоятда қашшоқлиги Туркистон жумҳурияти халқларининг энг мўътабар, энг қимматли бойликлари тақдирига фавқулодда ҳушёрлик билан муносабатда бўлишга мажбур этади. Уларнинг нобуд бўлиши чинакам халқ бахтсизлигидир ва бизнинг зиммамиздаги оғир масъулият бунга йўл қўймасликдан иборат. Октябр инқилоби бошланган кунданоқ, биз, яъни Шўро ҳокимиятининг вакиллари ва ишончли кишилари бу ёдгорликларни асраб қолишдек масъулиятни зиммамизга олган эканмиз, яқинлашиб келаётган ҳалокатни кўра туриб, маблағ йўқ деб, қўл қовуштириб четда тура олмаймиз. Маблағ топилиши керак. Бу бошқа масалалардан ташқари Шўро ҳокимиятининг ор-номусидир». Худди шундай фикрни Нечкин РКП(б) Марказий Қўмитаси котиби В. В. Куйбишевга йўллагани ҳам эътиборга моликдир. Лекин, амалий ишлар тўхтаб ётарди.

Маълумки, мусулмон ёдгорликларининг энг кўзга кўринганлари ҳисобланган масжид ва мадрасалар йилдан-йилга хароба ҳолига келаётир эди. Бу кўнгилсиз воқеаларнинг олдини олиш мақсадида И. И. Умняков 1927 йилнинг 22—31 мартида Бухоро ва Самарқанд шаҳарларига сафар қилган. И. И. Умняковнинг бу ҳақдаги фикрлари қуйидаги мазмунда эди: Бухорога сафаримнинг асосий мақсади тарихий ёдгорликларни вайрон қилинаётганлиги ҳақидаги масалани аниқлаш бўлди... «Облгорместхоз» ишчилари томонидан қадимий Бухоронинг Регистонидаги кўҳна ёдгорликларнинг вайрона қилишга киришилган эди. Абдулазизхон мадрасаси ва Поён масжиди шулар жумласидандир. Ёдгорликларни сақлаш Бухоро комиссияси қадимий мусулмон обидаларини муҳофаза этиш вазифасига амал қилган ҳолда Зарафшон округи Ижроия Қўмитаси (шахсан унинг раиси муовини Мукамилов)ни бу ҳақда хабардор ҳам қилиб, ўз норозилигини билдирган. Мукамилов эса бу фикрга қарши чиқиб, «ёдгорликларнинг ҳаммаси ҳам, айниқса Поён масжидининг ҳеч қандай қиммати-тарихийлиги йўқ», — дейди. Шунга қарамай у Абдулазизхон мадрасасининг вайрон қилинишини тўхтатиш ҳақида фармойиш беради. Лекин, минг афсуски, вақт ўтган эди — Поён масжиди батамом вайрон бўлган, Абдулазизхон мадрасасининг ғарбий томондаги 9та арки батамом вайрон қилиниб бўлган эди. Бу мисоллардан кўриниб турибдики, баъзи маҳаллий тўралар, манқурт амалдорлар, ўз дини, тарихи, маданиятини унутган ёки уларни назар-писанд қилмаган маънан сотқинлар ҳам кўплаб обидаларнинг бузилишига йўл қўйиб келган. Ҳозирги кундаги кўплаб соҳалардаги маънавий кўрлигимиз ва хўрлигимиз ҳам ана шундай «саховатпарвар»лар туфайли содир этилганлигини бугун ҳаммамиз билмоқдамиз.

ЎЗГА МИЛЛАТ, ЎЗГА ДИН, ўзга юрт вакили бўлган И. И. Умняков эса бу салбий оқибатларга қараб тура олмади. У бу ишларни тўхтатишга эришди. Унинг Самарқанддаги фаолияти ҳам диққатга сазовор. Улуғбек минорасини тўғрилаш ишлари маблағ йўқлиги сабабли ўлда-жўлда қолган эди. Ўзбекистон ССР Давлат бюджетидан Самарқанд ёдгорликларини тўғрилаш ва таъмирлаш учун ажратилган 50 минг сўм смета бўйича туширилганлигига қарамай, Самарқанд комиссияси бу маблағдан ололмаган. И. И. Умняков бу билан бирга Шердор мадрасаси ёнидаги бозор тоқиларини Самарқанд комиссияси ихтиёрига ўтказиш ҳақидаги масала билан ҳам шуғулланган...

1927 йили Тошкентдаги Марказий Бадиий музейга 1778—1856 йилларда яшаган Я. Я. Рейхел архивидан кўпгина қоғозлар коллекцияси тушди. У медаль йиғувчи, нумизматиканинг катта қизиқувчиси бўлиб, 46.575 танга ва медаллар йиғмаси музейга топширилган эди. Афсуски, коллекцияларнинг ҳаммаси Эрмитажга юборилди.

Ўрта Осиё ҳудудида тарихий ва маданий ёдгорликлар шу қадар мўл эдики, шўролар ҳукумати, айниқса марказ бу обидаларни кўриб ҳангу манг эди. Улар бу ёдгорликларни таъмирлаш ва тузатиш учун жуда кам маблағ ажратишар, устига устак қўмитанинг ходимлари жойларга бориб, топилаётган янги-янги ёдгорликларни рўйхатлаштиришга ва уларни сақлаб қолишга ҳам қарашардилар. Ўз ожизлигини сезган марказ бу ёдгорликларни кўргани кўзи йўқ эди, чунки кундан-кунга қўшилаётган бу обидаларни тузатиш учун маблағ етказиб бериш амри маҳол эди.

1927—1928 йиллардан сўнг, ислом динимизга қарши тазйиқлар бошланди. Мадраса, масжид, хонақоҳ ва намозгоҳлар ёптирилди ва бузиб ташланди. 1929—1939 йиллар орасида фақат биргина Туркистоннинг ўзида 14.000 масжид ёптирилиб буздирилган. Шунингдек, шайх, имом ва бошқа диний арбоблар жазоланган, баъзилари қамалган ёки ўлдирилган, сургун қилинган.

1930 йилга келиб, шу нарсалар аниқландики, баъзи сайёҳлар экскурсиялар вақтида «мозий ҳаваскори» бўлганликлари учун ёдгорликларга зиён етказарканлар. Улар ғиштларни, гулларни ўйиб ёзувлар қолдирадилар. Шунингдек, зиёлилар ичида ҳам ёдгорликларни муҳофаза этишга иштиёқмандлар кам бўлган. Масалан, М. Саиджонов ва В. Вяткинларнинг таъкидлаб ўтишларича, 1930 йили ЎзССР Маориф Ҳалқ Комиссарлиги бошқармаси ходимларидан бири шундай дейди: «Аллақандай хlátобаларни муҳофаза этишдан бизга қандай наф тегади. Бу ишлар учун кўплаб маблағ сарфламоқдамиз ва ҳеч қандай натижалар кўрмаяпмиз. Бу харобаларни бориб кўрганимизда менинг бошимга илоҳий руҳдаги ғоялар сиқилиб киради».

ТАРИХ ВА ТАҚДИР

Қорақалпоғистон жумҳурияти Беруний тумани ҳудудида пайғамбаримиз Муҳаммад саллоллоҳу алайҳи васалламнинг дўсти Султон Вайс бобога IX асрда қурилган мақбара ва масжид тақдири ҳам 30-йилларда шундай бўлди. Унинг тиллодан ясалган жиҳозлари, ҳар хил буюмлари зўравонлар томонидан олиб кетилиб, мадраса бузиб ташланди, бу ердаги билимдон кишилар қувғин қилинди.

1935 йилги маълумотларга кўра, Бухоро шаҳри ёдгорликларига кўпгина ташкилотлар жойлашган. Девонбеги мадрасасида Бухоро ёдгорликларини сақлаш комиссиясининг иш юритиш хонаси, экскурсия базаси жойлашган эди. Шунингдек, комиссия ходимлари ва бошқа шахслар шу ерда истиқомат ҳам қилишган. Кўкалдош мадрасаси ва Девонбеги хонақосида Бухоро шаҳар музейи бўлими жойлаштирилган. Говкушон мадрасасида Маориф ходимлари уйи жойлашган. Арк биносини шаҳар Кенгаши ва унинг бўлимлари эгаллаган. Балоҳовуз хонақосида Бухоро Олий Муаллимлар тайёрлаш институтининг талабалар ошхонаси жойлашади. Чорсу бозори тоқилари, Абдуллахон тими ва Саррафон ҳаммоми савдо ва омборхоналар сифатида фойдаланилди. Ситораи Моҳи Хоса саройида: саройнинг янги қисмида — Бухоро шаҳар музейининг бўлими; эски қисмида — Бухоро шаҳар Ижроия Қўмитаси соғлиқни сақлаш бўлимининг дам олиш уйи жойлашди. Масжиди Калондан ғалла омбори сифатида фойдаланилган, Қўшмадрасада пахта сақланган.

1935 йил маълумотларида Мир Араб мадрасаси, Баҳоуддин Нақшбанд мозори ва масжиди, шунингдек, Хазар қишлоғи масжиди диний марказлар сифатида қоралаб келинган. 1936 йил 13 май маълумотларидан Бухоро шаҳри меъморий ёдгорликларининг аянчли аҳволи қай даражада эканлигини билиб олиш қийин эмас. Бузилиб вайрон қилинган Самарқанд дарвоза ва собиқ Бухоро амирининг саройи — Ситораи Моҳи Хоса (асосан майдоннинг бутун маданий қисми) ва унга туташ боғ бутунлай яроқсиз ҳолга келиб, Говкушан мадрасаси эса Бухоро шаҳар миршаблари ихтиёрига берилган эди. Бу даврда Ўзбекистон ССР ХКҚ қошидаги Фан қўмитасига раислик қилган шовинист Я. А. Эйнгорн номига ёзилган хабарномалар жавобсиз қолдирилган.

Тарихий ва маданий ёдгорликлардан фойдаланиш, уларни бузмаслик, талон-тарож қилмаслик ҳақида чиқарилган ҳар бир декрет ва қарорни у ва унга ўхшаш раҳбарлар билар эдилар. Лекин, билсалар ҳам атайин ўзларини билмасликка солардилар. Шу туфайли узоқ даврлардан мерос сифатида қолган обидаларимиз йўқ бўлиб кетди, борлари ҳам бизгача кўнгилдагидек етиб келмади.

1937 йили жумҳурият ёдгорликларни тузатиш ва таъмирлаш учун — Тошкент, Қўқон, Самарқанд, Бухоро, Хева, Шаҳрисабз, Термиз шаҳарлари учун жами 400 минг сўм ажратилган. Булардан ташқари, капитал қурилишга — Термиз қўриқхонасини қуриш учун 30 минг сўм ажратилган. Лекин, минг афсуски, бу маблағларнинг 335.412 сўми сарфланган. Бу маблағнинг ўзи ҳам хомталаш қилинган, яъни маблағга олинган қурилиш жиҳозлари таланган.

1937 йилги маълумотларда неча йиллардан бери яшаб келаётган ёдгорликларнинг аҳволи ночор эканлиги таъкидлаб ўтилган. Бухоролик бир қанча усталар (Уста Ширин, уста Абдураҳмон, Халилов, Мирзо Камар, Садриддин Пачаев, уста Ғойиб Аллаев, уста Ҳамидов, Умаров, Абдураҳим) ёдгорликларнинг аҳволи хароблиги, улар нураб кетаётганлиги, усталар камайиб кетаётганлиги учун мурожаатнома билан чиқдилар. Унда шундай дейилади: «Биз махсус мактаб ташкил этишни сўраймиз. Унга лаёқатли ишлар жалб қилиниши керак...»

ШУНИ АЛОҲИДА ТАЪКИДЛАШ КЕРАККИ, қимматли ёдгорликларни таъмирлаш ишлари ҳам ниҳоятда суст олиб борилган. Масалан, Гўри Амир мақбарасида 4 йилдан ортиқ (1938 йилги маълумот — М. М.) нарвонлар қўйилганича турган, иш қурилиш жиҳозлари етишмаганидан якунланмаган. 1939 йили ёдгорликларни тузатиш ва таъмирлашда қийин вазият юзага келган эди, чунки Давлат Режа Қўмитаси керакли ёғоч, темир, мих билан таъминлашни рад қилади. Натижада XVIII асрга тааллуқли Жарқўрғон минораси, Хива, Шаҳрисабз ёдгорликлари, Бароқхон (Тошкент), мадрасаси, Хўжа Аҳрор мадрасаси, Самарқанддаги Гўри Амир мақбараси, Тиллақори мадрасаси, Чўпон ота мақбарасининг таъмирлаш ва мустаҳкамлаш ишлари бажарилмай қолган.

1940 йилнинг октябр ойида Самарқанд вилоят музейининг элшуноси А. К. Писарчик Нуротада илмий аҳамиятга эга бўлган ёдгорлик ҳақида маълумот олади. Бу ноёб, қимматли обида ҳисобга ҳам олинмаган ва ҳеч ким томонидан муҳофаза ҳам қилинмай келган. Мақбаранинг номи Мирсаид Баҳром бўлиб, X асрга тааллуқли. Муҳофазанинг йўқлиги унинг хароба ҳолини яна кучайтиради. У ҳатто билинмай йўқ бўлиб кетиши ҳам мумкин эди. Карманадаги яна бир меъморий ёдгорлик — Қосимшайх масжиди ҳам ҳисобга олинган бўлса-да, қониқарсиз аҳволда бўлган. Унда автоколонна жойлашган бўлиб, автомашиналар тузатиладиган устахоналар бўлган. Масжидга машиналар кириши учун унинг кириш қисмидаги баъзи ерлари кенгайтирилади...

1940 йил 17 октябрдан 14 ноябргача меъмор О. З. Зайниддинов Бухоро шаҳрига илмий сафарга юборилди. У қуйидаги ёдгорликларни кўздан кечириб, суратларга олган: Аркдаги А. Жомий масжиди, Қози Боқохон уйи, Саъдуллабой уйи, Остонбой уйи, Хўжа Камол Оқсақол уйи, Қобилбой уйи, Саид Мақсуд уйи, Муҳаммад Юнусбой уйи, Мирза Ҳабиб бойвачча уйи.

Юқоридаги уйларнинг ҳаммаси (булар шўролар ҳукумати томонидан тортиб олиниб, мусодара қилинган эди — М. М.) Бухоро шаҳар Коммунал хўжалигига қарашли бўлиб, уларда ижарачилар яшаб, уйларнинг бадиий қимматига путур етказишган. Керосин, примус ва печлардан чиқадиган дудлардан уйларини чирк босиб кетган. Деворлар, шифтларга қоқилган михлардан ва баъзи ерларда ўрнатилган панжаралардан уйнинг бадиий гўзаллиги йўқолган. Уйлар ижарага бериб қўйилган. Қози Боқохон уйида вилоят суди жойлашган.

Шу йили Кармана туманидаги XI асрга тааллуқли Работи Малик биноси ғиштлари олиб кетилмоқда эди. Бухоро шаҳридаги арк биноларида баъзи ташкилотлар (Вилоят ер-сув бўлими, Нархозучет бошқармаси) жойлашган бўлиб, шаҳар Коммунал хўжалиги ушбу биноларни сақлаб қолиш ҳақида ҳеч қандай чоралар кўрмаган. Модари Абдуллахон мадрасасидан шаҳар Коммунал хўжалиги фойдаланиб, уни ижарачиларга бериб қўйган эди. Хоналарни тузатиш у ёқда турсин, ҳатто мадраса хоналарининг ички деворлари ости ва том тепалари харобалашиб борган. Балоҳовуз масжидидан театрнинг декорация цехи ва дурадгорлик устахонаси сифатида фойдаланилмоқда эди. Деворнинг чириб бораётганига сира йўл қўйиб бўлмас, «Катта хона» ҳам шунга ўхшаш ҳолда бўлиб, болалар санаторийси ундан фойдаланган.

30-йилларда археологик ёдгорликлар ҳам талон-тарож қилинган. Термиз яқинидаги Айритом шарафаси ҳам Эрмитажга олиб кетилади. Собиқ иттифоқ ФАнинг мухбир аъзоси А. Ю. Якубовский қазишмалар ўтказиб, Зарафшон водийсидаги қадимий шаҳристонлар ва қасрлар ўрнини кавлаб ташлаган.

Самарқанд атрофидаги Талибарзу ва Кофирқалъа, Бухоро атрофидаги Пайканд, осори-атиқалари, кўҳна Варахшадан топилган обидалар, нодир ашёлар, буюмлар деворлардаги гўзал сурат ва нақшлар ҳам Эрмитажга олиб кетилган.

1932 йили қуйидаги топилмалар Эрамитажга олиб кетилган **Октябр ойида Амударё қирғоғида** (Термиздан 13 км. юқорида) **топилган эрамизнинг 1-асрига тааллуқли мармар тахта топилмаси. Унда учта мусиқачи акс этган; Ачиқтошдан топилган иккита қадимий турк ёзуви акс этган таёқча топилмаси. Буларнинг иккаласи ҳам Эрмитажга сақлаш учун юборилиб, уларнинг мазмунини ўрганиб чиқиш ленинградлик туркологи профессор С. Е. Малова топширилган. Лекин бу ёдгорликлар ўз юртини қайта кўриш шарафига муяссар бўлмади.**

Айритом экспедицияси бошлиғи археолог М. Е. Массон ва илмий котиб Я. Ғ. Ғуломовларнинг берган маълумотларига кўра, Қоровулбозор темир йўл станцияси олдида қадимий работ харобалари ҳам аниқланган. Бу ер ҳеч қандай рухсатсиз вайрон қилинган, яъни Қоракўл давлат хўжалиги учун ғиштлар ажратиб олинган.

1933 йили августда Термиз туманининг Султон Саодат мақбараси текширувдан ўтказилганда, ёдгорликнинг аҳволи ачинарли даражада эди. Ҳамма ерда харобалик, икки гумбаздан ташқари қолган барчаси тушиб кетган ва тешик ҳосил бўлган, чунки унинг пишиқ ғиштлари деворлардан суғуриб олинганди. Бош иморатнинг шимоли-шарқий ва шимоли-ғарбий бурчаклари ва унинг асосларидан ярим метр ва ундан катта қалинликда ғиштлар кўчириб олинган. Обидадаги сирли кошинларнинг ҳаммаси талон-тарож қилиниб, ундан 2—3 квадрат метргина қолган.

1938 йил ёз фаслида Ўзбекистоннинг жанубий қисмида археологик экспедиция иш бошлаган. Унга собиқ СССР ФА Моддий маданият тарихи институти илмий ходими, археолог А. П. Окладников раҳбарлик қилади. Бойсун тоғининг Зовталашсой дарасида денгиз сатҳидан 1.500 метр баландликдаги Тешиктош ғорида қадимги тош даври одамининг суяклари ва уларнинг яшаш излари аниқланди. Қазишмалар вақтида топилган тош қуроллар ғорда бундан 40—45 минг йил бурун қадимий одамлар яшаганлигидан далолат берган. Ғорнинг 1,5 метр қалинликдаги маданий қатламидан жуда кўп тош қуроллар, турли ҳайвонлар суякларининг парчалари топил-

Давоми еттинчи бетда

МАЛИКАГА АТАЛГАН ГУЛЛАР

«ҲАЁТ—ҚИП-ҚИЗИЛ АЛАНГА. Биз ичимиздаги кўзга кўринмас қуёш билан яшаймиз». Аброр Ҳидоятов номидаги ўзбек драма театрининг «Малика» деган янги спектаклини кўрар экансиз, инглиз табиби ва адиби Томас Браунининг бу сўзларида ҳақиқат ҳам, ёлғон ҳам борлигига имон келтирасиз. Ҳақиқат шундаки, спектаклнинг марказий қаҳрамони Малика, чиндан ҳам, ўз қалбидаги нурни қуёш сингари доим таратиб туради. Ёлғон эса шундаки, уни асар охирида бўғиб ўлдиришади ва одамзод қавмига мансуб бу қотилларнинг ичида қуёш эмас, балки кўзга кўринмас шайтон борлиги шубҳасиздир.

Малика бундан бир неча йил илгари ватани Жазойирни тарк этиб, Франциядан осуда ва фароҳбахш ҳаёт топган. Аммо отанинг ўлими ҳақидаги хабар уни сўнгги фарзандлик бурчини ўташ сари етаклайди. Ва у болалик кезлари ўтган она диёрга бир дунё умид билан келади. Уни ярим тун чоғида қарши олган Хизматкор (Афзал Рафиқов) оғир жомадонларни аранг кўтариб, саҳнага олиб чиқар экан, ундаги залворли юкнинг нималигини сўрайди. Жомадонларнинг китоблар билан тўла эканлигидан ҳайратланиб: «Нима, сен бу ерда инқилоб қилмоқчимисан ё мактаб очмоқчимисан?» деб сўрайди. Йўқ, Малика она ватанга инқилоб қилиш учун ҳам, мактаб очиш учун ҳам келган эмас. Бу ерда аллақачон инқилоб рўй берган. Францияда мутлақо бошқа ҳаёт тарзига кўникқан Малика ўз юртининг ҳали ҳам зулмат қўйнида эканини билмайди. У Энагаси (Мадина Усмонова)ни, дугоналарини кўриб, ўзини бахт оғушида сезади: Энага тайёрлаган қаҳва унга дунёдаги энг лаззатли қаҳва бўлиб туюлади...

Спектакл муқаддимасида ярим тун пайтидаги зулмат ва итларнинг увлаган товушлари узоқ давом этади. Спектаклни саҳналаштирувчи режиссёр Баҳодир Йўлдошев бу саҳнани тимсол даражасига кўтариб, Малика яшаган юртдаги ижтимоий-маънавий муҳитни ана шу қора ранг ва ит товушлари воситасида ифодалайди. Малика эса шу юртга — ўз хонадонига қадам қўйиши билан бир даста шамни ёқиб, қоронғи кечани ёритиб юборади.

Шам ушбу театрда саҳналаштирилган бир неча спектаклларда «иштирок этади». Аммо «Искандар» ва «Фарҳод ва Ширин» спектаклларидан фарқли ўлароқ, шамлар шодаси «Малика»да ўзгача маънога эга. Улар Маликанинг қалбида икки маъшалга айланиб, зулматни қувади, қоронғи кечага ёруғ ҳаёт нафасини олиб киради. Шамлар шодаси кишида кўзга кўринмас қуёш тимсоли даражасига кўтарилади.

Театрнинг пешқадам санъаткорларидан бири Санда Раметова, ўзининг актёрлик табиатидан келиб чиққан ҳолда, Малика образи талқинида нафис ва майин ранглардан фойдаланади, қаҳрамон самимиятидаги гўзаллик, эзгулик, меҳр-муҳаббат туйғуларини назокат билан очади. Унинг талқинидаги Малика нафақат ёвузликка қарши кураша олмайди, балки бу дунёда ёвузликнинг бўлиши мумкинлигига ишонмайди. Зеро, унинг фикр-мулоҳазасига кўра, ёвузлик рўй бериши учун ёвуз бир сабаб ҳам бўлиши лозим.

Спектаклда болалари кет-ма-кет ўлиб, савдойи бўлиб қолган Телба аёл (Доно Бобохонова), икки оёғи мажруҳ Нотавон йигит (Муҳаммаджон Тешабоев), Хизматкор ва Маликанинг ота-бобоси давридан қолган қуллар образи муҳим ғоявий вазифани бажаради. Зулмат бағридаги юртнинг бу бахтсиз кишилари шу юртда эсаётган нохуш шабадаларни ва бу шабадалар Маликанинг келиши билан авж-ланганини яхши билишади. Шунинг учун ҳам улар Маликани тезроқ қайтиб кетишга ундайди ва уни ўлим чангалидан олиб қолмоқчи бўлади. Бу ғариб ва фақир кишиларни Малика билан яқинлаштирувчи бирдан-бир куч улар қалбидан таралаётган нурдир.

Спектакл жазойирлик француз адибаси Фотима Галер пьесаси асосида яратилган. Драматург Малика образида ўзининг машаққатли қисматини тасвир этган. Аммо Малика спектаклда ҳаётий қаҳрамонидан фарқли ўлароқ, ёвуз кучлар чангалидан халос бўла олмайди. Мутаассиб юртдошлари уни христиан динидаги йигитга текканй учун кечирмайдилар. Вужудига шайтон кириб қолган бу кимсалар ислом дини номидан, ҳатто худо номидан сўзлашга, ҳукм чиқариш ва бу ҳукмни ижро этишга ўрганиб қолганлар.

Драматург ва театр ижодкорлари спектаклнинг биринчи пардасида томошабинни муайян тарихий-ижтимоий ва маънавий муҳитга олиб кирадилар; асосий ижобий қаҳрамонлар билан таништириб, Малика ҳаётига таҳдид солаётган кучлар борлигига шама қиладилар. Иккинчи пардада эса шу шубҳали кучлар шиддат билан саҳна марказига чиқади. Қора либосларга ўралган, қонли кўзларигина рўмол билан танғинмай қолган бу кимсалар Маликанинг уйида ўзларини худди хонадон соҳиби деб ҳис қиладилар. Зеро, улар нафақат бу уй, балки бутун юртни қора қузғунлар галаси янглиғ босиб олганлар.

Георгий Брим ва Александр Батиков талқинидаги спектаклнинг тасвирий образи содир бўлаётган воқеанинг нафақат миллий, айни пайтда умуминсоний кўламга эга эканлигини таъкидлаб кўрсатади. Умуман, Г. Брим ҳозирги ўзбек театрининг етакчи рассоми сифатида ҳар бир спектаклни безатишда, асосий жуғрофий маконни ташкил, ишончли ва унинчи маконлар мавжудлигини кўрсатишга ҳам эътибор беради. Малика яшаган уйнинг ортида, иккинчи планда кўзга чалинган манзара фақат араб маликасига хос эмас, балки умуман Шарқдир. Шунинг учун ҳам Малика билан мутаассиб аёллар ўртасидаги зиддият ва кураш секин-аста умуминсоний аҳамият касб этиб боради.

Аслида, мутаассиб кимсалар учун Маликанинг ким билан, қаерда ва қандай яшаётгани аҳамиятсиздир. Бу ерда гап марҳум ҳазратдан қолган бойлик устида боради. Беадад мероснинг ўзларининг гаразли ва ғайриинсоний ниятларида фойдаланиш ва шу мерос туфайли текин турмуш кечираётган кимсаларнинг йўлида марҳумнинг ёлғиз фарзанди тўғаноқ бўлиб туради. Агар Малика омон қолгудек бўлса, бу унсурлар текин ҳаёт манбаидан бебаҳра қоладилар. Ва улар дастлаб Маликани асраб қолмоқчи бўлган кишиларни, сўнг унинг ўзини ваҳшиёна қатл этадилар.

Томошабин катта бадиий куч билан ифодаланган ана шу саҳнада куни-кеча қирғиз тупроғида рўй берган, қардош тожик диёрида, Кавказ жумҳуриятларида, шу кунгача, жаҳоннинг бошқа минтақаларида ҳам содир бўлаётган биродаркушлик урушлари сабабини туйгандек бўлади. Бу минтақалардаги хунрезликлар ҳам кимларнингдир шахсий манфаатлари туфайли воқе бўлаётганига ишонч ҳосил қилади. Режиссёр шу саҳнанинг катта ижтимоий аҳамият касб этишига алоҳида эътибор бериб, воқеанинг драматик нуқталарини нур ва шовқин-мусиқа ёрдамида кучайтиради.

Спектакл Маликанинг — ҳозиргина хушбўй ҳид тарқатиб турган атиргулнинг сўлиши ва мутаассиб аёлларнинг қора қузғунлар янглиғ учиб кетиши билан хотималанади. Зулмат қўйнидаги бу фожеа манзара фонида, худди спектакл муқаддимасидагидек, итлар акиллаши эшитилади. Аммо бу итлар Абдулла Ориповнинг шеъридаги карвон ортидан хурувчи итлар эмас, балки Малика сингари, шу бағрида қуёшни элтган кишиларни ғажиб ташловчи маҳлуқларнинг товуши ўлароқ қулоққа чалинади.

Америкалик жамоат арбобларидан бири ўлим тўғрисида сўзлаб: «Фақат бизларни хотирлаб туринг, шунда биз ҳаётни тарк этиб ҳам ҳеч нарсани йўқотмаган бўламиз», деган экан. Эҳтимол, бу сўзлардан жон бордир. Эҳтимол, тирик одамзод Малика сингари зулм ва бидъат қурбонлари хотирасини ёдда тутса, уларнинг жасорати авлодлар қалбида давом этар...

«Малика» спектаклини томошабинлар Санда Раметованинг сўнгги тўрт-беш йил оралиғида етук санъаткор даражасига кўтарилганидан, Афзал Рафиқовнинг навбатдаги ижодий довонни муваффақият билан забт этганидан, айни пайтда, театрда Доно Бобохонова, Азиза Бегматова сингари истеъдодли артистлар етишиб чиққанидан ҳам беҳад қувонадилар. Спектаклда қатнашган бошқа артистлар ҳам бу ҳамкасбларига муносиб шерик бўлганлар.

Ўзбек театрининг сўнгги беш-йигирма йил ичида эришган ютуқларида Баҳодир Йўлдошевнинг катта ҳиссаси бор. Бу машҳур режиссёрнинг ижодий меҳнати ва фидойилиги билан Аброр Ҳидоятов номидаги театр ўзбек саҳна санъатининг олдинги марраларига чиқиб олди ва энди ил фурсатда академик театр деган фахрий унвонга муносиб ҳисобланади.

«МАЛИКА» СПЕКТАКЛИ хусусида сўз борар экан, юқорида номлари тилга олинган санъаткорлар билан ташқари, яна бир неча ижодкорлар, жумладан, пьеса таржимони Шуҳрат Ризаев, ёш, истеъдодли режиссёр Евгений Волобуев номини алоҳида этиб ўтиш лозим. «Малика» француз элчихонаси ходимлари ташаббуси билан ўзбек саҳнасидан ўрин олди. Аброр Ҳидоятов номидаги театр биринчи бўлиб Тошкентдаги хорижий элчихоналар орқали жаҳон билан ҳамкорлик қилиш йўлини тутди. Келажакда бундай маданий алоқалар янада қанот ёзиши ва яхши самаралар бериши шубҳасиздир.

Наим КАРИМОВ

АДОЛАТНИНГ ДАРГОҲИ КЕНГ

ТАНИҚЛИ САНЪАТШУНОС ОЛИМ ТЎХТАСИН ҒОФУРБЕКОВ БИЛАН СУҲБАТ

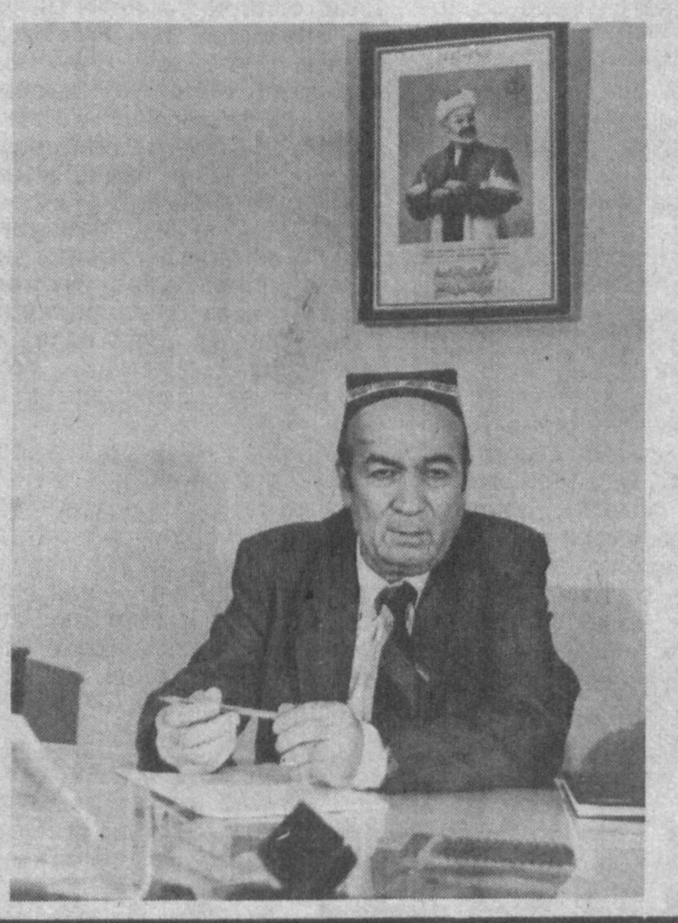

— Тўхтасин ака, суҳбатимизни бевосита Сиз раҳбарлик қилаётган Ҳамза номидаги Санъатшунослик институти фаолиятидан бошласак.

— Марҳамат.

— Сизнинг ушбу даргоҳга раҳбар этиб тайинланганингизга ҳам бир йилдан ошди. Аввало, қандай муаммоларга дуч келдингиз? Улардан қай бирлари ҳал этилди-ю, яна қандай муаммолар мавжуд?

— Мулоқотимиз бошида эслатиб ўтмоқчиманки, институтимиз 1928 йили, наинки Ўзбекистон, балки собиқ СССРдаги биринчи гуманитар илмий-тадқиқот институти сифатида Самарқандда ўз фаолиятини бошлаган. Ўшанда институт ҳам илмий, ҳам ўқув даргоҳи ҳисобланган. Кейинчалик санъатшунослик институтига айлантирилган.

Шу боис ўтган йили тақдир тақозоси билан институтда иш бошлар эканман, кўз олдимда унинг карвонбошилари-ю, биринчи қалдирғочлари гавдаланган ва бу ҳис менга катта масъулият юклаган. Санъатшунослик институтида ҳам ўзга илм даргоҳларидагидек қийинчиликлар етарли экан. Мен буларни, аввало, ташқи ва ички муаммоларга ажратдим. Ўзининг 65 йиллигини қаршилаган, ҳозирги кунда ҳам МДҲдаги санъатшунослик илмининг 3 марказидан (Москва ва Санкт-Петербургдагилар қатори) бири эканлигини инобатга олиб, ўтган йилнинг ўзидаёқ институт қошида ихтисослашган минтақавий илмий кенгаш очиш ҳақидаги ташаббус билан чиқдик. Бизни Республика Маданият ишлари вазирлиги қўллаб-қувватлади. Ҳозирги кунда бир неча номзодлик диссертациялари ёқланди, докторлик ишлари тайёрланмоқда. Кенгашимиз таркибида Марказий Осиё давлатларидаги таниқли ва фаол санъатшунослар бор. Бу эса наинки қўшни, балки хорижий Шарқ мамлакатларининг илм аҳлини институтимизга ундади. Институтимизнинг нуфузли олимлари раҳбарлигида ҳозирги кунда Марказий Осиёнинг ҳамма давлатлари, шунингдек, Япония, Жанубий Кўрия, Хитой, Ҳиндистон ва Сурия фуқаролари илмий иш олиб боришмоқда. Туркия, Эрон, Олмония билан ҳам бу борада ҳамкорлик режаланмоқда. Шу бир йил ичида бизнинг институт «Туркистон чечаклари» туркуми, Тошкенбой Эгамбердиев Халқаро жамғармаси тасарруфидан ўрин олди, туркийзабон давлатларнинг санъатшунослик илми борасидаги маданий-тарбиявий маркази статусига эга бўлди.

Ўтган йили илмий кенгашнинг очиқ мажлисига АҚШ ва қатор Оврупо давлатларининг Ўзбекистондаги элчиларини, уларнинг маданият соҳасидаги масъулиятчиларини таклиф этиб, санъат ва маданият соҳалари бўйича алоқалар ўрнатишга даъват этдик.

Ишимиздаги муаммолардан бири — тадқиқотларимиз нашрида. Ўзингизга маълум, нашр нархлари осмонга чиқиб кетди. Бир босма табоқ учун нашриёт 30 минг сўм талаб этмоқда. Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа бирлашмаси номигагина «адабиёт ва санъат нашриёти» дейилади. Ҳозирги кунга келиб, нашриёт мутасаддилари институт топширган барча қўлёзмаларни муаллифларимизга қайтариб беришдан ўзга йўл топа олмадилар.

Бундай аҳволли вазиятдан чиқиб кетишнинг бирдан-бир йўли, менинг фикримча, мустақил нашриёт очишдир. Ўтган қадриятларимизни тиклаш мақсадида, бундай нашриётни «Санойи нафиса» деб атаб, унинг ойлик тўплам олишида институтимизнинг барча ижодий кучларидан ташқари, консерватория, санъат ва маданият институтлари, шунингдек бошқа ижодий уюшмалар, бошқа ташкилотлар ўз улушларини қўшишларига ишончим комил.

— Мустақиллик шарофати билан барча фан соҳаларида жиддий ўзгаришлар содир бўлаётир. Бугунги санъатшуносликнинг асосий вазифаларини нималардан иборат, деб ўйлайсиз?

— Бўлажак вазифалардан аввал, ўтмишнинг аччиқ сабоқларидан бир шингил. Санъатшунослик кўп асрлик тарихга эга бўлган илмий-бадиий, миллий тафаккуримизнинг таркибий қисми, муайян соҳаларда йўналишидир. Шундай экан, аввало, бир ҳақиқатни кечиктирмай тиклашимиз зарур. Салкам 1,5 асрлик мустамлака, айниқса, сўнгги 70 йил мобайнида фақат Урис тилининг якказоҳимлиги илмимиздаги атамаларни тортиб, унинг барча «курол-аслаҳа»си, услуби ва ҳатто фикрлаш доирасига зарба урди. Санъатшунослик соҳасида асрлар давомида шаклланган ўз она тилимизда ўйлаш, атрофлича ифодалаш, ёзма равишда тадқиқ ва таҳлил этишдан маҳрум этди. Бу сабоқдан хулоса — санъатшунослик фанимизни мумкин бўлганича тезроқ Она қирғоққа қайтаришимиз керак.

Илмимиз замирига етказилган яна бир сезиларли путур — деярли барча бадиий ижод соҳаларида чуқур илдиз отган ағмачилик «аввал сиёсат, кейин ҳақиқат» қабилида қалам тебратиш, драматург, либреттоси, сценарийчиларни истеъдодига қараб эмас, балки у ёки бу мафкуравий рамзга соҳиби эканлигига асосланиш ҳолатлари одат тусини олди. Зероки, ҳассос ижодкор А. Твардовский таъбири билан айтганда, календарлар олдида «навбатчилик»ни бажо келтирувчи мафкуравий кўзгу вазифасини бажарувчи асарлар бундайин яратилмаларни ёки бўлмаса маркази, маҳаллий партия ташкилотларининг ҳар бир съездидан «илҳом» топган асарларини кенг ҳалқ оммасига тарғиб этиш (фақат жиддий бадиий асарлар эмас, ҳатто фольклор) етказиш ҳам шўри қурганлар санъатшунослар бўйнига юклатилди.

Бу сабоқдан келиб чиқадиган аниқ шуки, энди ўтмиш хатоларини такрорламай, мустақил ижод учун ҳар тоифаси ва ҳалол меҳнат қилмоқ зарур. Президентимиз кўрсатаётган ҳаққоний йўл ҳам шундан иборат.

— Бир неча йиллардан буён ҳафталик саҳифаларида давом этиб келаётган анъанавий ва академик ижро хусусида бўлаётган баҳсларга қандай қарайсиз?

— Мазкур баҳслар, аввало, ижоднинг қай тури, яъни якка хонандалик, созандалик ёки жамоавий ижрочиликка боғлиқми — шунга қараб ойдинлашиши мумкин. Лекин умумий бир хусусият тарзида таъкидлашим жоизки, анъанавий ва академик ижро услублари бирбирини инкор этмай, балки ўзаро уйғунлашиши йўлларини излаш, ютуғини амалий татбиқ этишлари ўринлидир. Назаримда, бу тортишувлар «анъанавий», «академик» атамаларининг асл маъносини ё тушунмаслик, (ба)зан тушунишни хоҳламаслик) ё уларга бир томонлама, тор (ўзларигагина маъқул) доирада ёндашишдан келиб чиқмоқда. Воҳаланки, узоқ ва яқин ўтмиш ижрочилик санъати шуни кўрсатадики, айтайлик, академик қўшимчаси айнан анъанавий услуб ижрочиларига нисбатан ҳам муфузали миссияларга қўлланиб келинган. Масалан, Арманистон, Гуржистон хор жамоалари ёки Людмила Зикина эслайлик. Бизда ҳам, Ўзбекистон Давлат телерадиокомпаниясининг Юнус Ражабий номидаги Мақом ансамбли ёки Ботир Умиджонов раҳбарлигидаги хор жамоаси аллақачон академик мавқега кўтарилган. Турғун Алиматовдек созандалар, Барно Исҳоқовадек хонандалар бу юксак атамага мансубдирлар.

— Сизнингча, миллий мусиқамизни ривожлантиришнинг асосий ўзаклари нимада?

— Бизнингча, яқин ўтмишдан «мерос» қолган халқ ижоди умумий, яъни унинг эгаси йўқ, деган фикрдан қайтишимиз зарур. Зероки, яқин сўнгги 70 йил ичида не-не мумтоз куйларимиз эгаси йўқ бўлган олинган мевадек узилиб, юлиниб, овропача тафаккур ўрамида ковуриялиб, асл замини ва илдизларидан ажралишига етиб бордилар. Албатта, узоқ ўтмишдаги бастакорлар ҳам, совет даври композиторлари ҳам бой мусиқий меросимиздан озиқ, олиб олишлари табиий бир ҳол. Лекин бу деганим, уларни ҳоким бастакорлар фақат сўраган ўзида мужассам этган қолган тарруқ битикларни сурилтиришиб-нетмай, уларнинг ўзаларча муносабатда бўлиб, фақат хомашё сифатида ишлатишимизни, яъни куй-оҳангга қараб ойдинлашиши мумкин... Бетакрор Она юрт олдидаги масъулиятини сезмасликкача олиб бориши шартми? Аҳир, ҳар бир бастакорнинг ...

Демак, миллий мусиқамиз дурдоналари муайян бастакорнинг куй кўшиқлари, композиторнинг турли жанрлардаги асарлари ёнида уч ҳам четга чиқарилмаслиги керак.

— Республика композиторлари ва бастакорлари ўртасида бўлаётган тортишувларга қисқача баҳо бериб, «композитор» ва «бастакор» сўзларини изоҳлаб берсангиз. Яқинда бўладиган қурултойдан нималарни кутясиз?

— Бу тортишувлар ҳам масалага тор доирадан эмас, кенг кўламда ёндашилса, деярли асоссиз бўлиб қоларди. Бастакор ҳам, композитор ҳам ижодкор. Баҳсларга сабабларидан бири, сўнгги йиллар ичида композиторлар ижодига ижчил мафкуравий ургу берилиб, бутун давр мобайнида яккаҳокимлик қилиб келган собиқ фирқанинг собиқ марчисига айлантирилган эди.

Она диёримиз узра эса бошланган истиқлол сабаби шу каби, ўтмишнинг турфа садоларини ҳам тинглаб бошлади. Шу боис, тарози палласини бир ёққа, яъни композиторлар томонигагина оғ-(дирмай), бастакорларни ҳам ўз ўринларига қараб мезонласак. Энди саволингизнинг иккинчи бўлагига келсак, «бастакор» атамаси ўзбек санъаткорлари амалиётида деярли яқин ўтмишдан бошлаб қўлланила бошланган бўлса-да, унинг туб моҳияти, яъни мусиқий товушларни, ҳофиз, созанда ва (басталаш) воситасида куй, қўшиқ, ашула йўллари, демак, муайян ижод, ижодий меҳнат (кор) маҳсулини яратиш анъаналари узоқ мозийга бориб тақалади. Ҳар ҳолда ўзбек, тожик ва бошқа халқлар орасида бундан деярли 1,5 минг йил аввал бастакорлик ўруғлари экилиб, ундан Борбад Марвий сингари афсонавий ижодкорлар етишиб чиққан. Борбадий истеъдод соҳиблари одатда Аллоҳ таолонинг ўзидан ин'ом олган санъаткорлар бўлиб, созандалик, хонандалик ва бастакорлик оламларида из қолдиришган. Бундай серфаол шахслар ичидан ўтмиш, балки ХХ аср ўзбек мусиқасининг улкан иҳтиёрчилари Тўхтасин Жалилов ва Комилжон Жабборов, Юнус Ражабий ва Фахриддин Содиқов, Матюсуф Харратов ва Комилжон Отаниёзов, Набижон Ҳасанов ва Мамадазиз Ниёзов каби машҳур ижодкорлар умумўзбек мусиқий дунёсини яратдилар. Бу хайрли ишни давом эттираётган Ғаниджон Тошматов ва Муҳаммаджон Мирзаевдек устозлар, Абдуқодир Исмоилов, Ўлмас Расулов, Аҳмаджон Дадаев сингари кейинги ва кенжа авлод намояндаларининг самарали ижодлари ришталарга узилмаслигига кафолат бера олади. Лекин мезон палласи фақат кўп овозли мусиқа томонига оғиб кетганлигидан келиб чиқиб, азалий монодия тизимидаги ижодий тафаккури ҳам замонавий мусиқа таълими тарқиби, ўрта ва олий ўқув юртларидаги таълим мазмунига ҳам ва амалий фанлар қаторига киритсак, айни муддао бўлур эди.

Энди «композитор» ибораси келсак, у лотинчадан олинган (бўлиб, тузувчи, тўқувчи маъноларини англатади (шу боис, мусиқадан ташқари, шахмат оламида ҳам қўлланилади). Мазкур ибора орқали — Оврупода одат тусини олган опера, балет, симфония, кантата, квартет каби жанрларда асар яратувчи ижодкор ифодаланади. Ҳозирги кунга келиб Ўзбекистонда, мутахассислар орасида мазкур «бастакор» ва «композитор» атамаларини ишлатишда бир ёқламалик ва ўзи кўйилмоқда. Менинг фикримча, бастакорлар ҳам, композиторлар ҳам бири-бирини истисно этмай, алоҳида-алоҳида истеъмолда бўлиши ўринли.

Бўлажак қурултой... олдиндан бир нарса дейиш қийин. Бу гал уюшмамиз аъзолари аччиқ сабоқлардан хулоса чиқариб, ўзаро низоларга чек қўйишади, деб ўйлайман. Бунинг учун ҳар уччала касб соҳиби; яъни бастакор, композитор ва мусиқашунослар иборат раҳбарият тузсак, кўп йиллар давомида йўл қўйилган хатоларга чек қўйган бўламиз, адолат ўрнини адолат алмашгига ишонаман. Адолатнинг даргоҳи кенг.

— Сизнингча ҳақиқий олимнинг маънавий қиёфаси қандай бўлиши керак?

— Олим, хусусан, санъатшунос ўз тадқиқотлари манбаидек ҳалол, бегубор, шу билан бирга, теран фикрли бўлиши зарур. Акс ҳолда, у наинки ўзгаларга, ўзига ҳам хиёнат қилган бўлади. Зеро, ғўзаллиликни шарҳлаб, турив, нопок бўлиш мумкин эмас. Мен, ҳар қандай истеъдод соҳибининг эмас, тантилигини афзал кўраман.

— Ёш олимларга энг қисқа маслаҳатингиз.

— Илмга ажратилган вақтингизни асло зое кетказманг!

— Қайси ҳикматли иборага амал қиласиз?

— Табаррук ҳадисларнинг бирида айтилган ушбу ҳикматга амал қиламан: «Илм икки хилдир: бири қалбдаги илм бўлиб, у фойдалидир. Иккинчиси тилдаги илм бўлиб, у Тангри ҳузурида бандага зарарига далил бўлади».

— Тушга ишонасизми?

— Ҳазрати алломa Ибн Сино, композитор Рихард Вагнер, олим Дмитрий Менделеевлар каби тушлар кўрмасам ҳам, ҳамкасбларга уйғун ўз кўраман. Чунки улар тушларида кашфиётлар яратганлар. Ўнгдан келадиган тушларга ишонаман.

— Илоё айтганингиз келсин. Самимий суҳбатингиз учун раҳмат!

Суҳбатдош А. ЖЎРАЕВ

ЭРТА УЙҒОНГАН ФИКР

Республика Маданият жамғармаси биносида рассом Тўра Қурёзовнинг асарлари кўргазмаси очилди. Унинг кўпгина мухлислари қатори мен ҳам картиналарни томоша қилар эканман, ҳаёлимдан қуйидагилар кечди: биз, инсонлар борлиқдаги нарсаларнинг ранги бор бўлганлигини кўра оларканмиз. Рангсиз нарсаларни эса кўзларимиз илғамайди. Бироқ нарсани эсласак, масалан, дейлик, лолани, хотирамизда қизил ва кўк ранглар орқали жонланади. Шу боис ҳам кўк рангсиз уни тасаввур қилолмаймиз.

Ажабки, ҳарчанд уринмайлик уни хидини кўз олдимизга келтиролмаймиз. Борлиқдаги жисмлар рангсиз-туссиз бўлса, олам нақадар файзсиз, зерикарли бўлишини ўйлаб кўрингиз-а! Демак, ранглар ҳаётимизда шундай катта муҳим касб этишини доим ҳис қилиб туришимиз керак.

Рассомларда бу туйғу анча устун. Улар жисмларни ранглари орқали ҳам кўра олиша-ди. Иқтидор, талант аслида шу-да! Мен Хоразмда бўлганимда, Газлига бормаганман. Аммо икки томони уйлар билан ўралган Хивани тор кўчаларини, Газлининг 1984 йилдаги ҳолатини кўрдим. Шаҳардаги қалъани узоқ тикилиб томоша қилдим. Тўра ака бўёқлар билан Хоразм ўтмишини кўз олдимда намоён этди. Аммо, мана, Ўзбекистон бўйлаб ... кезган рассом ҳар қандай хорижий мамлакатга тенгма-тенг бўла олади...

размдаги рассомлар жамғармаси шу кишининг ҳаракатлари туфайли очилди. Келинг бир йигирма йил давомида эркин ижод билан шуғулланди.

Тўра ака ҳаётда ҳам, ижодда ҳам ҳақиқатни ёқтиради. Тарихимизни, миллий туйғуларимизни тиклашни истаган. У нашриётларнинг 70-йиллардаёқ илк ахборотлари орқали олдига кириб, Ичон(қалъа) ...

лик ҳам бу асарларни кўрса, ўзини Хоразмда юргандек ҳис қилади. Бу ижодкорнинг бахти, ютуғи.

Тўра ака 1938 йили Хивада туғилган. 4—5 синфлардан бошлаб Урганч шаҳар пионерлар уйидаги рассомлик тўгарагига қатнаган. 1960 йили Тошкентдаги Беньков номидаги билим юртини тугатган. Икки йил Қорақалпоғистондаги рассомлар уюшмасида ишлайди. Сўнг армияга жўнайди. 1964 йили Театр ва рассомлик санъати институтига киради. Унинг диплом иши Москвадаги Бутуниттифоқ кўргазмасига қўйилади. У 1968 йилдан бери Рассомлар уюшмасининг аъзоси. Жумҳуриятимиздаги ва четдаги бир неча кўргазмаларга ўз асарлари билан қатнашган. Хоразмдаги кўплаб Кутузов, Суворов, Пушкин, Лермонтов, К. Маркс каби номлар ўрнига шу қалъани қурган, таъмирлаган усталар номи қўйилишини талаб этади. Маҳобатли ноёб ҳайкалларни ўрнатишлари ҳақида ҳам фикр юритди. Хивадаги Нурулла бой ўрнига ... кўргазма очилган эди. Ижодкорнинг талаб ва фикрлари айримларга ёқмагани сабабли Тошкентга кўчиб келишга мажбур бўлди. Ўн йиллаб ижара уйларда яшади. Асарларини сотиб олишмади. 1985 йилдан сўнг унинг ишлари яна юриша бошлади. Сариоғоч дам олиш уйидаги кинотеатрни безади. Қоратов шахрига кираверишдаги монументал дарвозани ишлади. Шу ердаги сарой ҳам рассом мўйқаламидан жило топади. Огаҳий уй-музейини зўр маҳорат ва дид билан безаганлар, ўша умрини бағишлайди. Тумуйин музейидаги картиналарда ўтмиш ва бугун кўзга ташланади. Бир вақтлар бу дарёни султон Маҳмуд Ғазнавий ҳам тўсдирган. У хумлар исаттириб ичига қуллар солиб араваларда дарёга ташлаттирган. Асарда шу ҳолатлар акс эттирилган.

Энг кўзга кўринарли ишлар «Комилжон Отаниёзов», «Огаҳий», «Ислом Хўжа» портретларидир. Ислом Хўжаев Хоразм хонининг бош вазири бўлган. Кўп хайрли ишлар қилган. Хоразмни Европа даражасига тараққий эттиришга уринган. Пахта толасидан ип ишлаб чиқарган. 1910 йилдаёқ пахтани шу ерда қайта ишлашни амалга оширган. Ўрта Осиёда биринчи бўлиб замонавий шифохона қурдирган. Врачларини Петербургдан чақиртирган. Унинг бойлари бирга камбағалларни ҳам даволашган. Унинг ташаббуси орқали телеграф ва почта ишга тушган.

Тўра аканинг аксарият ишлари ҳазиналик кўрамиз. Бу ҳазинлик «Карвон», «Илон ҳайқириғи» асарларида яққолроқ сезилади. «Илон ҳайқириғи» ни тўғрисида. Биз табиатни, ҳавони, сувни авайлаб-асрамасак не кўргиликлар тушишимизни тасаввур қиламиз асарни кўриб.

— 20-йилларда рассомлар эркин ижод қилишган, — дейди Т. Қурёзов. — Шу сабабли анчагина ёрқин картиналар яратганлар. Мустақил, такрорланмас ишлар, оқимлар пайдо бўлган. Афсуски бу мустақиллик, ўзига хослик ва оқимларни тугатиш учун ўша давр. Бадиий уюшма уйлаб топилади. Ижодкор асарини ихтиёри, эркин эмас ёмонлигини фақатгина кўрсатадиган белгиланадиган бўлишади. Рассомларни бир қолипга солишга, ўз фикр ва фикрини ундашга ҳаракат қилинади. Бунинг ижобий томонидан кўра, салбий томонлари кўпроқ бўлди. Ахир рассом ўз хоҳишича фикрлаши, ўзи истаган ўзи фикрлаш ишлатиши, асарини ниҳасидан бошлаши керак. Албатта тугашини ўзи ва қилиши лозим эмасми? Дарвоқе, собиқ СССРдан бошқа бирорта мамлакатда бу ҳолат уюшма ва қараш бўлмаган. Ижодкор асарини асосан халқ баҳолаган.

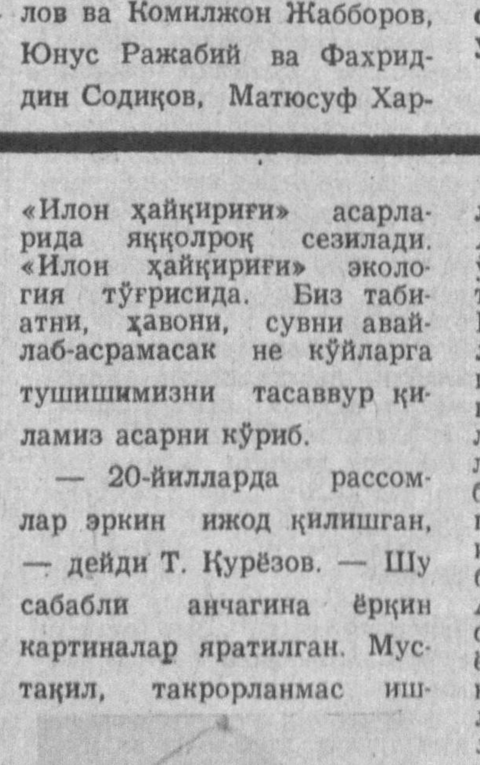

Мен Тўра ака асарларини келиб кўраётган мухлислари илиқ баҳолаётганининг гувоҳи бўлдим. У кишининг кўп йиллик меҳнатлари бесамар кетмагани ўзлари сезмоқдалар.

Муталлиб СОДИҚОВ

СУРАТДА: Тўра Қурёзовнинг кўргазмага қўйилган асарларидан намуналар.

ЖОҲИЛЛАР ШАҲРИДАН ФОЗИЛЛАР ШАҲРИГА

Боши биринчи бетда

озиқ-овқат, ичимлик, кийим-кечак, турар жой, жинсий алоқа ҳамда шуларга эришиш учун бир-бирларига ёрдам бериш билангина чекланган одамлардир» (Абу Наср Форобий, Фозил одамлар шаҳри. Тошкент: А. Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993, 162-бет). Собиқ Иттифоқни қўмсаётганлар ана шундай жоҳил шаҳар одамлари бўлиб, улар учун маънавият, миллий қадр-қиммат, она халқнинг ғурури тушунчалари мавжуд эмас. Улуғ донишманд Форобий бундан қарийб 1100 йил илгари худди бизнинг кечаги тарихимизни кўриб тургандай, жоҳиллар шаҳрининг яна бир тури ҳақида шундай ёзади: «Бекарор шаҳар. Бундай шаҳар аҳолисининг назарий қарашлари ва амалий ишлари аввалроқ фозиллар шаҳри аҳолисининг қарашлари ва ишларига ўхшаш бўлган, аммо кейинчалик бу юртга бегона ғоялар аста кириб олиб, унинг аҳолиси қарашларини бутунлай ўзгартириб юборган» (Ўша китоб, 163-бет).

Ўтган 100—130 йил давомида қадамида гуллар очилган юксак маърифату маданият, сипо аҳлоқу низом маскани бўлган Туркистонимиз айни «бекарор шаҳар»га айланмадими?! Бегона ғоялар шуууримизни чирмовиқдай ўраб, бегона урфу одатлар уйимиз тўрини ишғол этмадими, улуғ аждодларимиз Билга хоқон, Амир Темур, Улуғбек, Бобур, Жалолиддин каби юзлаб адолат яловини кўтарган тенгсиз ўз қаҳрамонларимизнинг эмас, ўзга мамлакат ҳукмдорларининг жангу жадалларидан ифтихор қилмадикми? Ҳар қалай, булар энди ўтмиш. Уларни ўтмишга айлантирган буюк куч истиқлолдир. Истиқлол бизни «жоҳиллар шаҳри»дан «фозиллар шаҳри»га олиб ўтувчи улкан омилдир.

Бугун катта йўлнинг бошида турган ўктам Ўзбекистонимизнинг йўли бехатар ва хайрли бўлмоғи учун миллатнинг бирлиги, ҳамжиҳатлиги бениҳоя зарурдир. Президентимиз дангал гапни айтдилар: «Агар аҳил бўлсак, ўзимиздан соткин чиқмаса, ўзбек халқини ҳеч ким енга олмайди».

Маънавий комил инсон миллатнинг моҳиятини идрок эта олади. Истиқлол мафкурасининг асос устунларидан бири маърифат тарғиби бўлмоғи керак. Маърифат ҳеч бир вақт етовга юрган эмас, маърифатли киши иғво ва ҳақиқатнинг, дўст ва душманнинг фарқини билади, унинг учун ягона етов ҳақиқатдир. Сохта ғоялар унинг кўзини боғлай олмайди, шунинг учун ҳам маърифатлиларга, зиёлиларга коммунистик партиянинг илк бошчилари ўз вақтида ола кўз билан қараган эдилар. Чин зиёлилар биладиларки, жамиятни ур-йиқитлару бегуноҳ қонлар эвазига яхшилаш мумкин эмас. Жамиятни юксак маънавият, катта ақл билан тараққий топтириш энг мақбул йўллиги маърифатлилар томонидан кўп бор айтилган.

Ватанпарварлик туйғуси, минг йиллик миллий қадриятлардан баҳузур ифтихор қила олиш, миллий ўзликни англаш ва миллий ғурур муборак истиқлолимизни мустаҳкамловчи ўқ илдизлардир. Бу илдизларнинг барчаси учун ҳам асос қадрдон ва қадимий она тилимиздир.

Маънавий камолотнинг ибтидоси она тилимиз ва унга беадоқ муҳаббатдадир. Машҳур олмон алломаси Вильгелм фон Гумболдт «Маънавий юксалиш... фақат тил туфайлигина мумкин бўлади», деганида минг бора ҳақ эди. Тил миллатнинг тафаккур тарзидир. Тил бизни мураккаб ташқи олам билан боғловчи воситагина эмас, балки айни пайтда бизга улуғ аждодларга дахлдорлигимизни эслатиб турувчи тенгсиз робита ҳамдир. Она сўз бағрига ўктам кира олмаган, унга она кўксига бош қўйгандай синга олмаган киши чинакам гўзалликни кўра олиши, миллий ўзлигини англай билиши мушкул. Шунинг учун ҳар бир кишида она тилига туганмас муҳаббат туйғуларини тарбиялаш, бадиий сўзга абадий ошнолик идрокини таркиб топтириш истиқлол мафкурасидаги муҳим тамойиллардан бири бўлмоғи лозим.

ДАВЛАТ ТИЛИ ҲАҚИДАГИ ҚОНУНИМИЗ бажарила бормоқда. Албатта, бу борада муайян сусткашликлар бор. Аммо совет тил сиёсатнинг оқибатларини бирдан, бир кунда тугатиш қийин. Бугун дадил айтиш мумкинки, Ўзбекистоннинг мустақиллиги меваси сифатида мустақил, холис тил сиёсати шаклланмоқда, бу сиёсат куч олмоқда. Бу сиёсатнинг бевосита моҳияти Конституциямизда ҳам ўз ифодасини топган. Тилимизнинг камолоти истиқлолимиз, истиқболимиз камолоти, дилимиз, ўзлигимиз рўшнолиги демакдир.

Истиқлол тилини тингламоқдан нашъаланмоқ, ҳузурланмоқнинг ўзи етарли эмас. Бу ҳузурнинг узун бўлмоғи, унинг асрларни қаритмоғи учун ўзни масъул меҳнатга, амалий ишга астойдил сафарбар эта билмоқ лозим.

Мукаммал истиқлол мафкураси айни сафарбарликни фаол жараёнга айлантира олади.

ЖОНЛИ МУЛОҚОТ

«Ўрта Осиё электроаппарат» илмий ишлаб чиқариш бирлашмаси Марказий Осиёдаги энг йирик саноат корхоналаридан бири саналади. Бирлашма таркибида 8та завод бўлиб, уларда кунига ўттиз миллион сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилаяпти. Бир йилда тайёрланаётган маҳсулот миқдори эса салкам 10 миллиард сўмни ташкил этмоқда.

«Ўрта Осиё электроаппарат» маҳсулотларига хорижий мамлакатларда ҳам талаб катта. Бирлашма бугунги кунда ўз маҳсулотларини Германия, Ҳиндистон, Греция, Покистон, Руминия, Хитой, Эрон, Ироқ, Миср каби ўттиздан ортиқ мамлакатларга сотмоқда.

Яқинда бирлашмада республикамизда чиқадиган газеталар бош муҳаррирлари, журналистлар меҳмон бўлишди. Бирлашма бош директори Абдуманноп Алимбоев меҳмонларни бозор иқтисоди шароитида бирлашмада олиб борилаётган ишлар билан таништирди. Шу ўринда бош директор ҳақида икки оғиз сўз. Абдуманноп Алимбоев янги типдаги раҳбарлардан. Ҳали ёш бўлишига қарамасдан анча тажрибали. 1989 йилнинг февралида бош директорликка сайланган. Загорск бадиий-саноат билим юртини, Тошкент Давлат университети ва Тошкент халқ хўжалиги институтини тугатган. Бадиий адабиёт унинг жону-дили. Ўтган йили Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида «Одамлар, сизга айтар гапларим бор» деб номланган ҳикоялар тўплами рус тилида босилиб чиқди. У бирлашма драма тўгарагида бир неча спектакллар саҳналаштирган. Шу билан бирга бу асарлардаги бош ролларни ҳам ўзи ўйнаган.

— Бирлашманинг анчагина даромади бошқарув аппаратини сақлашга кетар эди, — деди у учрашувда. — Мен бош директорликка сайланганимдан сўнг 80 фоиз аппарат ходимларини қисқартирдим. Ҳозир бизда битта бош директор ўринбосари бор. Айрим бирлашмаларда уларнинг сони ўн биттага етади. Хўш, ҳамма ишни ўринбосарлар қилса, бош директор нима қилади? Доимо бирор иш билан банд бўлиш, бирлашмани, одамларни деб қаергадир чопиш, ишлаш менга ёқади. Хуллас, доимо одамларнинг хизматини қилсам деймaн. Ҳозир ишчиларимизнинг ўртача маоши 30-35 минг сўмни ташкил этаяпти. Йил охирига бориб бу кўрсаткич икки-уч баробар ошади.

Газеталарнинг бош муҳаррирлари, журналистлар бирлашма цехларини бориб кўрдилар. Ишчилар билан қизғин суҳбатлар бўлиб ўтди.

Ҳақиқатан ҳам, бирлашмада инсон факторига катта эътибор берилмоқда. Уйга навбатга турганлар йўқ ҳисоби. Бирлашма ҳовлисида кутубхона, ошхона, сартарошхона, замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозланган поликлиника, ҳатто тижорат дўкони ҳам бор. Ҳовлида гап сотиб турган биронта одамни ҳам учратмайсиз. Хуллас, ҳамма ўз иши билан банд.

— Кадрлар тайёрлашга ҳам катта эътибор бераяпмиз, — дейди бош директор. — Шу мақсадда ўтган йили жумҳуриятимиздаги ҳамда ҳамдўстликдаги айрим олий ўқув юртларига ўн беш миллион сўм пул ўтказдик. Бирлашмамизда бир нечта ансамбллар бор. Яқинда футбол командамизни туздик. Июн ойида «Пахтакор» билан учрашув ўтказамиз. «Пахтакор»га ёрдам тариқасида 100 миллион сўм пул бердик. Бунинг эвазига командамиз «Пахтакор» билан ўйнаган кун минглаб ишчиларимиз «Пахтакор» стадионида бепул томоша кўради.

Ўзбекистон журналистлар уюшмаси томонидан уюштирилган бу мулоқот жонли ва самимий ўтди. Журналистлар завод ва фабрикаларда тез-тез шундай учрашувлар ўтказиб туриш фойдали эканлигини таъкидлашди. Бирлашма бош директори А. Алимбоев муҳаррирларга ташриф ва жонли суҳбатлар учун миннатдорчилик билдирди.

«ЎзАС» мухбири

ГЎЗАЛЛИКНИНГ УЛУҒ ДАРСИДИР ТИНЧЛИК

Офтоб оғиб Бухоро заминида кечки салқин шамол эса бошлади. Кун қайтиш шуълаларида Исмоил Сомоний мақбараси унсиз бир қўшиқни ҳиргойи қилаётгандай. Улуғ аждодларимизнинг беназир санъат намунасини ҳайрат ва завққа тўлиб томоша қилдик.

Икки саф бўлиб тизилиб турган ўқувчилар жўровоз бўлиб салом бериб кутиб олишди. Юз чоғлик ўн-ўн тўрт ёшли ўғил-қизлар. Улар адиблар билан суҳбатга киришиб кетдилар. Мушоира бошланди. Ўзбекистон халқ шоираси Ойдин Ҳожиева, Садриддин Салим, Дилбар Ҳайдарова шеърлар ўқидилар. Таниқли танқидчи Иброҳим Ғафуров сўзлади. Сўнг биргаликда мустақил Ўзбекистон мадҳияси куйланди. Юраклар ёришди. Қадим иншоот рангларига ранг қўшилди гўё. Жондор туманидаги Ғафур Ғулом номидаги мактаб ўқувчилари, муаллимлари бу учрашувдан жуда қувонишди. Адибларнинг келажагимиз бўлган бийрон ва журъатли болаларнинг шаҳдидан бошлари осмонга етди.

Бухоро ва Навоий вилоятларида тўрт кун мушоира, баҳсу савол, куй ва қўшиқ сурури билан тўла учрашувлар ўтди. Бу йиғинларнинг мавзуси «Тинчлик ва Истиқлол» бўлди. Кўҳна Бўстон боғида ҳам, Зарметандаги Иноят Хўжаев номидаги, Тошработдаги Ғафур Ғулом номидаги мактабларда ҳам ўқувчилар, муаллимлар, шифокорлар, деҳқонлар, зиёлилар, кексаю ёш тилида, дилида Истиқлол ва Тинчлик бўлди. Қизилтепада янги очилган махсус мактаб-интернат, Мирза Азим Сомий Бўстоний номидаги ва Иноят Хўжаев номидаги мактабнинг ўқувчию муаллимлари гўзал шеърий ва мусиқий саҳналар намойиш қилишди.

Абдухолиқ Ғиждувоний номидаги жамоа хўжалигидаги учрашув, Навоий педагогика маърифат масканидаги шеърият байрамидан Республикамиз Президенти Ислом Каримовнинг бир гуруҳ адиблар билан самимий суҳбати ва унда кўтарилган масалалар халқ ўртасида қизғин кутиб олингани, барчани яна бир карра уйғоқликка чорлагани аён кўриниб турганини ҳис этдик. Азал меҳнаткаш, тинчликсевар, меҳру оқибатли, адолатли халқимизнинг адабиётга, санъатга, тинчлик ва ҳамжиҳатликка, маърифатга пайваста қалбини, гўзал орзулар оламини бадиий ифодалаш учун юксак руҳ билан ижод қилиш кераклигини ўйлаб қоласан киши.

Ўзбекистон Тинчлик ва ҳамжиҳатлик жамғармаси кенгаши раисаси Ойдин Ҳожиева, мунаққид ва адиб Иброҳим Ғафуров, адиблардан Йўлдош Муқимов, Саъдулла Аҳмад, Ашурали Жўраев, Садриддин Салим, Исроил Субҳон, Дилбар Ҳайдарова иштирокида бўлиб ўтган тинчлик ва шеърият сайллари меҳнаткашларда катта таассурот қолдирди. Учрашувларда Ўзбекистон халқ ноиби Равшан Раҳмонов, Бухоро вилояти ҳокимиятидан И. Нарзиев, Ғиждувон ҳокимиятидан З. Шарипов, Б. Болтаева, Қизилтепа тумани ҳокими Т. Патуллаев, ҳоким муовини Р. Мақсудов, жамоа раислари Қ. Асадов, Саломат Ғаниева, Бухоро вилояти Тинчлик ва ҳамжиҳатлик жамғармаси кенгаши раиси М. Очилов ва республика ТҲЖ етакчи мутахассиси З Тўқаева қатнашдилар.

Халқ ўз шоирлари, олимлари билан тез-тез учрашиб турса, маънавий дунёси бой, баркамол бўлади. Ёшлар, мактаб ўқувчилари онгида янги умид, ишонч юлдузлари ёнади. Элу юртда ҳамжиҳатликни мустаҳкамлашда Тинчлик ва ҳамжиҳатлик жамғармаси кенгаши хайрли ва савоб ишларга кўпроқ аҳамият бераверсин, деймиз.

З. МУЗАФФАРОВА,
ўқитувчи

ЧОРКИТОБ МУҲОКАМАСИ

Халқимизнинг маънавий олами шаклланишида Ҳазрати Алишер Навоийнинг ҳиссаси беқиёс бўлган. Унинг асарлари ҳар бир комил инсон учун, ҳар бир маданиятли киши учун ажойиб сирдош ва битма-туганмас илҳом манбаи. Шу боис Алишер Навоий адабиётимизнинг ҳам доимий мавзуларидан бўлиб қолиши шубҳасиз. Халқ қаҳрамонлари, буюк сўз усталари, улуғ олим ва мутафаккирларнинг ҳаёти ва ижодини ақидапарастлик иллатларидан фориғ бўлган ҳолда ўрганиш бугунги кунимизнинг, мустақиллик мафкурасини яратиш даврининг асосий вазифаларидан бири бўлиб қолди.

Абдулла Қодирий номидаги Тошкент давлат Маданият институтининг кенгайтирилган навбатдаги илмий анжумани атоқли адиб Барот Бойқобиловнинг «Навоийнома» чоркитобининг тўлиқ босмадан чиқишига бағишланди.

Йиғилишни филология фанлари доктори, профессор Собир Мирвалиев очди ва буюк шоир, мутафаккир Алишер Навоий ҳаёти ва ижодини кенг кўламда ёритган «Нотинч Хуросон», «Шукуҳли карвон», «Сокин Хуросон», «Қонли Хуросон» каби шеърий романлардан иборат мазкур чоркитоб адабиётимизда воқеа эканини таъкидлади.

Чоркитобнинг бадиий хусусиятлари ҳақида филология фанлари доктори, профессор Эркин Худойбердиев маъруза қилди. «Навоийнома» чоркитоби ўқувчи томонидан синчиклаб ўрганилади ва бу асар халқимизда ўтмишга ҳурмат, ватанпарварлик каби ижобий хислатларни тарбиялайди, деб таъкидлади олим.

— Биз Б. Бойқобилов билан бир вақтда адабиёт сўқмоқларига кириб келган эдик, — деди Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси бошқаруви раиси Жамол Камол. — Барот ака Миртемир каби халқимизнинг назарига тушган ижодкор. Навоий ҳаёти ва ижоди ҳақидаги шеърий тасвир унинг таърифида замонавий мушоҳадалар билан бойитилган.

Муҳокамада шунингдек, Абдулла Қодирий номидаги Тошкент давлат маданият институти ректори, профессор Азиз Тўраев, филология фанлари докторлари, профессорлар Наби Раҳимов, Ориф Усмонов, олим Маҳкам Маҳмудов, шоирлар Маъруф Жалил ва Азим Суюн ҳам асар ҳақидаги фикр-мулоҳазаларини билдирдилар.

Илмий кенгаш қатнашчилари Б. Бойқобиловнинг «Навоийнома» чоркитобини Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Республикаси давлат мукофотига тавсия этишга қарор қилдилар.

Р. РАУПОВ

Бугуннинг талаби: эстетик таҳлил

Ҳозирги давр ҳаётимизда ҳар бир одам, айниқса ижодкор зоти ўз-ўзига, ўз фаолиятига одилона ҳисоб бериб, бундан кейин қандай йўлдан юришини белгилаб оладиган пайт. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида ўтган йили адабиётшунослик ва танқидчилик соҳасида эълон қилинган мақолалар, китоблар муҳокамасига бағишланган давра суҳбати ҳам шу руҳда ўтди. Давра суҳбатини ЎзФА мухбир аъзоси Матёқуб Қўшжонов қисқача кириш сўзи билан очди.

— Яқинда Академияда Ғафур Ғулом ижодига аталган илмий анжуман бўлди, — деди М. Қўшжонов. — Шу йиғилишда Салоҳиддин Мамажонов, Умарали Норматов, Наим Каримов ҳам маъруза қилдилар. Бу олимларнинг маърузаларидаги бир жиҳат менга маъқул бўлди. Улар Ғафур Ғулом ижодини бошқача кўз билан қараб таҳлил қилдилар. Шоирнинг 40-йилларнинг охирларида ёзган асарларидан ҳам шу кун нуқтаи назаридан зарур бўлган фикрларни топиб кўрсатдилар. Айтмоқчиманки, совет даврида яшаб, ижод этган бошқа адибларимиз асарларига ҳам янгича назар билан қараб, уларни янгича баҳолашимиз керак.

Иқтисодий танглик адабиёт ривожига ҳам таъсир қилди. Том-том китоблар ҳам чиқаётгани йўқ. Лекин шунга қарамай, ўтган йили 8 адабий-танқидий китоб чиқибди. Ҳажман кичик-кичик китоблар. Китобларда эскича қарашлар ҳам сезилиб турибди.

Ўтган йили Умарали Норматов, Норбой Худойберганов, Наим Каримов, Ортиқбой Абдуллаев, назаримда, фаол ижод қилдилар. «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигида, «Шарқ юлдузи» журналида анчагина адабий-танқидий мақолалар босилди. Бугунги давра суҳбатимизда ана шу адабий нашрларимиз фаолияти, шунингдек, адабий-танқидий китоблар юзасидан муҳокама юритиб, фикрлашиб олсак...

Сўнгра «Шарқ юлдузи» адабий танқид бўлимининг мудири Ортиқбой Абдуллаев журналда 1992 йили чиққан асарлар тўғрисидаги мулоҳазаларини билдириб, жумладан шундай деди:

— Журналда эътибор кўпроқ 20-йиллар адабиёти, ўтмиш қадриятлари, қатағон қилинган адиблар ижодига қаратилмоқда. Ҳозирги адабиёт ҳақида мақолалар кам. Бунинг сабабларидан бири, менингча, қайноқ воқеаларнинг тинишини кутиш, муайян хулоса ва умумлашмалар чиқаришга унча шошилмаслик билан ҳам изоҳланса керак. Аммо шунга қарамай, ўтган йили ҳозирги ўзбек шеърияти, насри, танқидчилигига доир етук мақолалар ҳам эълон қилинди.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигининг танқид ва адабиётшунослик бўлими мудири Маҳмуд Саъдий газета танқид бўлимининг фаолияти ҳақида гапириб, бўлим ўзбек классик адабиёти, 20-30-йиллар адабиёти, бугунги адабиёт, халқимиз тарихи, ислом маърифатини тарғиб-ташвиқ этиш, ёш адабиётшуносларни тарбиялаш борасидаги олиб бораётган ишлар хусусида тўхталди.

Профессор Ҳафиз Абдусаматов Президентимиз Ислом Каримовнинг адабиётга, ёзувчиларга кўрсатаётган ғамхўрлигини алоҳида таъкидлади. Ўтмишни ҳадеб кавлаштиравермаслигимиз, коммунистлар образларини ҳам қайта таҳлил қилишимиз зарур, деди у.

Сирдарёлик адабиётшунос олим Қозоқбой Йўлдошев соф назарий мақолалар ёзилмаётганини, илмга алоқадор мақолаларнинг эса қадри ҳамиша сақланиб қолажагини айтди. Яна, у Умарали Норматовнинг «Шарқ юлдузи»да эълон қилинган «Ўтган кунлар» романига бағишланган мақоласининг ҳалол, куйиниб ёзилгани тўғрисида сўзлаб, унда романга ёндашиш, мотодология эскича, деди. Олимнинг фикрича, ҳозирги мақолаларда эстетик таҳлил етишмаётир. Биз, биринчи навбатда, ёзувчиларнинг санъаткорлигини тадқиқ этишимиз зарур. Агар аввал шундай йўл тутганимизда, бугунги кунда Ғафур Ғуломни қайта, бошқа нуқтаи назардан текшириб ўтирмас эдик.

Умарали Норматов ўз сўзида М. Қўшжонов ва Ҳ. Абдусаматовнинг китобларига тўхталди, танқидий мулоҳазалар билдирди.

Давра суҳбатида профессор Абдуқодир Ҳайитметов матбуотда тасаввуф масаласини ёритиш, бу улкан илмий муаммони ҳар томонлама чуқур ўрганиш тўғрисидаги мулоҳазаларни ўртоқлашди. Филология фанлари номзоди Абдулла Улуғов: «Адабиёт — фидойи инсонларнинг беминнат хизматлари эвазига қайта тирилади. Демак, адабиёт ўлмайди. Фидойи одамларимиз, зиёлиларимиз бор экан, адабиётимиз келажагидан умид қилсак бўлади». — деди. У яна турли чеклашларни байроқ қилиб олмасдан, эркинликнинг қадрига етиш, таҳлилда меёрни сақлаш хусусида тўхталди.

Профессор Эрик Абдуллаев эса, адабиётчиларни 20-30-йиллар адиблари ҳаётига доир ҳужжатларга мурожаат этганда «етти ўлчаб, бир кесиш»га чақирди.

Филология фанлари номзоди Раҳмон Қўчқоров Султонмурод Олимнинг «Увайсий ҳам увайсиймиди?» мақоласини ўтган йилнинг ютуқларидан бири сифатида баҳолади. Бадиуззамон Саид Нурсийнинг «Ихлос» туркумидаги мақолалари тафаккур уфқимизни кенгайтиришини таъкидлади. У адабиётшунослар ўз шахсий манфатлари йўлида марҳум классиклар ижодини восита қилиб олмасликлари шарт, бу — ғоят номақбул, уятли йўлдир, деди.

Ўзбекистон Фанлар академиясининг мухбир аъзоси, оқсоқол адибимиз Иззат Султон икки хил танқидчилик бор, биринчиси — матбуотдаги танқидчилик, иккинчичи — матбуотдаги мунозаралар, баҳсларда тиниққан, бир тўхтамга келган фикрларни китобхонга тақдим этадиган танқидчилик, деди...

Йиғилиш қатнашчилари 20-йиллар адабиёти муаммоларига бағишланган давра суҳбати ўтказишга келишдилар, барча адабиётшунослар эътиборини назарий масалаларни адабий меросга доир мураккаб муаммоларни теран тадқиқ этишга қаратдилар.

С. МАҲМУД

МАШРАБ ГУЛЛАРГА БУРКАНДИ

Баҳорнинг охирги кунлари Наманган вилояти гуллар, қўшиқлар чаманига кўмилди. Вилоят аҳли ўзининг оташнафас шоири, ўзбек мумтоз адабиётининг улуғ сиймоларидан бири Бобораҳим Машраб туғилган кунни миллий байрам сифатида нишонлади. Бутун умри сарсон ва саргардонликда ўтган, аммо ўлмас сатрлари билан ўзига боқий ҳайкал яратиб қолдирган шоирнинг барҳаёт руҳи мустақил ва келажаги буюк давлатини барпо этаётган халқ томонидан эъзозланди.

Баҳор тонги. Янги барпо этилган Машраб номидаги истироҳат боғи байрам либосида. Олтмиш нафар наманганлик қизлар ва гуллардан барпо бўлган жонли йўлка оша меҳмонлар ва мезбонлар Машраб ҳайкали пойига келиб, улуғ шоирга бўлган ҳурматларини изҳор қилдилар. Машрабхонлик байрамининг иккинчи куни ҳам шундай тантанавор руҳда бошланди. Сўнг минглаб наманганликлар Машраб туғилган кун шарафига берилган ошга таклиф этилдилар. Машраб ғазалларига басталанган қўшиқлар радио орқали тинимсиз жаранглаб турди.

Шундан кейин меҳмонлар ва мезбонлар Бухоро хиёбони сари йўл олиб, олтмиш нафар боланинг хатна тўйига гувоҳ бўлдилар. Вилоят ҳокимияти томонидан миллий либослар билан тақдирланган болаларга ҳар бирида минг сўмдан бўлган омонат дафтарчаси ва бошқа совғалар топширилди. Вилоят имом хатиби ҳам саховатда ҳокимдан қолишмади. Хатна тўйи маросими тугагач, байрам иштирокчилари концерт майдонига тўпланиб, Наманган вилоятига қарашли барча туманлардан таклиф этилган санъаткорлар ижросидаги миллий қўшиқ ва рақслар гулдастасидан баҳра олдилар. Халқнинг унутилаёзган миллий рақс ва ашулалари этнографик ва фолклор ансамбллари ижросида намойиш этилиб, дилларга ўзбек маданиятининг қадимий ва ҳамиша навқирон тароватини уфуриб турди.

Концерт тугагач, халқ Афғон хиёбони сари оқа бошлади. Бу ерда меҳр-мурувватга муҳтож ўттиз нафар йигит ва қизнинг никоҳ оқшоми ўтказилди. Наманган ёшлар ташкилотининг ташаббуси билан жамланган бу йигит ва қизларга вилоят ҳокими Бургутали Рафиқалиев қимматбаҳо совғалар топшириб, уларнинг бахтли турмушларига эзгу истаклар изҳор қилди.

Ўз жуфтини тополмай, армонда ўтган шоир туғилган кунда етим-есирлар манглайини силаш, меҳр ва шафқатга муҳтож кишиларга мадад қўлини чўзиш, уларнинг иқтисодий танглик шароитида оила қуришларига кўмак беришдан ҳам савоблироқ иш бўлмаса керак. Байрам ташкилотчиларининг машрабхонликни фақат қўшиқ ва рақслар олами билан чеклаб қўймай, қўли қисқа оилаларнинг хатна ва никоҳ тўйларини ўтказишларига бош қўшишлари ва бу тўйлар харажатини ўз зиммаларига олишлари олижаноблик тимсолидир.

Шу кун бўлиб ўтган тантаналар орасида «Мерос» маданий-маърифий марказининг очилиши, Машрабга бағишланган кинофилм ва спектаклнинг намойиш этилиши, Бобур номидаги истироҳат боғида эса мислсиз равишда гўзал гуллар байрамининг ўтказилиши машрабхонлик кунларига ўзгача шукуҳ бағишлади.

Бугун чет элларда қон тўкилиб, минглаб одамлар қирилиб турган бир пайтда, Наманганда бундай улкан байрамнинг ўтказилиши бежиз эмас. Байрамга келган хўжандлик ва ўзганлик меҳмонлар шунинг учун ҳам ўзбек биродарларига ҳавас қилиб, ўз юртларида ҳам шундай байрамларнинг яқин келажакда ўтказилишини орзу қилдилар.

Наманган — гўзал анъаналар диёри. Май ойининг сўнгги кунларида бу вилоят яна бир ажойиб анъанани бошлаб берди. Бу анъананинг аҳамияти инсонни улуғлаш, маънавий қадриятлар байроғини кўтариш, Машраб сингари улуғ сиймолар руҳини шод этувчи тадбирларни амалга оширишга қаратилгани билан белгиланади.

Н. КАРИМОВ

ЁШ АДАБИЁТШУНОСЛАР АНЖУМАНИ

28 май куни ЎзФА Алишер Навоий номидаги Адабиёт институтида ёш адабиётшунос олимларнинг илмий анжумани бўлиб ўтди. Йиғилишни институт директори, филология фанлари доктори, профессор Тўра Мирзаев кириш сўзи билан очди.

Анжуманда адабиёт илмининг янги уфқлари ҳақида профессор Баҳодир Саримсоқов маъруза қилди. Устоз олим Иззат Султон ёш олимлар олдида турган қийинчиликлар, фан йўлида чекиладиган заҳмат ва машаққатлар ҳақида ҳаётий мисоллар билан гапирди.

Илмий анжуман мунозараларга бой ва баҳсли ўтди. Ёш олимларнинг маърузалари устидаги ўзаро савол-жавоб, теран илмий фикр, тортишув ва мушоҳадалар устоз олимларни қувонтирди.

Алоҳида шўъбаларда тингланиб, муҳокама қилинган маърузалардан Н. Йўлдошевнинг «Чўлпон шеъриятида куз образи», Ш. Аҳмедованинг «Миллий характер шаклланишида юморнинг роли», Ф. Каримованинг «Навоий дебочаларида шоир ҳаётига оид маълумотлар», С. Жумаеванинг «Ҳайвонлар ҳақидаги эртакларнинг генетик асосларига доир», Э. Очиловнинг «Жамол Камолнинг таржимонлик маҳорати» мавзуларидаги маърузалари савияси юқори деб баҳоланиб, «Ўзбек тили ва адабиёти» журналида босиш учун тавсия қилинди.

Хурсанд ҲОЛОВА

БЕПИСАНДЛИК ЗАВОЛИ

Боши бешинчи бетда

ган Ғорда жами 3.000га яқин тош буюмлар топилиб, буларнинг 339 таси фойдаланиш учун тўла яроқли эканлиги аниқланган. Ғорнинг ичида 25 см чуқурликда неандертал (қадимги қазилма одам, мустье даври — М. М.) бола суяги топилган. Топилмани ҳар томонлама ўрганиш ва таъмирлаш мақсадида Москва Давлат дорилфунуни Антропология илмий-текшириш институтига юборилган. Антрополог М. М. Герасимов бош суякни ўзича таъмирлаган. Шунингдек, Тошик тош ғоридан 200га яқин чақмоқтош қуроллар, 10.000 атрофида ҳайвон суяклари топилган. Топилган ашёлар ичида эрамиздан аввалги III—II асрларга тааллуқли хонлар ва подшоҳларнинг номлари ёзилган найзалар ва тангалар ҳам бўлган. Бу ердан яна қадимий қизил темирлар мажмуи топилиб, бундан 2.000 йил илгари маъдан ишлаб чиқариш ривожланганлигини билдириб турар эди.

1938 ЙИЛИ ТУРКМАНИСТОН ССР Тарих институти ва ҚҚАССР Ўлкашунослик музейи ҳамкорликда Хоразм археологик экспедициясини ташкил этдилар. Унга С. П. Толстов раҳбарлик қилиб, Амударё қирғоғи ва Чоржўй шаҳарлари оралиғидаги харобалар ўрганилган. Улар Аёз қалъа харобаларини текширувдан ўтказдилар. Бу ердан тангалар, ҳайкалчалар, кулолчилик намуналари йиғилди ва қадимий суғориш шохобчалари текширилди. Шунингдек, эллинистик даврдаги Жамбас қалъа қўрғонидаги бош бинода қазишмалар ўтказилди. У ерда бронза асрига оид девор ҳисобга олинди.

Экспедициянинг кейинги босқичдаги ишлари **Беркут** қалъада олиб борилди. Унинг хоналаридан бирида мис тангалар топилган бўлса, хоналарининг яна бирида қаттиқ ёнғин бўлганлиги аниқланган. Яна бошқа хоналардан кулолчилик намуналари ва оёқ кийимлар топилган. Одамларнинг бош ва тана суяклари антропологик жиҳатдан ўрганамиз деб, Москвага олиб кетилган.

1941 йил бошида ҳам Сурхондарё вилоятидаги Қирққиз, Кокилдара ёдгорликлари ва Жарқўрғон минораси давлат муҳофазасига олинмай, хароба ҳолида эди. Денов тумани мадрасаси туман коммунал хўжалиги ихтиёрида бўлиб, ундан турли хўжалик ишларида фойдаланилган. Шеробод туманидаги Хуррамшин қишлоқ кенгашига қарашли Хўжа Исо масжиди ҳам хароба бўлиб, ташландиқ аҳволда бўлган.

Самарқанддаги Гўри Амирда олиб борилган «илмий текширувлар» натижаси ҳақида кейинги вақтларда кўплаб маълумотлар берилдиким, бу ҳақда тўхталиб ўтишга ҳожат йўқ бўлса-да, экспедиция раҳбари, академик Қори-Ниёзийнинг қуйидаги эслатмасини айтиб ўтиш муҳимдир: **«Мана менинг қўлимда олимнинг бош суяги. Мен уни камоли ҳурмат ва ҳаяжонлик билан ушлаб турибман. Ниҳоят кўзим Улуғбек калласининг танасидан ажралган кесимига тушиб қолди. Ихтиёрсиз мен уни бармоқ билан пайпаслаб кўрдим».** Бундан кўриниб турибдики, бундай ишлар айрим кимсаларга қийин бўлмаган ҳам. Буларга ҳали тарих ва келажак авлодлари ўз баҳоларини берадилар. Бу ердаги ҳамма топилмалар Москвага олиб кетилган.

Бухородаги Саррафон масжиди чойхонага, Шояхси жомеъ масжиди пойабзал фабрикаси омборхонасига, Кокилаи Калон, Чуббоз масжидлари коммунал уйи, Пойистона ибодатхонаси ахлатхонага айлантирилди. Мир Иброҳим масжиди ширкатчиларга, Мавлоно Шариф масжиди шаҳар муҳандислари идораси ихтиёрига берилди. Арабон масжидининг таҳоратхонаси ўрни новвойхона ширкатига берилиб, Кокилаи Хурд масжиди тижорат дўконига топширилган.

Бухоро Қизилқумидаги Варахша қўрғонида В. А. Шишкин раҳбарлигида 30—50-йилларда қазишма ишлари олиб борилганда, кўпгина буюмлар—сарой деворидаги суратлар қўлга киритилди ва Эрмитажга юборилди. Бу осор-атиқалардан олинган нусхалар эса Бухоронинг Иброҳим Охунд мадрасасидаги Варахша музейида кўрсатилмоқда. Бу ерда кейинги йилларда ҳам (1990) қазишмалар давом этди. Уни Москвадаги Шарқ халқлари санъати давлат музейи ташкил этган.

САҲНА АСАРЛАРИГА ЭҲТИЁЖ

Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театрида драматурглар билан мулоқот бўлиб ўтди. Мулоқотни театр директори, Ўзбекистон халқ артисти Ёқуб Аҳмедов олиб борди. Унда таниқли ижодкорлардан Иззат Султон, Шукрулло, Жамол Камол, Шароф Бошбеков, Жуманиёз Жабборов, Муҳаммад Али, Абдуқаҳҳор Иброҳимов, Тойир Юнус, театршунос Мамажон Раҳмонов, режиссёр Рустам Ҳамидов, таниқли санъаткорлар Наби Раҳимов, Сора Эшонтўраева, Зикир Муҳаммаджонов, Гулчеҳра Жамилова, Ёдгор Саъдиев сўзга чиқиб, драматургия олдида турган муҳим вазифалар ва ечимини кутаётган муаммолар ҳақида гапирдилар. Ўзбекистон Республикаси маданият ишлари вазири Эркин Ҳайитбоев бозор иқтисоди шароитида театрлардаги тангликдан қутулиш зарурлигини таъкидлади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Девони масъул ходими Исмоил Тўхтамишев саҳна санъати ижодкорларини мустақиллик даврида фидойиликка чақирди. Лекин шу билан бирга, ҳамон саҳна асарларини қабул қилишда ошна-оғайнигарчиликка йўл қўйилаётганлигини, оқибатда бўш асарлар кўпайиб кетаётганлигини куюниб гапирди.

БИЛДИРИШ

Шу йилнинг 10 июн куни Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси, Ўзбекистон Кинематографчилар уюшмаси билан бирга «Экран драматургияси: кеча ва бугун» мавзуида ижодий баҳс ўтказади. Давра суҳбати Киночилар уйида (Метронинг «Халқлар дўстлиги» бекати) соат 10да Малик Қаюмов ва Жамол Камолнинг кириш сўзлари билан бошланади. Ёзувчилар, кино ва телевидение аҳли, барча қизиққан ўртоқларни таклиф этамиз.

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ,
ЎЗБЕКИСТОН КИНЕМАТОГРАФЧИЛАР УЮШМАСИ

МАЪРИФАТ УММОНИ

Маълумки, шу кунларда жумҳуриятимиз бўйлаб машҳур мутасаввуф Баҳоуддин Нақшбанднинг таваллудига 675 йил тўлиши тантанали нишонланмоқда. Олий ўқув юртлари, илмий муассасалар, мактабларда унинг ҳаёти ва ижодига бағишланган кечалар, илмий анжуманлар бўлиб ўтмоқда. Ана шундай анжуманлардан бири яқинда Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика институтида бўлиб ўтди. Йиғинни институт ректори, профессор Комил Юсупов кириш нутқи билан очди. Шундан сўнг профессорлардан Ҳ. Ҳомидов «Баҳоуддин Нақшбанднинг ҳаёти ва ижодий мероси», Ж. Ҳасанбоев «Баҳоуддин Нақшбанднинг аҳлоқий қарашлари», О. Усмонов «Баҳоуддин Нақшбанд шажараси», Сайийдмубаширхон Косоний «Яқин Шарқ мамлакатларида Нақшбандийликнинг тарқалиши», доцент Н. Норқулов «Навоийнинг Нақшбандийликка муносабати» сингари мавзуларда маъруза қилдилар. Анжуман охирида қизғин мунозара, музокара ва савол-жавоблар бўлди.

ШУМ БОЛАНИНГ ЧОЙХОНАСИ

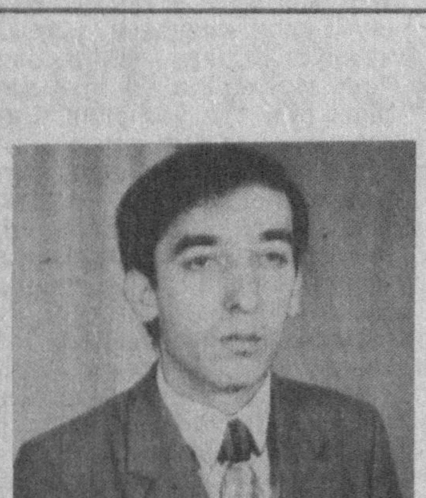

Вали БОБОМУРОДОВ — Чойхонамиз меҳмони

Вали Бобомуродов — 1964 йил Шофиркон туманидаги Қайрағоч қишлоғида туғилган. «Ёлғизидан ёдгори», «Менинг ўн куним», «Манзил», «Карим кечирим сўрайди», «У кунлар ўтди», «Сешанбадан чоршанбагача», «Қора от» каби қиссалари чоп этилган. Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси аъзоси. Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси Бухоро вилоят бўлимида хизмат қилади.

Сюрприз

ҲАЖВИЯ

Камина маликамизга уйланмасдан олдин оҳ урсак, ўпкамиз кўринарди. Ҳозир у кишининг рўпараларида ёлғондан бўлсаям тиржайиб турамиз. Айбимиз бўйнимизда-да, бўлмаса бу ойимқовоқнинг ёнида сариқ ипакдек эшилиб турармидик. Гапнинг пўсткалласини айтсам, тўрт йилдан буён Сарварни боғчага жойлаштира олмаяпмиз. Маликаи дилозоримиз ҳар неча вақтда бир заҳарларини пойандоз қилиб ёзадилар:

— Ҳой, шу болани боғчага қўясизми ё аммамнинг бузоғига ўхшаб лаллайиб юраверасизми?

— Ҳали навбати келмаган экан, — дейман ўзимни оқлаб. — Эллик бешинчи ўринда эмиш, келиб қолар.

Қурғур, маликамизнинг онаси уруш йилларида туғилган-да, ҳеч гапдан қолмайди. Немиснинг пулемётига ўхшаб, сўзларни потиллатиб ташлайди.

— Ўтган йил олтмишинчи ўринда эди, энди бешта сурилибдими? Бир кўринг, йўлини қилинг, эркакмисиз ўзи? Таниш-билишингиз йўқми?

— Йўқ, — дейман бўйнимни қисиб.

— Бунақада уйда чанг босиб ётавераманми?

«Сен ойимқовоқдан чанг ҳам қўрқади», дейман ичимда. Аммо ичимдагини сиртимга чиқармайман. Машойихларнинг гапи билан айтганда, бир гапдан қоламиз.

Охири ишга жиддий киришдим. Ҳамхонам Самаднинг таниши бор экан. Минг сўм пулга уч кунда йўлланмани олиб келди. Ўзимча сюрприз қилмоқчи бўлдим. Елиб-югуриб маҳалла қўмитаси-ю ишхонадан, ЖЭКу коммунал хўжалик бўлимидан маълумотнома олдим. Сарварни ўйнатиб келиш баҳонасида поликлиникага олиб бориб, врачлар кўригидан ўтказиб, анализ топширтирдим. Хуллас, бир ҳафта-ўн кун деганда ҳаммаси тайёр бўлди. Хоҳласак эртагаёқ уни боғчага элтиб қўйишимиз мумкин. Ана сюрприз-у, мана сюрприз! Маликаи дилозоримиз ўзларини қўярга жой тополмасалар керак, дея ширин хаёллайман, кайфият аъло. Ишдан сўнг бош мудирасига алоҳида, группадагиларига алоҳида — икки қути ширинлик олдим. Ҳарҳолда, қуруқ бориш яхши эмасда! Уйга хурсандлик билан кириб келдим. Маликамиз қанот боғлаб, уй юмушларини қилиб юрардилар.

— Хотинчик, суюнчини чўз, сюрприз! — дедим қувонч билан.

— Вой, қанақа сюрприз?

— Йўқ, бирданига айтиб бўлмайди, юрагинг «пақ» этиб ёрилиб кетиши мумкин.

— Ишқилиб, яхши гапми?

— Яхши гап.

— Мен ҳам сизга сюрприз тайёрлаб қўйдим.

— Ие, қанақа сюрприз?

— Сюрпризда қа сюрприз-да!

Қизиқишим ортиб, унинг сюрпризи нима эканлигини билгим келди.

— Айт!

— Аввал сиз айтинг!

— Менинг сюрпиризим жуда зўр сюрприз. Шунинг учун аввал сеникини эшитайлик!

— Йўқ, менинг сюрпризим ҳам зўр. Аввал сиздан эшитайлик, — дедилар у киши тиржайиб.

— Э, кел, айтсам айта қолай, — дедим терзоқ унинг сюрпризини билгим келиб. Кейин тантанавор қўшиб қўйдим. — Мен сенга айтсам, хотинчик, Сарварни боғчага қўядиган бўлдик. Хоҳласанг, эртагаёқ юборишинг мумкин. Минг кетди, холос.

Маликаи дилозоримиз «вой» дедилар-у, юзларидан қон қочиб, ўтириб қолдилар. «Юраги ёрилмаса яхши эди-я», деб ўйладим ичимда.

— Айтдим-ку, мен сенга... — дедим нима қиларимни билмай. — Ҳе, ўзингам...

— Нега олдин айтмадингиз?

— Сюрприз қилмоқчийдим-да!

— Мен ҳам қўшни билан гаплашиб сизга сюрприз тайёрлаб қўйдим. Дугонаси бош мудира экан. Узоқроқ бўлсаям олтинчи боғчага жойлаштирадиган бўлди. Беш юз сўм пул билан бир кўйлаклик атлас кетди, холос...

Бирдан қулоғим шанғиллаб кетди. Тиззаларим титраб, хаёлим чувалашди. Кўз олдимда бир ҳафта-ўн кунлик югур-югурлар ва минг сўм пул билан икки қути ширинлик жонланди. Ана сюрприз-у, мана спюрприз!..

Назиробод ҳангомалари

Шофиркон туманидаги Охунбобоев жамоа хўжалиги ҳудудида Назиробод деган қишлоқ бор. Бу қишлоқда яшовчиларни бефаҳмлар деб аташади. Ҳақиқатан ҳам одамлари ўта содда, тўпори, гапга ишонувчан, ажойиб характерли кишилар. Ҳикоя қилишларича, шу қишлоқлик бой бир куни «Олтин ва кумуш тангалар қаердан пайдо бўларкан? Экса чиқармикан?», дея ўйланиб қолибди. Кейин ўзича танга экишга қарор қилибди. Одамлар кўзидан панароқ жойни танлаб, ҳосил кўп бўлсин учун, ерни яхшилаб ўғитлабди. Ўзи ишонган иккита хизматчиси билан бир кечада ерга икки хум танга сепиб, яхшилаб ағдариб, молалабди. Сўнг ҳалиги икки хизматкорни қоровул қўйиб, ўзи уйга кетибди. «Тангалар қанақа ҳосил қиларкан, буғдойга ўхшаб бошоқлайдими? Полиз экинларига ўхшаб ҳосил қилиши ҳам мумкинми?», дея ўйлабди ўзича. Лекин беш-ўн кун ўтса ҳам тангалар униб чиқмасмиш. Кейин бутун пайкални элакдан ўтказиб, тангаларнинг ярмини аранг йиғиб олибди. Шу воқеа сабаб бўлиб, назирободликларни бефаҳмлар дейишаркан.

Ғунажин

Назирободлик бир йигит онасининг қистови билан эндигина бир қорин туққан ғунажинини молбозорга олиб бориб сотибди. Сўнг қоронғида ярим соатча айланиб, устига озгина пул қўшиб, ўзиникидан дурустроқ бошқа бир ғунажин сотиб олибди. Кейин қилган ишидан хурсанд бўлиб, уйига қайтиб-ди-да, ғунажинни оғилхонага киритиб боғлабди. Ҳали барвақт эмасми, эрталабки уйқуни олиш учун уйга кириб ўрнига чўзилибди.

Эрталаб уни онаси уйғотибди.

— Тур болам, бозордан кеч қолибсан-ку!

— Э, она, бозорга бориб келдим.

— Қўй, ёлғонлама!

— Ёлғонлаб нима. Ўзимизнинг ғунажинни сотиб, пулига 100 сўм қўшиб, бошқасини олиб келдим.

Она-бола оғилхонага бориб қарашса, ўз ғунажинлари бойлоқлиқ турганмиш.

Чой

Бир назирободлик аёл молга ем бераман деб турса, томсувоқ қилаётган лойчилар чой сўрашибди.

— Ҳозир дамлаб бердим-ку! — дебди аёл.

— Йўғ-э, эрталабдан буён томоқлар қақраб кетди-ку!

Аёл яна бир чойнак чой дамлаб, томга узатибди. Кейин молга қарайман деб, оғилхонага кирса, охурда ем ўрнида бир чойнак чой турганмиш.

«Қудуқдаги одам»

Назирободлик болакай нон еб ўтириб, ўйин-ўйин билан қўлидаги нонини қудуққа тушириб қўйибди. Кейин бобоси ёнига йиғлаб борибди. Чол келиб қудуққа қараса, сувда нон эмас ўз акси — соқоллари кўксига тушган нуроний мўйсафидни кўрибди.

— Ҳай-ҳай, шу соқолингиз билан ёш боланинг қўлидан нонини тортиб олишга уялмадингизми? Суф сизга-е, яна гапирмай жим ўтирасиз-е! — дермиш чол ўз аксига.

«Тўрт оёқли товуқ»

Назирободлик уйига битта товуқ олиб келиб сўйибди-да, хотинига тушликда товуқ шўрва пиширишни тайинлабди. Кейин айтилган вақтда уйга уч-тўрт ошналарини етаклаб келибди. Хотини меҳмонларга дастурхон ёзиб, қанд-курс қўйиб, шўрвани сузай дея ошхонага кираётганида бир ола мушук оғзида алланима билан эшикдан чиқиб қочибди. «Гўштнинг ярми кетди-ёв» деб ўйлабди аёл. Қозонни ковлаб кўрса, ҳақиқатан ҳам товуқнинг икки оёғи йўқ экан. (Товуқ тўрт оёқ бўлади, деб ўйлаганда бояқиш).

— Овқат тайёрми? — дебди эри.

— Тайёр.

Кейин у минг ҳадик билан шўрвани сузиб келибди. Картошка ва гўшт солинган лаганни ўртага қўйиб, «айбини ювиш учун» эрига дебди:

— Сўйган товуғингиз жуда семиз экан, қозонга сиғмади, икки оёғини олиб қўйдим, эртага пишириб бераман!..

Устоз-шогирд

Кўп ёрдам қилди ул зот,
Энг аввал ишга олди,
Ҳунарини ўргатиб,
Чўнтагимга пул солди.
— Машинамни минавер, —
деди иккинчи куни, —
Йўриғимдан чиқмасанг,
олиб берай «Жигули».
Харидорга устоздек
сохта кулиб тураман,
Насиб бўлса бир йилда
участка ҳам кураман.
Хуллас ул зот бошимни,
бир-икки ой силади,
Имзони мен чекаман,
«иш»ни устоз қилади.
Бошланиб текшир-текшир
минг танга сичқон ини,
Ул зот қолди қутулиб,
олиб кетдилар мени.

Шиорлар

Бухорода машҳур қамоқхона бор. Халқ уни оддий тилда «Отбозор турмаси» дейди. Камина чамаси икки йил олдин шу қамоқхонага киришга муваффақ бўлганман. Ўшанда газетадан келган одамни роса сайр қилдиришган. Йўлакларда ва қамоқхона клубида осилган шиорларни ўқиб, роса ҳайрон бўлганман. Мана ўша шиорлар:

В. И. Ленин ҳамиша биз билан.

●

КПССнинг XXVII съезди қарорларини амалда тадбиқ этайлик!

●

Ҳурматли маҳбуслар! Муассаса ҳовлисида, камераларда бир-биримизга меҳрибон бўлайлик!

●

КПСС — бизнинг йўлбошчимиз.

●

Олим бўлиш осон, одам бўлиш қийин.

●

Не курить, не сорить.

●

Партия ва ҳукуматимиз қарорларига «лаббай» деб жавоб берамиз.

Қулоққа чалинган гаплар

Оғзи катта бўлгани учунми, ҳеч бир гапдан қолмайди.

●

Эҳ-ҳе, бу мўътабар бошга капалакмисол оҳиста келиб қўнадиган муқаддас хаёллар уни не куйларга солмади.

●

Юраги парашютдан сакраётгандек «шув» этиб кетди.

●

Хотинининг бу гапи қиш куни совқуда дилдираб турган одамга муздаккина айрон ичасанми, дегандек бўлди.

●

Ўпқондек оғзига курак билан отиб турсанг ҳам тўймайди.

●

Икки лунжини ҳисори қўйининг думбасидек қилиб, «уфф» деб юборди.

●

Янги ходим ҳалимдек юмшоққина экан. Икки-уч кунда шафтоли-қоқининг ўзи бўлди-қўйди.

●

Ўртоқ, қачонгача идорада чанг босиб ётасиз?

●

Қизни кўриб «приятнигина» экан деб ўйлади.

●

Хотиннинг гапига кирганнинг ўзи хотин.

●

Бир ўркачи олинган туядек кўринишга келиб қолган.

●

Ўпкаси машинанинг шаравойидек ғижирлайди.

●

Калласи кесак қисган тарвуздек қийшиқ, офтоб кўтарган қовун мисол ялтироқ, буришиқ.

●

У тароқ топган калдек тиржайди.

Хабарлар

ХУРСАНДОЙ ОПА ХУРСАНД БЎЛДИ

Шаҳардаги 67-мактабнинг тил ва адабиёт ўқитувчилари халқ таълими бўлими назоратчиси Хурсандой Шодмонованинг туғилган кунига ажойиб совға тайёрлашди. Патли зар урилган лозимни қабул қилиб олган Хурсандой опа хурсанд бўлиб кетди ва ўқув йилининг охиригача 67-мактабга текширувга келмасликка ваъда берди.

ЁЛҒОН АХБОРОТ

Бухоро шаҳрида ҳайдовчига қурол ўқталиб, троллейбус ўғирлаб кетилган. Ўғрилар ДАН ходимларининг кўрсатмасига ҳам эътибор қилмай, троллейбусни катта тезликда Навоий шаҳри томонга ҳайдаб кетаётганда эллигинчи километрда қўлга олинди. Дарров тергов бошланди. Шунингдек, бир гуруҳ олимлар «Троллейбусни ёқилғисиз бошқариш усуллари» мавзуида илмий тадқиқот бошлаб юборишди.

АЛЛА—ОНА ЮРАГИ

Шу йил 26-28 май кунлари Тошкентда алла ижрочиларининг II анъанавий жумҳурият кўрик танлови бўлиб ўтди.

Пойтахтимиз Тошкент марказидаги қадамжо — Абулқосим мадрасаси кўплаб ажойиб тадбирларнинг шоҳиди бўлган.

Абулқосим мадрасаси яқинда Ўзбекистон маданият ишлари вазирлиги халқ ижоди ва маданий-маърифий ишлар Республика маркази, республика телерадиокомпанияси уюштирган «Алла» ижрочиларининг II анъанавий Республика кўрик танлови қатнашчиларини кутиб олди. Мадрасанинг файзиёб ҳовлисига Ўзбекистонимизнинг турли вилоятларидан, туманларидан табаррук онахонлар, яноқлари қизил олма — келинчаклар, шўхликлари тоғ шалоласидек шўх жувонлар, виқорли отахонлар, алла ихлосманди ўктам йигитлар тўпланишди.

Алла! Нақадар сержило, нақадар мазмуни теран, нақадар таъсири кучли бу сўзнинг. Алла билан юракка аллақандай сеҳрли ҳаяжон, меҳр ёғдулари қалқиб, мудроқ туйғуларни қайноқ ҳислар ғужғони қоплайди. Алла бошланганда жаҳл қочиб, пичоғу ханжар ғилофига киргани аниқ, ака-укалар ярашиб, гиналар унутилгани рост. Алла — оилага кириб келган қувонч белгиси, она кўксини нурлантирган гавҳар чироғки, унинг таърифига сўз ожиз!

Икки оғизгина айтмай илож йўқ: Биз ўтган 70 йиллик қарамлик, мутеликда кўплаб қадимий урф-одатларимизни, маданий ёдгорликларни, миллий қадриятларни йўқотдик. Шулар қатори она алласи ҳам унутилди. Бешик эскилик сарқити деган таъриф олди.

Бир ён ҳазрат Мир Алишер Навоий нигоҳи тушиб, бир ён Халқлар дўстлиги саройи мадад бўлиб турган бу табаррук майдонда ҳар галгидек марди майдон андижонликлар биринчи бўлиб кўрик танловни бошлаб бердилар. Қариси бор уйнинг париси бор, дейдилар. Андижонликлар топқирлик қилишди. Улар ўз чиқишларини «Алла — ҳаёт қўшиғи!» деб аташган. Ташкилотчи Абдумалик Сулаймонов Саидмансур Маматовнинг саҳна асарини ҳайъат аъзоларига, томошабинларга етказиб беришда кўп меҳнат қилганлиги сезилди. Жозибадор аллалар янгради. Алла баҳонасида бола тарбияси, улғайиши, ҳаёт йўлини тўғри танлай билишида оиладаги муҳит, катталарнинг ўрни ҳақида ҳикоя қилувчи саҳналар намойиш этилди. Гўдаклигида аллага тили келмаган, кўкрак сутини аяган ўжар келинчак фожиа юз берганда фиғон билан марсия айтиб, дод солади: «Ўзим айбдорман!» Онанинг ўкинчли иқрори ёшларга ибрат бўларли.

Карнай-сурнай, ноғораю чилдирманинг қарс-бадабанги остида мадрасанинг нақшинкор дарвозалари ланг очилади. Сукут аро зах тортган ҳужралардан сурнай навосининг акс-садоси ўрлайди. Абулқосим мадрасасининг ҳовлиси нақ орзулаб қилинаётган бешик тўйига айланди. От ўйин дейсизми, қайроқ рақси дейсизми, ҳазил-мутойиба дейсизми, бари санъат турларидан бор, ана, чақалоққа атаб пиширилган чалпагу қатламалар, патиру бўғирсоқлар, бешик устидан сочқилар... меҳмон устига меҳмонлар, қуда-қудағайлар. Қанчалар чиройли удумларимиз бор!

Самарқандликлар ҳам андижонликлардан ортда қолишмади. Чақалоқни бешикка белаш билан боғлиқ барча урф-одатлар сидқидилдан адо этилди. Айтилаётган аллалар фарзандга бўлган меҳрдан, юрак қонидан пайдо бўлиши доим сезилиб турди. Самия Эргашева бошлаган алла барчани бирдек сеҳрлаб олди, десам муболаға бўлмас. Овознинг ширали, жарангдорлари, берилиб юракдан куйлаши, бешикнинг бир маромда аста тебраниши нақадар табиий, нақадар чиройли.

Алла айтай, жоним болам,
Қулоқ солгин, алла-ё.
Ширин аллам тинглаб аста
Ухлаб қолгин, алла-ё!

Тошкент шаҳар «Гавҳар» этнографик-фолклор ансамблининг чиқиши, айниқса, моҳирона ўтди. «Гавҳар» дастаси аллаларини тинглаган сари яна тинглагинг келади, худди чанқоқ одам муз-

дек сувга дуч келгандай мириқасан...

Севганимдан ёдгоримсан
Жажжигинам, алла-ё, алла!

Ҳа, чиндан ҳам, келинчак қўшиқчи бўлмаслиги мумкин, аммо тўлиб-тошиб бешик тебратиб алла айтади. Алла воситасида юрагини кемириб ўтган дарди, армонлари, сирли ҳолатлар, қаноати — бари-бари аллага кўчади.

Алла қай тилда янграмасин, таржимонга ҳожат йўқ. Туркманча, қозоқча, корейсча айтилган аллалар латофати, нозик назокати ўзбекча аллалардан асти қолишмади. Она ҳар миллат, элатда муқаддас.

Буни қарангки, «Камалак» дастасининг қариялари туғилган гўдакка Мустақилжон деб исм қўйишибди.

Мустақил диёримнинг
Эрк деган ўғлонисан.
Мир Алишер, Бобур, Темур
Наслининг давомисан,
Ором олиб ухлагин,
Алла болам, алла-ё...

Кўпдан бери унутилаётган қадимий урф-одатлар: бешикни алас-алас қилишдан тортиб, азон айтиш, бешик бошига ойна, тароқ, нон, қайроқ тош қўйиш, тумор осиш, исириқ тутатиш, — бари кўрсатилди. Ушбу дастанинг раҳбари 12 фарзандни тарбиялаб катта қилган қаҳрамон она Салтанат Сидиқова ташаббуси билан мадраса ҳовлиси ўзгача кўринишга кирди. Бири-биридан гўзал товуслар боғ аро хиром айлаб, сайр қилиб юрганда худди шоҳлар аркида ўтиргандек ҳис қиласиз ўзингизни. Саҳнада қадимий анжомлар: дошқозон, кумуш кўза, мис обдаста, палак — чойшаблар, ҳум, дашша, фонар чироқ... Шохда эса беданалар бийрон сайрайди. Бунчалар серфайз ва ўзбекона миллий руҳда бу ҳовли. Бу қадимий ашёларни томоша қиларкан, этнограф олим Билол Аминов ҳаяжонини яширолмади. Салтанат Сидиқова билан миллий маданият музейи ташкил қилиш ва бу ноёб анжомларни асрабавайлаш, мустақил республикамизнинг келажак авлодини ундан баҳраманд қилиш ҳақида келишиб олдилар. Опа ўғирда кувланган айрондан тотиб кўрмаган одам қолмади ҳисоб. Алла бошланганида эса, овозининг мафтуни бўлиб қолдик ҳаммамиз.

Бешигингни тебратиб,
Толиш билмас қўлларим,
алла,
Омон бўлгин бахтимга
Чароғондир йўлларинг,
алла!

Ором олиб ухлагин,
Алла болам, алла-ё!

Сўнг алла айтиш навбати чақалоқнинг энг кекса момосига берилди. Момолар алласи — ҳаётнинг пастибаланди, оғир-енгили, эҳ-ҳе, узоқ ҳаётнинг узоқ қўшиғига айланади.

Гул ичиндан танлаб
олган —
Гули райҳоним бол....

Момо мусиқасиз, бешикнинг тебранишига монанд алла айтаркан, гўдак ширин уйқуга кетди...

Сурхондарё вилояти ансамбли тайёрлаб келган алла ёки Қорақалпоғистон республикасидан келган келинлар алласи, қай бирини кузатманг, ўзига хос маҳаллий урф-одатлар, кийинишдаги фарқларни сезиш мумкин. Лекин гўдак қайси миллатга мансуб бўлмасин, бешикка белашда ўзига хос бетакрор қирралар билан бирга барча учун умумий бўлган томонлар ҳам кўп экан. Оналарнинг барчасида бир хил ният: чақалоғи ўсиб унсин, катта бўлсин, олиму мулло бўлсин. Бу йўлда она бутун ҳаётини, борлиғини бахш айлайди. Тунлар уйқудан, кундуз ҳаловатидан воз кечади. Аммо бу ташвишнинг малолини билмайди.

Сурхондарёлик кекса отахон Абдурашид Назиров сибизға чалиб бошлаб берган алла жаранги йироқ-йироқларгача тарaлиб кетди. Отанинг сибизға чалишдаги маҳоратига ҳамма қойил қолди. Ҳакамлар ҳайъати отага махсус мукофот ажратишга қарор қилди. Бир илтимос билдирилдики, сибизға чалиш сир-асрори ва алла айтишни ёшлар орасида кенг тарғиб қилиш вақти келди.

Сирдарёлик, жиззахлик, бухоролик, қашқадарёлик ихлосмандлар айтган аллалар ҳам шундай жозибаси билан йиғилганларни мафтун қилди. Аллани маълум бир қолипга солиб бўлмайди. Кимдир хониш қилса, кимдир биргина «алла» сўзини оҳангга солиб такрорлаши мумкин, кимдир ўзи ёқтирган шеърдан алла «ясаб» куйлаши мумкин. Алла онанинг болага бўлган меҳридан униб, турли шакл ва услубда айтилиши мумкин, қай кўринишда бўлмасин, барибир онанинг болага меҳр — уммони ифодаси у.

Уч кун давом этган кўрик танловда ютқизган, орқада қолган гуруҳнинг ўзи бўлмади, алла ижрочиларининг меҳнати, истеъдоди адолат билан баҳоланди, рағбатлантирилди. Мақсад — кўрик танлов ҳайъати қўйган ғоя — соғлом авлод тарбияси учун курашда алланинг тарбиявий аҳамиятини кўрсатишга тўла эришилди. Тошкент вилояти маданият бўлими, Бухоронинг Олот тумани ҳаваскорлари ва бошқа иштирокчилар ҳам алла тинглаб ўсган бола инсонпарвар, сахий, мард, бағри кенг инсон бўлиб етишади, деган хулосага келдилар. Кексалар, бешик боласи — бий боласи дедилар. Алланинг қудрати шунчалар улуғ. Болаларимиз ҳаётига кириб келаётган, қулоғига ёшлигидан қуйилаётган алланинг умри боқий бўлсин.

Кўрик танловда Самарқанд вилояти ва Тошкент шаҳар «Гавҳар» ансамбли олий мукофот — юқори ўринни эгаллашга, «Камалак» оилавий ансамбли биринчи ўрин соҳиби бўлишга муваффақ бўлдилар.

Унутилаётган қадриятларимизни тиклаш, ёшлар руҳига сингдириш — ҳар биримизнинг зарур вазифамиз. Алла теран мазмун, чуқур маъно билан йўғрилган тиниқ чашма — бу чашмадан баҳраманд бўлиш туғилган гўдакнинг ҳар бирига насиб этишини тилаб қоламиз.

Алла, алла — она тилаги,
Бу аллада олам юраги!

Муҳаббат ТУРОБ қизи
«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси махсус мухбири.

СУРАТЛАРДА: кўрик-танловдан лавҳалар.

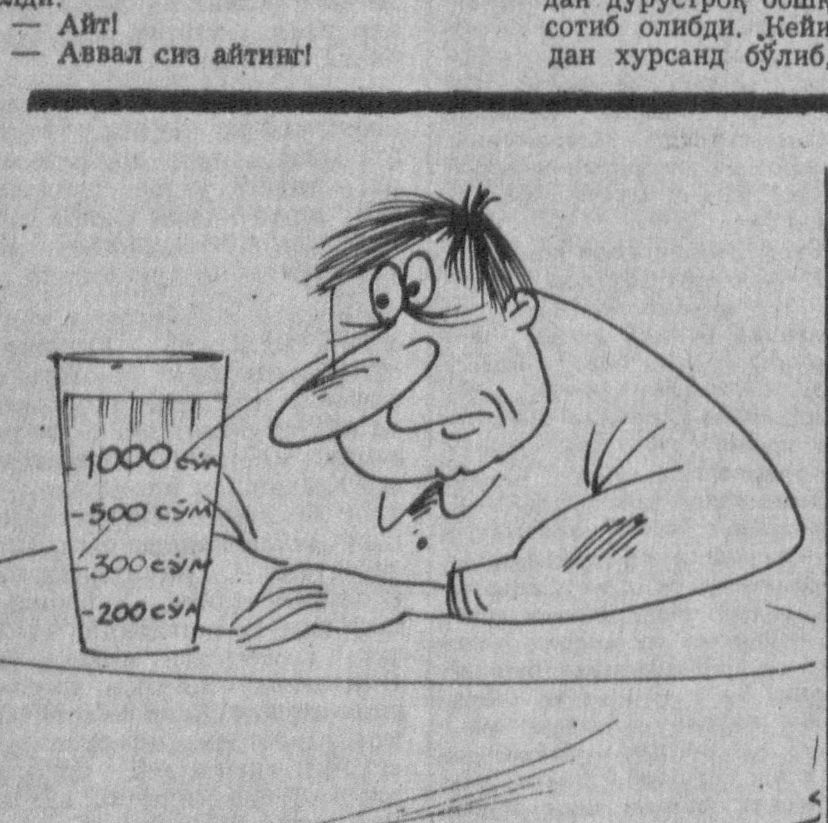

Рассом Ш. СУБҲОНОВ

«ШЧ» МАСЛАҲАТЛАРИ

Ёз пишиқчилигида узум ва бошқа меваларнинг ортиқчасини асло исроф қила кўрманг. Маслаҳатимиз: иккиланмасдан «Боғбонлар» уюшмаси қошидаги «Пишир-куйдир» кичик корхонасига қарашли «Шиннихўр» ширкати таркибида ташкил топган «Эзмачи жимит» корхонасига мурожаат қилинг. Янги корхона пишган ва пишмаган меваларни эзиб беради. Ундан вино, шинни қилдириб олишингиз мумкин. Бетон ҳовуз, беш жуфт резина этик, яна беш нафар забардаст йигит мижозларни кутмоқда.

●

Сиз агарда йирик суммада пулингизни йўқотиб ё ўғирлатиб қўйсангиз албатта милисага чопасиз.

Мабодо катта миқдорда пул топиб олсангиз-чи?! Ана ташвишу, мана ташвиш. Айниқса, бегона шаҳарда бўлсангиз... Кимга айтишни билмай бошингиз гаранг. Э-э, қўрқманг, айнан сиздақалар учун «Мамарайимбанк» хизматда. Топилма суммасига қараб ёнингиздан бироз харажат қилсангиз, пулингиз олиб қолинади, ҳожатингиз чиқади. Унутманг, «Мамарайимбанк».

●

«Қизил ашула» дастасидаги битта бўш ўринга жинсидан қатъи назар рақс тушиш, ашула, монолог айтиш, гримчилик, монтёрлик, чилангирлик, шофёрлик, расcомлик, патта сотиш ва фаррошлик ишлари қўлидан келадиган ходим керак!

●

Ҳозирги иқтисодий танглик пайтида иштаҳа билан тушлик қилишни хоҳласангиз, «Жиз-биз, сиз-биз» кичик корхонасининг «Перашка-мерашка» цехига чопқилланг. У ерда ихтирочи ошпазларнинг илмий саъй-ҳаракатлари туфайли перашканинг янги, замонавий нусхаси кашф этилди. Янги маҳсулотнинг ўзига хослиги шундаки, унинг ҳар ўттиз учинчиси ичидан бели аста букланган юзталик чиқади. Баҳоси 150 сўм.

Омадингизни синаб кўринг.

Муҳиддин МАДАМИНОВ
Бағдод

МУАССИС: «ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» ҲАФТАЛИГИ ИЖОДИЙ ЖАМОАСИ

НОШИР: Ўзбекистон Республикаси «ШАРҚ» нашриёт-матбаа концерни

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Манзилгоҳимиз: Тошкент-700083, Ленинград кўчаси, 32.
Телефонлар: қабулхона — 33-52-91, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-54-56
Навбатчи муҳаррир — Мурод АБДУЛЛАЕВ
Босмахонага топшириш вақти — 21.00. Топширилди — 22.00.

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳрир ҳайъати: Мурод АБДУЛЛАЕВ (ижтимоий ҳаёт бўлими мудири), Одил ЁҚУБОВ, Ашурали ЖЎРАЕВ (санъат бўлими мудири), Насиба ИБРОҲИМОВА, Камол МАТЁҚУБОВ (наср ва назм бўлими мудири), Маҳмуд САЪДИЙ (адабиётшунослик ва танқид бўлими мудири), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Беккул ЭГАМҚУЛОВ (масъул котиб)

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:
Рустам АБДУЛЛАЕВ, Аҳмадали АСҚАРОВ, Тошпўлат АҲМЕДОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Дадахон ЁҚУБОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Хайрулла ЖЎРАЕВ, Пўлат ЗОҲИДОВ, Баҳодир ЙЎЛДОШЕВ, Жамол КАМОЛ, Мирзо КЕНЖАБЕК, Абдулла ОРИПОВ, Йўлдош СУЛАЙМОН, Тошпўлат ТУРСУНОВ, Иброҳим ЮСУПОВ.

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларига қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Рўйхатдан ўтиш тартиб № 000125. Буюртма Г-281. 101041 нусхада босилди, ҳажми — 4 босма табоқ. Офсет усулида босилган, қоғоз бичими А—2. Индекс 64593.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Маҳкамасининг Ишлар бошқармаси ҳузуридаги «Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй. 1 2 3 4 5 6